AIDAI

8

TURINYS

Psl.

A. Maceina — Kultūrinė demokratija 337
M. Vaitkus — Aš ir gėlė (eilėr.) 341
Pr. Skardžius — Lietuvių kalba ir jų senovinė kultūra . . 345
Dipl. ekon. P. Juozaitis — Nepriklausomos Lietuvos įnašas į tarptautinį ūkį 349
P. Jurkus — Žemės šešėliuose (eilėr.) 352
J. Grinius — Vizija (drama) 353
V. K. Jonynas — Organizuokime meninę veiklą 361
V. Kazokas — Rainer Maria Rilke 363
R. M. Rilke — Fragmentas iš „Padavimo apie korneto Kristupo Rilkės meilę ir mirtį" ir eilėraščiai (vertimai Henriko Nagio) . . . . . 637—368
Eivind Johnsson — Netikrovėje (vertimas J. Lingio) . . 369

KŪRYBOS PASAULY

Henr. Radauskas — Baltrušaitis tebelaukia vertėjo . . 371
Katalikybės ateitis Indijoje 373
Naujoji amerikiečių literatūra 375
P. Jurkus — Dailininkas Kazimieras Varnelis 377
Šių dienų anglų kompozitoriai 378
Saulės energija mokslo tarnyboje 380
Koks bus ateities laikraštis 381
Milano kardinolo „Baltoji knyga" 383
MŪSŲ BUITY 384

ILIUSTRACIJOS

K. Varnelis (tėvas) — Rūpintojėlis 344
K. Varnelis — Lietuva 360
T. Valius — R. M. Rilkės iliustracija (medž. raiž) 367

AIDAI
MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS
1947 METAI LAPKRIČIO MĖNUO NR. 8

KULTŪRINĖ DEMOKRATIJA

ANTANAS MACEINA

Turinys: Įvadas. — 1. Kultūrinis totalizmas. — 2. Kultūros vadavimasis iš politikos. — 3. Kultūrinės demokratijos esmė. — 4. Kultūrinės demokratijos pasiūlymai.

ĮVADAS

Socialinė demokratija, apie kurią mums teko praėjusį kartą kalbėti, dar nėra galutinis pilnutinės demokratijos išsiskleidimas. Ji stovi dar tik pusiaukelėje tarp politinės ir kultūrinės demokratijos. Valstybėje šalia socialinės daiktų srities yra dar viena labai plati ir labai svarbi idėjų sritis, kurioje veikdamas žmogus susidaro įsitikinimų ir pažiūrų, susikuria teorijų ir sistemų, objektyvuodamas jas filosofijos, mokslo ir meno kūriniais, auklėjimo ir lavinimo įstaigomis, religinėmis ir pasaulėžiūrinėmis bendruomenėmis bei draugijomis. Tai ir yra siauresne prasme suprasta[1]) kultūros sritis. Socialinės srities gėrybės — techninės ir ūkinės — daugiau tarnauja žmogui kūniškai pasaulyje išsilaikyti ir išsivystyti. Todėl jos visada turi įrankinio ir priemoninio pobūdžio. Kultūrinės srities gėrybės — mokslinės, meninės, religinės — daugiau padeda žmogui tobulėti ir išsivystyti dvasiškai, padeda jam, kaip asmeniui, apreikšti ir įvykdyti savo nelygstamą vertingumą. Todėl jos įsijungia į žmogiškosios dvasios sritį ir pačios virsta dvasinėmis, tapdamos tuo pačiu vertingomis pačios savyje. Kultūrinė sritis arčiau siejasi su žmogiškuoju asmeniu, negu socialinė, nes ji iš asmens gelmių kyla ir asmeniškumą savo kūriniais išreiškia.

Todėl jeigu demokratinis asmens pirmenybės principas yra reikalingas įvykdyti socialinėje srityje, tai dar labiau jis yra reikalingas kultūrinei sričiai. Idėjų ir jų objektyvacijų sritis yra specifiškai asmens sritis. Nuosekliai tad asmuo čia ir turi turėti pirmenybę. Jis čia turi būti tikrasis valdovas. Kultūrinė demokratija yra vienas — ir tai pats svarbiausias — pilnutinės demokratijos reikalavimų.

Deja, reikia pripažinti, kad šitas reikalavimas žengia į tikrovę dar sunkiau, negu socialinė demokratija. Nors jo pagrindai glūdi bendrajame demokratijos principe, nors jis Krikščionybės taip lygiai buvo nuskaidrintas, kaip ir socialinės lygybės dėsnis, vis dėlto praktiniame valstybės gyvenime jis buvo pradėtas vykdyti tiktai mūsajame šimtmetyje ir tik po didelių ir net kruvinų idėjinių kovų. Šiandien mes stovime dar tik kultūrinės demokratijos priešaušryje. Mes dar nežinome, kokiais konkrečiais pavidalais ji pasirodys mūsų akims. Vis dėlto, nepaisant svyruojančių pirmųjų jos žingsnių, nepaisant pradinės ją dengiančios tamsos, ji turi būti išaiškinta, paskelbta ir įvykdyta, nes be jos demokratinė valstybės santvarka virsta dar didesne apgaule, negu be socialinės demokratijos. Pastarųjų dešimtmečių totalizmas buvo baisus ne tiek dėl to, kad jis paneigė politines teises ir laisves, ne tiek dėl to, kad jis pajungė žmogų ūkio ir technikos tarnybai, kiek dėl to, kad privertė žmogų prisiimti jam svetimas pažiūras, sistemas, net meno stilių ir religinį kultą. Vokietijos, Italijos, Rusijos ir kai kurių kitų kraštų totalizmas žmogaus asmenybės naikinančiąją jėgą aukščiausiame laipsnyje kaip tik išvystė kultūrinėje srityje. Neperdedant galima teigti, kad kultūrinis totalizmas yra pats baisiausias.

Todėl šiandien, žengdami į tikrosios demokratijos amžių, mes turime į jį žengti ne tik per socialinę, bet sykiu ir per kultūrinę demokratiją, kurioje demokratinis principas išsiskleidžia ligi galo. Tikrai demokratine valstybė virsta tik tada, kai įvykdo demokratiją kultūrinėje srityje.

1. KULTŪRINIS TOTALIZMAS

Kultūrinis pastarųjų dešimtmečių totalizmas nebuvo naujas dalykas. Tai buvo tik nelaimingas atsiminimas ano pirmykščio valstybinės prasmės iškrypimo, kuris pasuko politiką ir jos atstovus bei kūrėjus nuo tarnybos asmeniui, šeimai ir tautai į beatodairinį viešpatavimą ir visų gyvenimo sričių glemžimą po savo globa ir vadovybe. Vietoje buvusi teisių saugotoja, valstybė jau senaisiais amžiais virto, popiežiaus Pijaus XII žodžiais tariant, „Senojo Testamento leviatanu, kuris viską apvaldo, nes beveik viską nori pasigrobti“[2]). Nors politinė demokratija graikuose ir nebuvo, kaip matėme, visuotinė, tačiau bent patys pagrindiniai jos principai buvo iškelti. Tuo tarpu kulturinės de-

[1]) Plačia prasme kultūros terminą taikome kiekvienam žmogiškajam veikimui. Todėl plačiai suprastai kultūrai priklausys ir politika ir socialinis veikimas.

[2]) Ansprachen Papst Pius' XII. 239 p. 194.

mokratijos ten visiškai nebuvo. J. Burckhardtas pastebi, kad „visa graikiškoji dvasia ir jos kultūra yra stipriai susijusi su valstybe, ir net didžiausi poezijos bei meno laimėjimai žydėjimo metu priklausė ne privatiniam pasigėrėjimui, bet viešumai“[3]). Todėl suprantama, kodėl Graikijoje kilo sąmyšis, kai Praksitelis iškalė nuogą Afroditę, nes ligi tol graikai nebuvo pratę savo deives matyti nuogas. Taip pat suprantama, kodėl Sokratas buvo priverstas išgerti nuodų taurę, nes valstybės vardu veikią teisėjai nusprendė, kad savo mokslu jis gadinąs jaunimą. Iš kitos pusės, darosi suprantama, kodėl Platonas galėjo sukurti totalistiškiausią valstybės teoriją, pagal kurią valstybė kišasi net į vaikams pasakojamas pasakas; į Homero poemas, jas drausdama; į muziką, nustatydama leidžiamas tonacijas, ir tt. Visa tai kilo iš nusistatymo, kad valstybė apima visą kultūrinį gyvenimą ir jį tvarko pagal savo reikalavimus. Taip buvo ne tik graikų monarchijos ar tiranijos metu. Taip buvo ir demokratijos laikais. Šitas „individo pavergimas valstybei, sako Burckhardtas, buvo esant visiems režimams, o demokratijos metu... jis buvo sunkiausias“[4]).

Jeigu Graikijoje buvo suvalstybinta kultūra, tai Romoje suvalstybinimas ypač palietė religiją. Tiesa, graikų religija taip pat buvo valstybės dalykas. Burckhardtas, kalbėdamas apie tai, kad graikiškasis žmogus niekaip negalėjo iš valstybės išsisukti, pastebi, jog jis „negalėjo pabėgti nė į religiją, nes ir ši priklausė valstybei“[5]) Vis dėlto, būdamas savo prigimtimi humanistas, graikiškasis žmogus religijai teikė menkesnės reikšmės, negu romėnas ir todėl jos tiek nesuoficialino, kaip tai buvo padaryta Romoje, kur Jupiter Stator buvo tiesioginis Romos miesto ir valstybės globėjas ir kur imperatorius buvo pontifex maximus. Griauti religiją Romoje reiškė griauti valstybę. Štai kodėl krikščionys pirmaisiais trimis šimtmečiais buvo kruvinai persekiojami. Skelbdami naują Dievą, jie tuo pačiu skelbė, romėnų supratimu, ir naują valstybės santvarką, vadinasi, revoliuciją, todėl buvo baustini kaip sąmokslininkai ir kaip Romos valstybės priešai. Roma buvo pakantresnė kultūroje, nes kultūrinė kūryba — mokslas, menas — romėnams nebuvo esminis dalykas ir jie šiose srityse nieko ypatingesnio nėra pasiekę. Tačiau Roma buvo labai pavydi ir budri religijoje, nes religija saugojo jos politiką. Tiesa, ji atsigabendavo nugalėtųjų tautų dievus į savo Panteoną. Tačiau ar tai nebuvo ženklas, kad šitie svetimieji dievai yra priversti nusilenkti Jupiteriui ir apsigyventi jo šventykloje? Svetimas dievas Romoje galėjo išsilaikyti tik Jupiterio tarnyboje. Nežinomų dievų Roma neturėjo.

Visa tad senovė buvo pažymėta didesniu ar mažesniu kultūrinio totalizmo ženklu. Anuo metu kultūra kūrėsi religijos globoje ir vadovybėje. Religija buvo lopšys,kuris iščiulino ir mokslą, ir meną, ir visuomenines formas. Tačiau religija tada buvo neatskiriamai susijusi su valstybe. Ji buvo valstybinė funkcija, ir valstybės valdovas buvo ne tik karalius, bet ir kunigas, jeigu jau ne pats dievas, kaip Japonijoje. Tuo pačiu ir visa kultūra per religiją buvo patekusi valstybės žinion.

Šitas senovinis kultūrinis totalizmas naujaisiais laikais atgimė valstybinio absoliutizmo pavidalu. Absoliutizmo esmė telpa protestantizmo metu pasirodžiusiame posakyje: „cuius regio, eius religio“ — kieno valdžia, to ir tikėjimas. Iš sykio šita formulė mėgino išspręsti religines painiavas, kurių atsirado, naujai konfesijai patraukus daugiau šalininkų. Kokios konfesijos (katalikų ir protestantų) buvo valdovas, tokios turėjo būti ir valdomieji. Tačiau laisvės principo sulaužymas pasaulėžiūros srityje atidarė kelią ir į valdovo sauvalią ne tik grynai konfesijos pasirinkime, bet ir jos tvarkyme ir apskritai visame idėjiniame žmogaus gyvenime. Absoliutizmas nepasitenkino nubrėžęs savo valdiniams religinę linkmę. Jis nuėjo žymiai toliau. Valdovo literatūrinis ar meninis skonis turėjo būti ir valdinių skonis. Valdovo simpatijos ar antipatijos kuriai nors mokslinei ar filosofinei teorijai turėjo būti ir valdinių simpatijos ar antipatijos. Valdovo užgaidos turėjo būti įvykdomos, vistiek ar jos būtų lietusios popiežiaus rinkimus bei vyskupų skyrimus ar žvakių žibinimą ant altoriaus. Štai kodėl absoliutizmo metu veikė ne tik politinė, bet ir meninė ir mokslinė cenzūra. Štai kodėl mokslininkams ir meninkams reikėjo anais laikais jieškoti globėjų tarp kunigaikščių ir grafų, reikėjo jiems rašyti giriančias dedikacijas, nes tik tokioje priedangoje veikalai galėjo pasirodyti. Jacques Barzun sako, kad „režimas, kuris žudo, deda į kalėjimą arba ištremia mokslo ir meno vyrus, yra joks režimas“[6]). Šitą savo posakį Barzun taiko moderniosioms diktatūroms. Tačiau jis visiškai tinka ir absoliutizmo tarpsniui. Ir anuo metu ne vienas rašytojas buvo padėtas į kalėjimą ar ištremtas ne dėl to, kad jis būtų buvęs politinis valstybės priešas, bet dėl to, kad jo veikaluose reiškiamos pažiūros nesutiko su valdovo pažiūromis. Valstybės kišimasis į kultūrinį gyvenimą čia buvo nė kiek nemažesnis, negu senovėje.

Tačiau pačių viršūnių kultūrinis totalizmas pasiekė moderniosiose diktatūrose. Senovinė ir absoliutistinė valstybė daug ką kultūrinei kūrybai draudė. Tačiau ji dar nedrįso pozityviai įsakyti, kad būtų kuriama taip, o ne kitaip; kad būtų skelbiamos tos, o ne kitos idėjos; kad būtų ugdomas tas, o ne kitas stilius. Moderniosios diktatūros šita nedrąsa nusikratė ir pradėjo kultūros kūrėjams tiesioginiu būdu įsakinėti. Valdančiųjų pažiūros ir nusistatymai čia virto ne tik negatyviniais kriterijais, kurių negalima užgauti arba neigti, bet pozityvinėmis normomis, kurias privalu savo kūriniuose įrodyti, aiškinti ir skleisti. Visi atsimename, kaip Italijoje hegeliškosios pažiūros į valstybę buvo apvaldžiusios visuomeninius mokslus, nes jos buvo fašistų partijos pažiūros; kaip Vokietijoje rasių teorija buvo įsikverbusi į mokslininkų veikalus ir į universitetų katedras, nes ji buvo nacionalsocialistų partijos teorija; kaip Rusijoje dialektinis materializmas yra virtęs matu, kuriuo yra matuojamas kiekvienas meno ir mokslo dalykų aiškinimas. Propagandos ministerijos moderninėse diktatūrose metė vieną ar kitą idėją, o kultūrininkai jautė pareigą šitą idėją išvystyti ir savo kūriniuose įvykdyti. Kūrybos laisvės moderninėse diktatūrose nebuvo dvejopa prasme: čia buvo ne tik draudžiama visa, kas nesutinka su „generaline linija“, bet ir įsakoma šitą liniją pozityviai realizuoti.

Šitas tad pozityus įsakinėjimas ir sudaro tikrąją kultūrinio totalizmo esmę. Nė vienoje valstybėje nebus viršukas leidžiama net ir kultūrinėje kūryboje, nekalbant jau apie politinę ar socialinę sritį. Čia visados atsiras dalykų, kurie bus draudžiami. Jų apimtis ir pobūdis priklausys nuo tradicijų nuo tautos dvasios ir nuo jos kultūringumo laipsnio. Todėl nors draudimas ir sudaro nemaža kliūčių kultūriniam darbui, vis dėlto jis šito darbo dar galutinai nesuoficialina ir nepaverčia jo klišiniu, nes šalia draudžiamųjų dalykų kultūrininkas dar turi laisvę pasirenkti visą eilę leidžiamųjų. Tačiau kai valstybė pradeda pozityviai įsakinėti, kas ir kaip turi būti kultūroje daroma, tuomet žūsta bet kokia kūrybinė laisvė. Asmuo čia

[3]) Griechische Kultur, 12 p.
[4]) Op. cit. 14 p.
[5]) Op. cit. 15 p.

[6]) Von menschlicher Freiheit, 7 p. München 1947

pasidaro valstybės įrankis ne tik savo fiziniu gyvenimu, kaip darbo jėga, bet ir savo dvasiniu pradu, kaip valdančiųjų pažiūrų reiškėjas ir jų gynėjas. Kultūriniame totalizme žmogaus nuasmeninimas pasiekia savo atbaigą, nes čia žmogui atimama jo paties dvasia: jo pažiūros, jo nusistatymai, jo savas tiesos, gėrio ir grožio pergyvenimas. Štai kodėl kultūrinis totalizmas, kaip buvo minėta, ir yra pats baisiausias. Ir štai dėl ko Ch. Journet teigia, kad „kai politinė valdžia peržengia savo teises, kai ji nori būti už viską aukštesnė, kai ji reikalauja viso žmogaus, tuomet ji tampa anąja apokaliptinės žvėries reiškiama pabaisa, kurios reikia neklausyti ir spirtis ligi mirties“[7]).

2. KULTŪROS VADAVIMASIS IŠ POLITIKOS

Vis dėlto valstybės išsivystymo istorijoje yra pastebimas aiškus kultūros noras išsivaduoti iš politinių organų priklausomybės ir susikurti savą — laisvą ir savarankišką — gyvenimo bei veikimo būdą. Kultūra juk yra asmeniškiausias žmogui dalykas, nes čion žmogus įdeda patį save. Kultūros kūrinys mums pasako ne tik tai, ką žmogus savyje suvokė, pergyveno, jautė, bet ir tai, kaip jis suvokė, kaip pergyveno ir kaip jautė. Kūriniuose yra objektyvuotas ne tik žmogiškosios dvasios turinys, bet ir toji specifinė nuotaika, kuria šitas kūrinys yra apgaubtas bei persunktas ir kuri yra skirtinga kiekvienam kūrėjui. Kūrinys išreiškia visą žmogų: jo asmenybę, jo pažiūras, jo pasaulio pergyvenimo būdą. Štai dėl ko kūryba turi būti pats laisviausias iš visų žmogiškųjų veiksmų. Ir štai dėl ko kultūra nepakenčia bet kokių iš viršaus uždėtų varžtų, mėgindama juos susprogdinti.

Pirmasis žmogaus dvasios laisvintojas iš valstybės jungo buvo Kristus. Atėjęs gelbėti žmogiškojo asmens ir iškėlęs jį į nelygstamųjų vertybių eilę, Kristus negalėjo tylomis praeiti pro aną sunkiausią vergijos formų, būtent, pro žmogaus palenkimą valstybei. Šiuo atžvilgiu Jis buvo toks pat Didysis Perversmininkas, kaip ir visais kitais. Vieną sykį farizėjai susitarė sugauti Kristų kalboje. Pasiuntę savo mokinius, jie klausė jį: „Pasakyk mums, kaip Tau rodos: reikia mokėti cezariui mokesčius ar ne?“ Kristus paprašė, kad jam parodytų mokesčių pinigą. Pamatęs ant jo cezario paveikslą ir parašą, pasakė: „Atiduokite, kas cezario, cezariui, o kas Dievo Dievui“ (Mat. 22, 15—21). Atsiremdamas į šitos žodžius, prof. Fr. X. Arnold pastebi, kad „jie reiškia sulaužymą ano senovėje savaime suprantamo religinių dalykų pajungimo politinei sričiai. Jeigu senoviniam mąstymui religija buvo politikon, vadinasi, valstybės reikalas, jeigu religinė tarnyba buvo sykiu ir valstybinė, o cezaris buvo aukščiausias kunigas (Pontifex Maximus), tai žodžiai ‚atiduokite, kas cezario cezariui, o kas Dievo Dievui‘ išvaduoja religiją iš priklausomybės valstybei, pripažįsta religinių dalykų savarankiškumą šalia politinių, bet taip pat sykiu ir valstybės suverenumą savo srityje šalia suvereninės Bažnyčios irgi savo srityje, vadinasi Bažnyčios ir valstybės dvilypumą“[8]). Be abejo, Kristus čia kalba tiktai apie religiją. Kultūrinio gyvenimo jis neliečia. Tačiau atsimenant, kad anuo metu kultūra buvo religijos žinioje, Kristaus posakis išvestiniu būdu tinka ir kultūrai. Kaip senaiu valstybė, globodama religiją, paėmė per ją savo žinion ir kultūrą, taip dabar, religiją iš savo globos paleisdama, ji turėjo galop paleisti ir kultūrą. Todėl nors Kristaus žygis iš esmės buvo religinis, tačiau jis turėjo didelės ir kultūrinės ir sykiu politinės reikšmės. Juo pra-

[7])Exigences chrétiennes en politique. 20 p. Paris 1945.

[8])Zur christlichen Lösung der sozialen Frage. 50 p. Stuttgart 1947.

sideda, pasak F. X. Arnold, „naujas lapas politinėje istorijoje“[9]).

Dievo ir cezario, Bažnyčios ir valstybės atskyrimas pradėjo būti vykdomas jau viduriniais amžiais. Nors viduramžių gyvenimas buvo ir labai savotiškas, nors apskritai jis nebuvo demokratinis, tačiau vienas bruožas jam negali būti paneigtas, būtent: kultūros paėmimas iš valstybės ir jos perkėlimas Bažnyčios žinion. Senovinis principas, kad valstybė tvarko visą kultūrą, čia buvo sulaužytas. Viduramžių kultūra išaugo globojama ne valstybės, bet Bažnyčios. Valstybinių mokslo, meno, ugdymo institucijų anuo metu beveik visiškai nebuvo. Šiomis sritimis rūpinosi Bažnyčia per savo vienuolynus, per universitetus ir per akskirus bažnytinius asmenis. Ir šitas faktas turėjo lemiančios reikšmės visam tolimesniam Europos gyvenimui. Jis išryškino principą, kad kultūra yra Dievo, ne cezario, dalykas. Ar mes šį Dievą rašysime didžiąja ar mažąja raide, ar suprasime Jį kaip Absoliutinį Asmeninį pradą ar tik kaip jungiamąją pasaulėžiūros idėją, kiekvienu tačiau atveju kultūra priklausys Jam, kiekvienu atveju ji bus Jo išraiška per kūrybinį žmogų, kiekvienu todėl atveju jį savaime veršis iš cezario valdžios, kovos už savo laisvę ir savarankiškumą. Kultūros perėjimas Bažnyčios žinion viduriniais amžiais buvo tikros jos vietos nurodymas ir atradimas. Kultūra iš esmės yra pasaulėžiūrinė. Apie tai kalbėsime truputį vėliau. Nepasaulėžiūrinė kultūra yra nesąmonė. Tačiau kadangi viduramžiai buvo apspręsti katalikiškosios pausaulėžiūros, todėl ir jų kultūra savaime pasidarė katalikiška. O būdama katalikiška, ji nuosekliai buvo Katalikų Bažnyčios globojama, ugdoma ir prižiūrima. Kad katalikų Bažnyčia negalėjo globoti nekatalikiškų srovių, kad ji teorijoje negalėjo būti tolerantiška, aišku savaime, nes teorinis tolerantiškumas yra ne kas kita, kaip indiferentizmas. Tačiau kad nevienas Bažnyčios atstovas — ne ji pati kaip Bendruomenė — buvo netolerantiškas ir praktiškai, kad nevienas nusidėjo principui jokiu atveju neprimesti tikėjimo materialine prievarta, o pasikliauti tiktai įtikinimu ir meile[10]), taip pat aišku savaime, nes ano meto psichologija dar nesugebėjo suprasti esminio laisvės ir tiesos ryšio. Vis dėlto, nepaisant šių psichologinių ir istorinių paklydimų, kurių pasitaiko visais laikais, viduriniai amžiai buvo grindžiamasis tarpsnis kovoje už kultūros atjungimą nuo politikos. Kultūros pasaulėžiūriškumas ir tuo pačiu jos priklausymas idėjinei sričiai buvo viduramžių dėsnis. Jis yra dėsnis ir viso kultūros gyvenimo. Todėl nors viduramžių visuomeninė sąranga yra praėjusi, nors ji niekados nebepasikartos, tačiau jos pradėtas kultūros laisvinimas iš politinės priklausomybės pasilieka kaip viena iš brangiausiųjų europinės civilizacijos vertybių.

Šitas laisvinimas mūsų dienomis padarė žymų žingsnį priekin tuo, kad mes aiškiai pradėjome suvokti Bažnyčios ir valstybės plotmių skirtingumą. Jeigu viduriniai amžiai, kad ir eidami tikru keliu, praktiškai dar nevieną kartą šitas plotmes maišė; jeigu pop. Bonifacas VIII savo dviejų kardų teorijoje dar reikalavo pasaulinį kardą panaudoti Bažnyčios tarnybai, tai pop. Leonas XIII Bažnyčios ir valstybės sritis griežtai atskyrė, pripažindamas joms kiekvienai savarankiškumą. „Dievas, sako popiežius, žmonių giminės globą padalino tarp dviejų galių: tarp bažnytinės ir valstybinės. Viena yra įstaigta dieviškiesiems dalykams, antra — žmogiškiesiems. Kiekviena savo srityje yra suverenine.

[9])Op. cit. ibd.

[10])Plg. Der Toleranzgedanke in der Lehre der Kirche „Stimmen der katholischen Welt“, 1946 m. 3 nr. 234 p. Straipsnis verstas iš „La Civiltà cattolica“ 1946 m. birželio 1 d. Jo autorius A. Oddone.

Tačiau kiekviena turi savo ribas, kuriose turi pasilikti; kurias kiekvienai nubrėžia jos prigimtis ir tiesioginis bei artimiausias jos objektas. Tuo būdu kiekviena iš jų darosi tarsi kokio rato aprėžta, kuriame kiekviena veikia savarankiškai ir pagal savo teisę"[11]). P. Tischlederis, kuris cituoja šiuos Leono XIII žodžius, pastebi, kad Bažnyčios ir valstybės savarankiškumą, popiežius iškelia „taip aiškiai ir apsprendžiamai, taip be atodairos tiesiai ir apgalvotai, kaip joks teologas nėra padaręs nei prieš jį nei po jo"[12]).

Leono XIII mintys rado atgarsio ir tarp bažnytinių vadovų ir tarp socialogų. Paminėsime čia tik pora būdingesnių pavyzdžių. Lisabonos patriarchas kardinolas Cerejeira šiuo klausimu sako: „Valstybė nekuria nei religijos nei moralės. Bažnyčia gi nekuria politikos. Kiekviena atlieka tik savą joms priklausomą darbą, nepretenduodamos viena kitos globoti. Valstybė, pripažindama religijos ir moralės faktą, nesikiša į sąžinių vadovavimą, kaip tai darė ir tebedaro kai kurie totalitariniai rėžimai. Ji tik palengvina Bažnyčiai atlikti jos pačios srities darbus ir tenkinti religines piliečių pareigas; gerbdama visų laisvę, valstybė čia nei kliudo nei prievartauja"[13]). Tą patį minėtasis kardinolas teigia ir kitoje vietoje: „Bažnyčia yra Jėzaus Kristaus Bažnyčia. Valstybė ją pripažįsta, jai garantuoja laisvą jos gyvenimo ir jos pašaukimo vykdymą, tačiau nesikiša į jos vidaus gyvenimą nei kaip globėja nei kaip priešininkė"[14]). Minėtasis Tischlederis, specialiame veikale nagrinėjęs Leono XIII valstybės mokslą, šiuo klausimu rašo: „Valstybė tik tuo būdu pasirodo kaip tobula draugija, kad ji prigimties užbrėžtose savo uždavinių rato ribose yra nepriklausoma nuo bet kurios žemiškosios galios, taigi ir nuo Bažnyčios; kad, pasirinkdama priemones ir kelius savam jos prigimties ir esmės pažymėtam tikslui siekti, yra laisva ir tik Dievui atsakinga; kad turi teisę ir net pareigą atmesti kiekvieną kišimąsi į jos teisių sritį"[15]).

Tai pagrindiniai principai, apsprendžiantieji kultūros ir politikos santykius. Iš jų darosi aišku, kad valstybė turi savo sritį, o Bažnyčia savo ir kad jų abiejų sritys yra ne tik skirtingos, bet ir savarankiškos. Galime vėl Bažnyčią rašyti didžiąja ar mažąja raide, galime ją, suprasti kaip Kristaus mistinį Kūną ar tik kaip paprastą, pasaulėžiūrinę bendruomenę, tačiau kiekvienu atveju jos gyvenimo bei veikimo plotmė nebus palenkta politikai. Ji bus laisva bei savarankiška ir tvarkysis ne pagal politiką vairuojančių žmonių nurodymus iš viršaus, bet pagal išvidinius savo pačios dėsnius. Ilga tad Europos istorija yra mus atvedusi ligi šių išvadų: 1) kad religija nėra valstybės dalykas (Kristaus principas); 2) kad kultūra yra pasaulėžiūrinė ir todėl priklauso ne politinėms, bet pasaulėžiūrinėms bendruomenėms (viduramžių išvada); 3) kad pasaulėžiūrinė bendruomenė (arba Bažnyčia) turi savo skirtingą ir savarankišką sritį nuo politikos (mūsų laikų išvada). Šitos trys išvados kaip tik ir sudaro kultūrinės demokratijos pagrindus.

3. KULTŪRINĖS DEMOKRATIJOS ESMĖ

Kultūrinės demokratijos esmė glūdi asmens pirmenybės įvykdyme, tvarkant idėjinę valstybės gyvenimo sritį. Valstybėje, kaip jau buvo sakyta, šalia politinės žmonių srities ir šalia socialinės daiktų srities yra ir kultūrinė idėjų sritis. Šitoje tad srityje asmuo ir turi turėti pirmenybę, statant jos sąrangą valstybėje. Čia jis turi pasilikti laisvas ir savarankiškas, galįs turėti savų idėjų ir pažiūrų, jas viešai reikšti, pagal jas gyventi bei kurti, auklėti savo vaikus, tvarkyti savo šeimą ir tt. Tačiau kad šita asmens laisvė idėjinėje srityje būtų reali ir gyvenimiška, kad ji nevirstų tik išvidine minties laisve, negalinčia pasirodyti žmogaus kūriniuose, reikia, jog asmuo kultūrinėje srityje nebūtų politinės srities apspręstas svetimomis pažiūromis arba priverstas rinktis sau ar savo vaikams tokias valstybines institucijas, kurių pagrinduose ar apraiškose glūdi jam nepriimtinos pažiūros. Kitaip sakant, kultūrinė demokratija reikalauja, kad politinė sritis neapspręstų kultūrinės srities; kad politinių organų pažiūros nebūtų vykdomos kultūrinių institucijų rankomis. Dar kitaip sakant, kad politika nebūtų pasaulėžiūrinė. Kodėl? Kodėl norint turėti valstybėje kultūrinę demokratiją, reikia iš politinės srities išjungti kultūrinius ir tuo pačiu pasaulėžiūrinius uždavinius? Kokia prasme galima ir reikia kalbėti apie politikos nepasaulėžiūriškumą? Tik šitos klausimus tinkamai supratus, bus galima suprasti ir kultūrinės demokratijos esmę.

Pasaulėžiūra bei kultūra taip santykiuoja su politika, kaip Dievas su cezariu. Cezaris tarnauja Dievui, o ne Dievas cezariui, tarnauja ne nurodydamas, ką ir kaip Dievas turi veikti, bet leisdamas Jam veikti savarankiškai pagal savo suvereninę galią. Iš kitos pusės, Dievas nesišaukia cezario pagalbos savo tikslams pasiekti pagal Kritaus principą: „Kišk atgal savo kalaviją į jo vietą, nes visi, kurie ima kalaviją, pražus nuo kalavijo. Ar manai, kad aš negaliu melsti savo Tėvą, ir jis tuojau man atsiųs daugiau kaip dvylika legijonų angelų" (Mat. 26, 52—53). Taip turi elgtis ir politika su pasaulėžiūra. Politika turi prisipažinti esanti nekompetentinga vykdyti pasaulėžiūrinius uždavinius, o pasaulėžiūra turi prisipažinti esanti per kilni pasinaudoti politinėmis priemonėmis. Štai politikos nepasaulėžiūriškumo esmė. Reikia ją kiek plačiau nušviesti.

Kultūrinė demokratija reikalauja, kad politika prisipažintų esanti nekompetentinga vykdyti pasaulėžiūrinius-kultūrinius uždavinius. Kodėl? Kodėl politika pasaulėžiūrinėje-kultūrinėje srityje neturi kompetencijos? Atsakymas yra labai trumpas: todėl, kad politika yra skirta valstybės turiniams tvarkyti, bet ne jiems kurti. Gal kada nors vėliau bus progos pakalbėti apie demokratinės ir totalistinės politikos skirtybes. Tačiau jau dabar galime pastebėti, kad demokratinė politika iš esmės yra formalinis dalykas. Kitaip sakant, demokratinė politikka savo atskiro, tik jai vienai būdingo turinio neturi. Valstybinio gyvenimo turinys visados yra socialinis ar ekonominis, mokslinis ar meninis, pedagoginis ar visuomeninis, vadinasi, visados apspręstos tos srities, kuriai jis priklauso ir pagal kurios principus jis yra sukurtas. Politika stovi viršum visų šitų turinių, bet ne kaip atskira aukštesnė savarankiška sritis, bet tiktai kaip jų tvarkytoja bei derintoja valstybės visumoje. Politika, vaizdingai kalbant, yra toji vidaus architektė, kuri nestato nei sienų, nededa nei langų, nedirba nei baldų, neveda nei šviesos, bet visus vidaus įrengimus derina tarp savęs į vieną jaukią visumą. Atskirus valstybės turinius kuria kitos sritys: mokslas, menas, ugdymas, filosofija, organizacijos ir tt. Jos yra iš esmės materialinės, vadinasi, turininės, nes jos savo dėmesį kreipia į objektyvinį veikalą, į rezultatą, perdaug nepaisydamos, kokios reikšmės jis turės valstybinio gyvenimo visumoje. Šitą reikšmę jam nustatyti, paskirti atskirų sričių turiniams

[11])Cit. P. Tischleder. Die Staatslehre Leos XIII. 62 p. M. Gladbach 1925.
[12])Op. cit. ibd.
[13])Cit. „Tėvynės Sargas" 28 p. Nr. 1. 1947 m.
[14])Cit. „La vie intellectuelle" 53 p. 1946 m. sausio mėn.
[15])Op. cit. 62 p.

tinkamą vietą valstybėje ir yra politikos uždavinys. Todėl politika ima gyvenimo turinius tokius, koki jie yra sukurti. Politika — bent prigimties atžvilgiu — yra paskesnė už socialinę ar meninę, ekonominę ar mokslinę sritį. Todėl ji ir negali kištis į šių sričių gyvenimo kūrimą. Ji gali tiktai šitą kūrimą prižiūrėti, jį kontroliuoti, jį paskatinti ar pristabdyti, bet ne pozityviai nurodyti normas, principus ir idealus. Politikos uždavinys yra formalinis — ir čia jis baigiasi. Kai politika pamėgina eiti gyvenimo turinių kurti, ji peržengia pačios prigimties jai nubrėžtas sienas ir virsta nedemokratine.

Tai ypač darosi aišku kultūrinėje srityje. Kiekvienas kultūros kūrinys — vistiek ar jis bus mokslinis, ar meninis, ar pedagoginis — yra ne kas kita, kaip kurios nors žmogiškosios idėjos įkūnijimas. Tačiau kiekviena žmogiškoji idėja jau turi pasaulėžiūrinių ypatybių, nes yra kilusi iš žmogaus atsakymo į būties ir gyvenimo klausimą. Todėl nuosekliai kiekvienas kultūrinis kūrinys turi daugiau ar mažiau pasaulėžiūrinių bruožų. Nepasaulėžiūriniai arba menkai pasaulėžiūriniai yra tik tie kūriniai, kurie yra ne tiek žmogiškųjų idėjų, kiek gamtos dėsnių įkūnijimas, pvz. technika, ūkis, gamtos mokslai ir tt. Tačiau visi tie kūriniai, kurie kyla iš laisvos žmogiškosios kūrybos, kaip humanistiniai mokslai, menas, ugdymas, filosofija, būtinai yra pasaulėžiūriniai, nes jie būtinai yra žmogiškųjų idėjų objektyvacijos. Pasaulėžiūra ir žmogiškoji kūryba yra dalykai nešami to paties žmogiškojo asmens ir todėl susiję tarp savęs iš esmės. Ir juo kūrėjas yra genijalesnis, juo pasaulėžiūra jo kūryboje yra ryškesnė. Nepasaulėžiūriški kultūros kūriniai savaime yra menkos vertės, nes ši stoka rodo, kad jų autorius nesugebėjo giliai pajausti būties paslapčių ir tuo pačiu nesugebėjo sukurti gilaus kūrinio. Kultūrinė sritis yra esmingai pasaulėžiūrinė ir šito jos pasaulėžiūriškumo niekas negali ir neturi naikinti, jeigu nori turėti kūrybą aukšto lygio.

Jeigu tad politinės institucijos imasi pozityviai vykdyti kultūrinę kūrybą, jos taip pat ją turi vykdyti pasaulėžiūriškai. Kitokios išeities čia nėra. Bet pagal kokią pasaulėžiūrą šita politikų apspręsta kūryba galės būti vykdoma? Aišku, pagal jų pačių. Bet kodėl pagal jų? Kodėl ne pagal mano ar tavo? Kokią teisę turi politikai man įsakyti, kad aš kurčiau mokslą ir meną, filosofiją ir ugdymą pagal jų pažiūras bei nusistatymus, o ne pagal savo paties? Štai čia ir prieiname prie ano garsiojo totalistino dėsnio „cuius regio, eius religio". Politinių institucijų vykdoma kultūrinė kūryba gamina valstybinę pasaulėžiūrą, o šita valstybinė pasaulėžiūra yra ne kas kita, kaip valdančiųjų pasaulėžiūra. Vieno asmens ar vienos partijos nusistatymai per politinę sritį yra perkeliami į kultūrinę ir čia pradedami vykdyti prievartinėmis priemonėmis — pagal įsakymus, aplinkraščius, įstatymus ir tt. Savaime aišku, kad tokiu atveju asmens pirmenybė kultūrinėje srityje dingsta. Apsprendėjas čia darosi ne kultūrą kuriąs asmuo, bet šitai kūrybai iš viršaus diriguojąs politinis kolektyvas — vistiek ar jis bus seimas, ar ministerių kabinetas, ar atskira ministerija. Tačiau tuo pačiu dingsta ir demokratija kultūrinėje srityje. Įsitikinimų laisvė virsta fikcija, nes negauna gyvenimiško ir konkretaus savo pavidalo. Ir juo labiau politinė sritis braunasi į kultūrinę, juo demokratinis principas iš kultūros gyvenimo labiau dingsta. Pasaulėžiūriškai apspręsta politika ir demokratija yra du vienas antrąjį skirią dalykai.

Jeigu tad politika nori būti demokratinė, ji turi prisipažinti esanti nekompetentinga pozityviai imtis kultūrinės kūrybos. Ji yra kompetentinga šitos kūrybos turinius tvarkyti valstybinio gyvenimo visumoje. Tačiau ji yra nekompetentinga nustatyti pačių turinių pasaulėžiūrinį charakterį, be kurio jie iš esmės yra negalimi. Kai politikas (seimo narys, ministeris ar prezidentas) mėgina nustatyti kultūrinės srities turiniui jo pasaulėžiūrinį charakterį, jis veikia čia jau nebe kaip politikas, bet kaip pasaulėžiūrininkas, kaip kultūrininkas, kuris savus įsitikinimus mėgina padaryti valstybiniais ir tuo būdu juos primesti net ir tiems, kurie jų nelaiko tikrais, nes politika, būdama valstybinės visumos tvarkymas, savaime paliečia visus. Tokiu atveju politikas išeina iš politinės srities ir, kartais net pats to nežinodamas, žengia jau į kultūrinę sritį. Tai dar nebūtų bloga, nes juk ir seimo narys, ir ministeris, ir prezidentas gali veikti ne tik politiškai, bet ir kultūriškai: gali kurti mokslo, filosofijos ir sociologijos sistemas; gali kurti meno veikalus; gali kurti naujų metodų ir kelių ugdyme. Bloga čia pasidaro todėl, kad šitoks politikas, ateidamas į kultūrinę sritį, paprastai atsineša su savimi įpareigojantį politinį autoritetą ir juo savo kultūrinius darbus pridengia, suteikdamas jiems oficialaus pobūdžio. Negalima drausti politikui užsiimti kultūrine kūryba. Tačiau reikia jam drausti šitą savo kūrybą paversti oficialine, pasinaudojant politine savo situacija. Todėl teisingai UNESCO konferencijoje Paryžiuje Libanono atstovas mons. Maroun protestavo prieš šios organizacijos pirmininko. J. Huxley pastangas savo scientistinę ir liberalistinę pasaulėžiūrą padaryti oficialia UNESCO pasaulėžiūra.[11]) Teisingai taip pat visais laikais yra protestuojama, kai seimo daugumos pasaulėžiūra — vistiek kokia ji būtų — yra mėginama padaryti valstybine; kai ministerių kabineto narių pažiūros stengiamasi įkūnyti švietimo, auklėjimo, mokslo ar kuriose kitose institucijose; kai prezidento nusistatymai yra labiau vertinami ir gerbiami.

[11]) Plg. R. Bosc S. J. Die UNESCO. „Dokumente" 5 nr. 1947. — Tokio pat pobūdžio buvo ir Brazilijos atstovo pasiūlymas krikšč. šventes pakeisti didžiųjų žmonių kultu.

AŠ IR GĖLĖ

M. VAITKUS

Sparnuotoji našlaitė, skaisti gėlių plaštake,
Kaip greitai tu užgesi, gamtos altoriuj žvake,
ir amžinai išnyksi, papildžius dulke skaičių,
kaip okeaną platų, išnykusių našlaičių...

Nepasiges net niekas per milijardus metų,
nepaminės net vardo visoj didžioj visatoj,
nors tu darei vien gera — grožybe guodei akį,
skaisčioji saulės dukra, bežydinti plaštake...

Kodėl gi aš bijausi ištirpti būvio jūrėj,
jei ji, tas grožio šypsnis, išnykti amžiams turi?
ašai, kuris po tyru dangaus safiro stogu
gamtos šventojoj menėj per amžių sėjau bloga?

kuris iš viso lobio paliksiu viena verta,
kad, kai po žemės žygių sugrįšiu žemėn kartą,
iš savo kūno syvų ir jos šventų puvėsių,
gal būti, išdaiginsiu žmonėms našlaitę šviesią...

negu kurio kito piliečio. Visais šiais atvejais politika peržengia savo kompetencijos ribas ir todėl savaime turi būti grąžinta atgal. Joks politinis organas ir jokia politinė institucija nėra sukurta pasaulėžiūriniams - kultūriniams klausimams spręsti iš esmės. Šiam reikalui politika neturi jokios teisės. Todėl kiekvienas politikos mėginimas žengti į kultūros sritį yra jos prigimties iškreipimas ir nusikaltimas demokratinės valstybės sąrangai. Politikos nekompetentingumas pasaulėžiūroje — štai pirmasis nepasaulėžiūrinės politikos pradas.

Jeigu tačiau politika yra nekompetentinga leistis į pasaulėžiūrinius-kultūrinius klausimus, tai gal bent pasaulėžiūra gali pasinaudoti politika (jos priemonėmis, jos metodais, jos autoritetu) saviems reikalams? Gal cezario kardas gali būti įrankiu Dievo Karalystei? Šita pagunda yra taip lygiai reali, kaip ir anksčiau minėtoji. Kaip politikai nesykį susigundo savo pažiūras padaryti oficialinėmis, taip lygiai pasaulėžiūrininkai nesykį susigundo politines priemones panaudoti saviems tikslams. Tačiau tokiu atveju juos ištinka ta pati tragedija, kaip ir politikus. Politikai, kišdamiesi į kultūrinę sritį, paneigia politikos prigimtį. Pasaulėžiūrininkai, prisiimdami politines priemones, paneigia pasaulėžiūros esmę. Pasaulėžiūra iš esmės yra laisvo apsisprendimo dalykas. Tarp tiesos ir prievartos, sako Lactantius, nėra galima jokia vienybė... Jei ginant religiją, yra naudojama prievarta, tuomet ji yra ne apginama, bet išniekinama ir įžeidžiama. Iš tikro, nėra nieko savanoriškesnio, kaip religija".[11]) Šį dalyką A. Oddone vadina „šventa visų katalikų tiesa", sykiu pastebėdamas, kad „nelaisva religija būtų neverta nei Dievo nei žmogaus"[12]). Tai, kas čia kalbama apie religiją, tinka bet kuriai pasaulėžiūrai ir bet kuriam nusistatymui, vistiek ar jis liestų pasaulį, ar žmogų, ar Dievą; ar mokslą, ar meną, ar filosofiją. Pasaulėžiūra ir laisvė yra susijusios savo esmėje.

Čia kaip tik ir išeina aikštėn politinių priemonių netinkamumas pasaulėžiūros reikalams. Politinės priemonės yra verčiamosios. Tai yra pagrindinis jų bruožas. Politiniai organai ir politinės institucijos valstybėje ne prašo, ne įtikinėja, bet įsako. Jų reiškimosi forma yra įstatymas. O kiekvienas įstatymas yra leidžiamas tam, kad būtų vykdomas. Įstatymas nežiūri, ar tasai, ką jis įpareigoja, yra įsitikinęs šito įstatymo vertingumu, tikrumu, teisingumu, ar ne. Įsatymas reikalauja jį įvykdyti, neatsižvelgiant į subjektyvų jo vykdytojo įsitikinimą. O kas įstatymo nevykdo ir jo neklauso, tas yra baudžiamas. Už įstatymo visados stovi policija. Štai kodėl politinės priemonės yra verčiamosios. Ir kitaip nė būti negali. Politinė valstybės sritis, kaip buvo sakyta, derina įvairius gyvenimo turinius į vieną harmoningą visumą. Šitų derinimo būdų gali būti labai įvairių. Demokratijoje juos pasirenka daugumos valia. Tačiau juk tuo pačiu metu gali būti vykdomas tik vienas būdas (kitaip būtų anarchija) ir visi šitam būdui turi paklusti. Demokratija duoda kiekvienam laisvę šitą būdą kritikuoti, įtikinėti visuomenę, kad jį teisėtu keliu pakeistų. Tačiau ji neduoda teisės jo nevykdyti ir jį realizuojančių įstatymų neklausyti. Daugumos priimtas ir apspręstas gyvenimo turinių tvarkymo būdas kiekvienoje valstybėje yra privalomas visiems. Jis yra laisvas, jį pasirenkant, bet jis yra prievartinis, jį sykį pasirinkus.

Jeigu tad pasaulėžiūra imasi savo tikslus vykdyti politinėmis priemonėmis, ji savaime pradeda naudoti prievartą kaip tik ten, kur ji iš esmės negali būti naudojama. Pasaulėžiūra tuomet tampa oficialia, valstybine, tačiau kaip tik dėl to ji nustoja esminio savo bruožo, būtent: laisvo apsisprendimo. Tuo pačiu ji nustoja būti pasaulėžiūra, virsdama totalistine valstybės užmačia kultūrinėje — idėjinėje srityje. Todėl jau pati pasaulėžiūros prigimtis jai neleidžia naudotis politinėmis priemonėmis. Pasaulėžiūra turi būti laisva nuo politinių pagundų, kad būtų gryna savo esmėje ir savo tiksluose. Politika yra skirta pasaulėžiūriniams-kultūriniams turiniams tvarkyti valstybės visumoje, bet ne jiems kurti ir ne jiems vykdyti atskiro asmens, šeimos ar bendruomenės gyvenime. Šiam reikalui ji yra ne tik nekompetentinga, bet ir savo prigimtimi netinkama, nes prievartinė. Politikos netinkamumas — štai antrasis nepasaulėžiūrinės politikos bruožas.

Politika ir pasaulėžiūra, kaip matome, išskiria viena antrą. Politika negali būti pasaulėžiūrinė, ir pasaulėžiūra negali būti politinė. Šios dvi sritys yra skirtingos ir savo prigimtimi ir savo tikslais. Todėl jos ir negali būti maišomos, nenorint gauti totalizmo politikoje arba prievartos pasaulėžiūroje. Tačiau kadangi, kaip matėme, pasaulėžiūra iš esmės yra susijusi su kultūrine kūryba, nuosekliai nuo politikos turi skirtis ir kultūrinė valstybės gyvenimo sritis. Kultūrinė demokratija šito skyrimo kaip tik ir siekia. Asmuo pirmenybę kultūroje turės tik tada, kai politinė sritis kultūros neapsręs, jos pozityviai nevykdys, pasitenkindama tik jos priežiūra ir jos derinimu su kitais tos pačios valstybės turiniais. Nebūdami šiam reikalui nei kompetentingai nei tinkami, politiniai organai turi išjungti iš savo uždavinių eilės pasaulėžiūrinius-kultūrinius reikalus ir pavesti juos vykdyti kultūrinės srities organams bei institucijoms.

4. KULTŪRINĖS DEMOKRATIJOS PASIŪLYMAI

Kaip tačiau visa tai įvykdyti praktikoje? Kokiu keliu turi būti realizuotas politikos atjungimas nuo kultūrinės kūrybos ir nuo kultūrinių valstybės reikalų? Kas turi būti palikta politiniams organams ir kokiu būdu turi reikštis jų veikimas kultūros srityje? Atsakant į šituos klausimus, iškyla du pagrindiniai kultūrinės demokratijos pasiūlymai, abu jau pritaikyti valstybių gyvenime, nors ir nevienodos vertės savo esmėje ir savo praktinėse išvadose, būtent: 1) laicizmas ir 2) kultūrinė savivalda.

Laicizmo tėvynė yra Prancūzija. Po didžiosios revoliucijos, kai politinis gyvenimas buvo pradėtas atjungti nuo religijos, prancūzų valstybė nesugebėjo šito atjungimo pravesti ligi galo, bet pasiliko su tam tikrais pasaulėžiūriniais elementais susijusi, padarydama juos oficialiais ir įvesdama juos, kaip privalomus, į visas valstybines institucijas. Ji išstūmė iš jų religiją, išmetė iš jų kryžių, užtat įvedė laicizmą. Kas jis yra savo esmėje, geriausiai gali parodyti žemiau dedama ištrauka iš vieno mūsų politinės grupės laikraščio; kuris, kaip ir mes, mėgina spręsti politikos santykius su kultūra. Ten rašoma: „Demokratinei valstybei rūpi išauklėti ne teistą ar ateistą, bet pirmoje eilėje valstybės pilietį, kuris žinotų savo teises ir pareigas, kuris gintų valstybės nepriklausomybę, gintų savo ir kitų piliečių laisves, būtų naudingas sau, savo šeimai, visuomenei ir valstybei, saugotų savo asmens laisves, bet mokėtų ir kitų piliečių laisves pagerbti, būtų tolerantingas ir tt. Demokratinei valstybei, iš pačių jos esminių principų išeinant, vistiek, ar jos pilietis bus katalikas, ar protestantas, ar mhometonas, ar marksistas. Jai svarbu, kad savo pasaulėžiūrą teigdamas ir kitas neigdamas, jis nesiektų savo pasaulėžiūrai diktatūrinio ar tota-

[11]) Cit. „Stimmen der Kath. Welt", 235 p.
[12]) Op. cit. 237 p.

listinio dominavimo, kad pati demokratinė valstybės santvarka ir įstatymai jam tokių galimybių nesudarytų. Tad demokratinei valstybei ir neturi rūpėti vienos kurios pasaulėžiūros mokykla. Demokratinė valstybė vadovauja bendriesiems valstybės reikalams, o kadangi tų reikalų tvarkyme dalyvauja visi piliečiai, tai pirmoje eilėje jie turi būti lojalus valstybei ir visiems jos įstatymams, o tik vėliau gali būti lojalūs savo pasaulėžiūrai (m. p.), kuri yra kiekvieno piliečio privatus dalykas ir kurios atžvilgiu valstybė laikosi visiškai neutrali. Aišku, kad demokratinė valstybė išlaiko tik valstybines mokyklas (m. p.), kuriose moko bendrųjų dalykų ir auklėja valstybės piliečius, o kad patenkintų pasaulėžiūrines bendruomenes, ji savo mokyklose įveda papildomas valandas, kaip JAV, per kurias pasaulėžiūrinės bendruomenės gali mokyti katalikybės, protestantizmo, mahometonizmo arba net ir ateizmo, jei atsirastų tam tikras skaičius tėvų, kurie to pareikalautų ir duotų tam savo mokytoją. Savaime suprantama, kad demokratinėje valstybėje pasaulėžiūrinėm bendruomenėm leistina steigti ir savo privačias mokyklas, bet ir jose išeinama visa valstybinėms mokykloms nustatyta programa, o pasaulėžiūriniai dalykai tėra tik papildomieji" (m. p.) („V." 1947 m. kovo mėn. 13 p.). Tą patį, gal tik trumpiau ir aiškiau, teigia ir kitos politinės mūsų grupės organas: „Demokratinė valstybė savo laikomų mokyklų mokymo ir auklėjimo pagrindan turi dėti tuos pasaulėžiūrinius elementus, kurie yra bendri paskiroms suinteresuotoms pasaulėžiūroms, skirtinguosius pasaulėžiūrinius niuansus palikdama moksleivių saviauklos sričiai. Toji saviaukla turėtų būti laisvai prieinama privačios iniciatyvos paramai, skatinimui ir patarimams". Atsakant į klausimą, kas gi būtų tie bendrieji elementai, minėtasis organas atsako, kad „tai bendrieji dorioviniai dėsniai, tautinis ir pilietinis susipratimas" („M. Pr." 1947. rugs. 25 d. 10 p.).

Šios lietuviškųjų laicizmo atstovų citatos rodo, kad laicizmas nuo politikos atsieja atskiras pasaulėžiūras, bet ne pačią pasaulėžiūrą apskritai, palikdamas su ja sujungtus bendruosius principus, „kurie yra bendri galimai didesnio piliečių kiekio įvairioms pasaulėžiūroms" (M. Pr. ibd.). Laicizmas padaro, pasakytume, savotišką atranką. Šituos atrinktuosius principus jis skelbia oficialiais ir privalomais ir juos deda į valstybinių instituciją, ypač į mokymo ir auklėjimo, darbo pagrindus. Pilietinis susipratimas ir sąmoningumas tarp šių principų užima pirmąją vietą. Visa, kas yra sava atskiroms pasaulėžiūroms, laicizmas pašalina iš valstybinių institucijų, tačiau nedraudžia privatiškai šitas skirtybes skelbti, jas ugdyti ir vykdyti. Toks tad yra laicistinis kultūrinės demokratijos pasiūlymas, kuris tikisi galėsiąs asmens pirmenybę laiduoti, atsistodamas ant bendrųjų daugumai priimtinų principų. Laicistinis kultūrinės demokratijos pasiūlymas yra kuo aiškiausiai įkūnytas Prancūzijoje, iš dalies Belgijoje, anksčiau priešfašistinėje Italijoje.

Kultūrinės savivaldos pasiūlymas eina žymiai toliau ir reikalauja politinę sritį atpalaiduoti ne tik nuo to, kas atskiroms pasaulėžiūroms yra specifiška, bet ir nuo to, kas joms yra bendra. Jis reikalauja atpalaiduoti politiką nuo bet kokio kišimosi į pasaulėžiūrinius ir tuo pačiu į kultūrinius reikalus. Tačiau kultūriniai reikalai juk turi būti valstybėje atlikti. Kas tad juos atliks, jeigu politiniai organai nuo jų atsisako? Šitoje vietoje kultūrinės savivaldos pasiūlymas kuria eilę kultūrinių organų išaugančių iš atskirų kultūrinių-pasaulėžiūrinių bendruomenių bei srovių, ir šitiems organams pripažįsta kultūrinę savivaldą. Tuo būdu šalia vietos savivaldybių, kurios aprūpina piliečių vietinius reikalus, ir šalia veikmens savivaldybių, kurios aprūpina tų pačių piliečių profesinius reikalus, atsiranda valstybėje ir kultūros savivaldybės, kurių paskirtis yra aprūpinti tų pačių piliečių pasaulėžiūrinius-kultūrinius reikalus. Šitas savivaldybes kuria didesnės ar mažesnės — tai nustato įstatymas — pasaulėžiūrinės grupės. Jos pasiima tvarkyti visų laipsnių ir rūšių ugdymo institucijas, religijos reikalus, mokslą, meną, spaudą ir kultūrines-ideologines organizacijas. Šios sritys iš politinių organų tiesioginės žinios ir vadovybės pereina kultūrinių savivaldybių globon. Politiniai organai pasilieka tiktai priežiūros ir kontrolės teisę. Tačiau bet koks pozityvus jų kišimasis yra išjungiamas. Kadangi kultūrinių uždavinių vykdymas yra taip pat susijęs su išlaidomis, tai politiniai organai surinktas iš visų piliečių kultūros reikalams lėšas paskirsto kultūrinėms savivaldybėms proporcingai jų aprūpinamų narių skaičiui. Kiekvienas pilietis tam tikrais laiko tarpsniais, kurių ilgį nustato įstatymas, pareiškia savo valią prisidėti prie tos ar kitos pasaulėžiūrinės bei kultūrinės bendruomenės ar srovės, ar kurti visiškai naują. Šitoks kultūros savivaldos principas yra ryškiausiai įvykdytas Olandijoje, Kanados Quebecke, iš dalies Belgijoje, Šveicarijoje.

Nėra abejonės, kad kultūrinės savivaldos pasiūlymas yra žymiai nuoseklesnis ir demokratiškesnis už laicistinį pasiūlymą. Laicizmas dar pripažįsta, kad politika gali kištis į kultūrinę sritį; kad valstybinės institucijos gali turėti oficialinę pasaulėžiūrą; kad politiniai organai gali spręsti pasaulėžiūrinius klausimus. Juk tie vadinamieji „bendrieji principai", kuriais laicizmas remiasi, turi būti atrinkti, formuluoti ir susisteminti. Jie taip pat juk sudaro savotišką laicistinę pasaulėžiūrą. Čia tad ir tenka laicistiniam pasiūlymui pagrindinis priekaištas: kokia teise politiniai organai gali sudaryti kažkokią bendrą valstybinę-oficialinę pasaulėžiūrą ir skelbti ją privalomą valstybinėms institucijoms, kurios yra skirtos visiems piliečiams, taigi ir tiems, kurie tokios bendros pasaulėžiūros nepripažįsta? Demokratinėje valstybėje kiekvienas turi teisę tokią atrankiotą pasaulėžiūrą turėti. Tačiau jis neturi teisės ją padaryti oficialine-valstybine. Šiuo atžvilgiu laicistinis pasiūlymas nėra tikra prasme demokratinis, nes verčiamuoju būdu primeta piliečiams pažiūras, kurios nėra jų pažiūros. Iš kitos pusės, kokia teise politiniai organai gali nubraukti iš atskirų pasaulėžiūrų joms būdingus specifinius principus ir pagal kokį matą jie tai gali daryti? Pasaulėžiūra yra visuma. Ji turi pagrindinę idėją, kuri išsiskleidžia visose jos dalyse. Nubraukti vieną ar kitą jos dalį reiškia sužaloti ją pačią ir net ją daugumoje atvejų visiškai paneigti. Todėl laicizmas, ieškodamas bendrųjų principų, atsistoja ant indiferentizmo ir pasaulėžiūras apskritai niveliuoja, niveliuodamas tuo būdu ir kultūrinį gyvenimą, nes be aiškios ir pilnutinės pasaulėžiūros gili ir originali kūryba, kaip buvo sakyta, yra negalima. Savo esmėje laicizmas yra ne kas kita, kaip oficialine pasaulėžiūra paverstas pozityvizmas ir scientizmas, vadinasi, viena devynioliktojo šimtmečio pasaulėžiūrinė srovė. Tačiau kodėl ji, o ne kuri kita? Kodėl ne materializmas? Kodėl ne Krikščionybė? Laicistinis tad pasiūlymas, būdamas susietas su tam tikra filosofija, kultūrinės demokratijos ne tik neįvykdo, bet lygiai, kaip ir bet kuris kitas kultūrinis totalizmas, kitas pasaulėžiūras neigia ir jų laisvę varžo. Todėl jis ir negali būti patenkinantis.

Kultūros savivaldos principas tokių ydų nebeturi. Jis logiškai teigia, kad jeigu politika neturi būti pasaulėžiūrinė, tai ji neturi būti nei katalikiška, nei materialistiška, nei pozityvistiška, nei galop laicistiška. Ji turi būti tik politika — be jokių pasaulėžiūri-

nių užkulisių. Todėl šitas pasiūlymas ir reikalauja, kad politika jokių kultūrinių-pasaulėžiūrinių uždavinių nevykdytų. Jeigu tik ji pradės juos pozityviai vykdyti, ji neišvengiamai pasidarys pasaulėžiūrinė, nes be pasaulėžiūros net ir menkiausi kultūriniai reikalai negali būti pozityviai vykdomi. Nuosekliai tad čia ir iškyla kultūrinės savivaldos principas. Kultūra valstybėje turi būti skirtinga sritis ir nuo politikos ir nuo socialinio gyvenimo. Ji turi tvarkytis autonomiškai. Kultūrinės savivaldybės turi galėti aprūpinti savo narių reikalus pagal jų pačių valią ir įsitikinimus.

Prieš du tad kultūrinės demokratijos pasiūlymus mes stovime. Abu jie yra realūs, abu yra nevienoje šalyje vykdomi. Tačiau savyje jie yra nevienodos vertės ir reikšmės. Laicistinis pasiūlymas yra senesnis. Jis buvo pirmas mėginimas. Gal dėl to jis ir yra netobulas. Jį žymiai pralenkia kultūros savivaldos pasiūlymas. Jis yra moderniškesnis, išaugęs iš pasaulėžiūrinių kovų, kaip jų taikos rezultatas. Jis geriau pagerbia pasaulėžiūrų laisvę ir jų vertę. Jis taip pat giliau įžvelgia į politikos prigimtį ir į jos kompetencijos ribas. Protestantų žymus teologas amerikietis R. Niebuhr pastebi, kad „laicizmas neišsprendžia demokratijoje religinių konfliktų. Jo naivi forma, būtent, tikėjimas į pažangą yra istorijos paneigtas. Jo skeptinė forma nelaiduoja jokio pastovumo socialinei bendruomenei. Reikia sukurti religinį religinio įvairumo problemos išsprendimą, kitaip sakant, padaryti galimą šitą įvairumą viduje laisvos bendruomenės, nesuardant kultūros gelmių, kurios ją sieja su religija"[18]). Šitoks religinis išsprendimas, kaip tik ir yra politikos atjungimas nuo pasaulėžiūros ir nuo kultūros. Valstybės pasaulietiškumas (laicité, bet ne laicisme. A. M.) ta prasme, kad valstybė neskelbia jokios religijos nei filosofijos, sako J. Rolin, tuo pačiu yra garantija kiekvienam piliečiui, jog jokia politin. prievarta nereikalaus iš jo kurią nors (religiją ar filosofiją. A. M.) pasirinkti. Jis (šitas pasaulietiškumas. A. M.) yra konstitucinė išraiška sąžinės laisvės principo. Krikščionis gali tik sveikinti šitokį valstybės pasiryžimą pagerbti jo religines laisves. Pasaulietiškumas, tasai pažadas atpalaiduoti visiškai dvasinę sritį nuo žemiškosios galios, pasirodo galop kaip visiškai sutinkąs su evangeliškuoju principu skirti Dievą nuo cezario"[19]).

* * *

Kaip Lietuvoje nebuvo socialinės demokratijos, taip lygiai nebuvo nė kultūrinės. Prof. Šalkauskio ir prof. Pakšto kultūrinės savivaldos pasiūlymai nebuvo politinių sluoksnių išgirsti. Šiandien tenka juos tad vėl atnaujinti, vėl iš naujo aiškinti, pagrįsti, paskleisti visuomenėje, kad mūsų būsimosios valstybės kelias į demokratiją iš tikro būtų pilnutinis. Kultūros išlaisvinimas iš politinės srities yra pagrindinis mūsų rūpestis.

[18])Cit. „Lavie intellectuelle" 1946 m. 8—9 m. 80 p.
[19])Etudes 1946 m. spalių mėn. 32 p.

K. Varnelis (tėvas) — Rūpintojėlis

LIETUVIŲ KALBA IR JŲ SENOVINĖ KULTŪRA

PR. SKARDŽIUS

Žmogaus kalba yra ne tik geriausia jo sielos bei dvasios išraiška, bet tuo pat metu ir žymiausia jo gyvenimo bei praeities liudininkė. Analizuodami atskirus kalbos duomenis, mes galime patirti, kaip kuri tauta senovėje yra gyvenusi, su kuo bendravusi, kokia yra buvusi jos kultūra ir tt. Tad kalba sumaningam tyrinėtojui yra neišsemiamas praeities archyvas, iš kurio jis gali gana daug ką sužinoti. Jis gali net tokių paslapčių atskleisti, kurios kitų šaltinių yra visai nepasiekiamos.

Ypač daug ką apie mūsų senovę ir pirmykštę kultūrą gali mums papasakoti mūsų didžiai senoviška ir savotiška kalba, apie kurią plačiau „Tremties Metuose" (Tübingenas 1947), 416—442 psl. jau yra rašyta. Visų pirma iš seniausių, dar mūsų kalboj užsilikusių indoeuropiškų žodžių galima aiškiai matyti, kad mūsų protėviai jau senų senovėj yra buvę nebe laukiniai klajokliai, bet naminių gyvulių augintojai ir žemdirbiai. Iš jų augintųjų gyvulių pirmoj vietoj yra buvę g a l v i j a i. Pats šis žodis mūsų kalboje yra visai naujas, su priesaga — i j a s, sudarytas iš g a l v a arba pagal tai perdirbtas iš senesnio veldinio, kurį dar rodo latvių g u o v s „karvė", sen. vok. aukšt. c h u o, arm. k o v „t. p." graikų b ū s (bous) „galvijai, karvė", sen. indų g a u s „galvijai, jautis, karvė" ir kt.; mūsų kalboj šio žodžio pėdsakų yra dar išlikę tolimesniuose dariniuose, pvz. G u o v a i n i a i (vietovardis), g u o t a s „banda, būrys" ir tt. Kiti seni rūšiniai galvijų pavadinimai yra t a u r a s (plg. prūsų t a u r i s „stumbras", rusų t u r „t. p.", lot. t a u r u s, graikų t a u r o s „bulius...) taip pat t e l i a s „teliukas, teliokas" (plg. lat. t e l ' š iš * t e l j a s, ukr., rus. tarm. t e l j a „teliukas", ds. t e l j a t a . . .) ir kt. Galvijų nauda senovėje turėjo būti gana didelė: jais, pasikinkius į j u n g ą (plg. lot. j u g u m, sen. indų y u g á m. gotų j u k...), buvo dirbama žemė, važiuojama; iš jų savininkai gaudavo mėsos, pieno, kurį jau seniausiais laikais mokėdavo m i l ž t i, arba m e l ž t i (plg. sen. vok. aukšt. m e l c h a n, graikų a m e l g e i n...) ir tt. Todėl nestebėtina, kad galvijai senovėje buvo laikomi vertybinių mastu ir mokamąja priemone; pvz. mūsų b a n d a yra ne tik „galvijai, kaimenė", bet ir „nauda, turtas, nuosavybė", taip pat „pinigai"; plg. dar lot. p e c u n i a „nuosavybė; pinigai" iš p e c u s „galvijai".

Šalia galvijų kitas didžiai svarbus naminis gyvulys buvo a v i s, kuriai atliepia latvių a y s, lot. o v i s, sen. indų á v i s ir kt. Ji teikė mūsų protėviams ne tik kailių ir mėsos, bet ir v i l n ų (plg. latvių v i l n a, čekų v l n a, gotų w u l l a, sen. indų ū r n a...). Mėsai taip pat buvo laikoma ir k i a u l ė, kurios pirmykštis pavadinimas *s ū s (lot. s ū s, gr. h ū s, Avestos h ū -, sen. vok. aukšt. s ū . . .) mūsų kalboj yra jau išnykęs; bet, kaip rodo latvių s u v ē n s „paršiukas" ir iš dalies prūsų s e w e y n i s „kiaulių tvartas" (čia s e w — turbūt vietoj s u w — parašyta), tatai galėjo būti seniau ir mums pažįstama. Lig šiol mūsų kalboj yra išlikęs kitas rūšinis kiaulės pavadinimas, būtent — p a r š a s, plg. lot. p o r c u s „prijaukinta kiaulė", sen. vok. aukšt. f a r h „paršiukas", rus. tarm. p o r o s j a „t. p.", prūsų p a r s t i a n „t. p." iš *p a r s i s t i a n = mūsų p a r š i š č i a s ir kt.

Žymų vaidmenį mūsų protėvių gyvenime yra taip pat vaidinęs ir a r k l y s, vėliau sudarytas senesnio *a š v o arba *e š v o vietoje. Senovinėj mūsų raštų kalboj yra dar pažįstama a š v a arba e š v a „kumelė", kuri taip santykiauja su *a š v a s, kaip lot. e q u a su e q u u s arba sen. indų á ś v ā su a š v a s. Iš *a š v o arba a š v o s yra sudarytas žem. a š v i e n i s „arklys" ir prūsų a s w i n a n „kumelės pienas". Kaip rodo kitų indoeuropiečių tautų proistorė, arklys senovėje veikiausiai ir mūsų protėvių pirmoje vietoje buvo naudojamas ne darbui, bet jojimui, galbūt dar lenktynėms ir kitiems panašiems tikslams. Tik vėliau jis buvo pradėtas vartoti žemei dirbti, todėl tuomet jis nuo a r k l o ir buvo pavadintas a r k l y s, t. y. į arklą kinkomasis, arklinis.

Pagaliau nuo pat senų senovės buvo mūsų protėviams pažįstamas ir š u o (kilm. š u n ė s, š u n s), plg. sen. indų ś v ā (kilm. śunas), graikų k ū o n (kilm. k ū n ó s), arm. š u n, airių c ū (kilm. c o n) ir kt.

Panašiai kaip naminių gyvulių veisimas, taip pat ir žemės darbas jau nuo pat seniausių laikų buvo gerai pažįstamas. Tai aiškiai dar rodo visa eilė specialių žemdirbystės pavadinimų, pvz. a r k l a s (plg. graikų á r o t r o n, lot. a r ā t r u m, airių a r a t h a r, čekų radlo iš *o r d l o...), a k e č i o s arba e k é č i o s (plg. prūsų a k e t e s, latvių e c ē š a s, kimrų o c e t, lot. o c c a . . .), j a v a i (plg. sen. indų y a v a s „javai, miežiai" . . .), s ė m u o „sėja", paprastai ds. s ė m e n s, s ė m e n y s (plg. prūsų s e m e n, lot. s ē m e n, sen. vok. aukšt. s ā m o, serbų s j e m e . . .), r u g y s (plg. latvių r u d z i s, prūsų r u g i s, rusų r o ž', sen. island. r u g r . . .), p ū r a i „žieminiai kviečiai" (plg. latvių p ū r i „t. p." prūsų p u r e „dirsė", graikų pūros „kviečiai, javai" . . .), a v i ž a (plg. latvių a u z a iš *a v i z a, lenkų o w i e s, lot. a v ē n a . . .) ir tt.

Bet augindami gyvulius ir dirbdami žemę, mūsų protėviai nebuvo jūreiviai, nes jie m a r i ų, arba j ū r ų, kaip kad mes jas dabar suprantame, senovėj dar visai nepažino: dabartinės mūsų m a r i o s, latvių m a r a, p r ū s ų m a r y iš tikrųjų yra ne „Meer", bet „Haff", o mūsų j ū r a nėra atskirtina nuo j á u r a „šlapia, pelkėta žemė, raistas"; plg. sen. vok. aukšt. m e r i „stovintieji vidaus vandens, bala", sen. fryzų m a r „tvenkinys, griovys", sen. olandų m a e r e „pelkė, jūra" ir kt. Tai reikia aiškinti tuo, kad mūsų protėviai žiloje senovėje nėra gyvenę prie didžiųjų j ū r ų m a r i ų, todėl negalėjo būti tada su jomis ir susipažinę. Todėl ir mūsų laivų pavadinimai (eldija, laivė, luotas, pergas, valtis ir kt.), kurie tereiškia „Kahn, Nachen", rodo, kad seniau mūsų tik vidaus vandenimis plaukiota, nedidžiosiomis jūromis. Net l a i v a s, ir tas mūsų kalboj daug kur yra ne didelis „Schiff", bet „Kahn, Boot, Nachen". Toliau apie tai plg. K. Būga, Kalba ir senovė, 231 tt.

Dar kitokesnį vaizdą mums teikia metalų vartosena senovėje. Kiek gyvulininkystės ir žemdirbystės svarbesnieji pavadinimai yra pažįstami daugely kitų in-

doeuropiečių kalbų, tiek metalų vardai įvairuoja atskirose kalbose. Pvz. sen. indai auksą vadino hiranyam, iranėnai zaranya-, frigai glurós (glourós), graikai chrūsós, romėnai aurum, slavai *zoto (čekai zlato rusai zoloto...), latviai zelts, vokiečiai Gold ir kt. Tas įvairumas yra dėl to, kad vienų jis yra vadinamas nuo spalvos (pvz. latvių zelts yra tos pat kilmės kaip mūsų želtas „gelsvas", Avestos zaranya — yra sudarytas nuo zari — „geltonas, auksinės spalvos"...), kitų yra iš kitur pasiskolintas (pvz. gr. chrūsos veikiausiai yra kilęs iš semitų kalbų), o kiti yra nevisai aiškios kilmės. Pvz. mūsų auksas, kaip rodo Bretkūno ausas ir sen. prūsų ausis, be abejonės, yra vėliau su įsprausiniu k kilęs iš senesnio *ausas ir tuo būdu sutinka su lotynų aurum iš ausom. Bet toliau yra neaišku, ar šis žodis yra iš kur nors kitur paskolintas, ar panašiai sudarytas, kaip aukščiau minėtieji žodžiai. Sprendžiant pagal neseniai Rytų Turkestane surastos tocharų kalbos atitikmenį wäs, galima būtų manyti, kad mūsų auksas, kaip ir lotynų aurum, tam tikru balsių kaitos laipsniu santykiauja su tocharišku žodžiu ir senovėj buvo pavadintas nuo kurios nors būdingos jo ypatybės.

Nekitaip yra buvę ir su sidabru: seniausios indoeuropiečių kalbos jį sutartinai vadina nuo „šviesumo, baltumo" (pvz. sen. indų rajatám, tocharų ārkyant' lot. argentum, graikų árgüros, armėnų arcath, sen. airių argat šalia tocharų arki „baltas", graikų árgüros „šviesiai spindįs", sen. indų arjunas „šviesus, baltas" ir kt.), o germanų, baltų ir slavų kalbose jo pavadinimas įvairuoja be jokios tvarkos, plg. gotų silubr, sen. vok. aukšt. silabar, prūsų siraplis, mūsų sidabras arba sudabras, latvių sudabrs arba sudrabs, rusų serebro ir kt. Todėl yra manoma, kad šis žodis yra ne savas, bet iš kur nors kitur paskolintas ir vėliau atskirose kalbose kaip tolima svetimybė buvo visaip perdirbtas.

Kiti metalų pavadinimai, kad ir yra seni, tolimesnėse indoeuropiečių kalbose beveik neturi jokių atitikmenų; pvz. mūsų sen. raštų kalbos alvas, latvių alvs „Zinn", prūsų alwis „Blei", čekų, rusų olovo „Zinn"; geležis arba gelžis, latvių dzelzs arba dzelezs, prūsų gelso, rus. žélezo...; švinas „Blei", latvių svins, rusų svinéc; plienas, latvių pliens, prūsų playnis; varias (ir varis), latvių varš (iš *varjas), prūsų vargien (= varjan). Šių žodžių kilmė yra neaiški, tad sunku yra ką tikro pasakyti ir apie jų atsiradimą.

Dėl galėjimo alvas galėtų būti sudarytas iš tos pačios šaknies kaip lot. albus „baltas" ir kt., bet tikrai negalime įrodyti, nes tam trūksta duomenų. Aiškūs skoliniai yra alavas, bronza, cinas, cinkas, misingis ir kt. Taigi metalų pavadinimai mūsų kalboj, kaip ir kitų baltų kalbose, yra ne senoviniai veldiniai iš indoeuropiečių prokalbės, bet vėliau atskirose kalbose įvairiais keliais atsiradę.

Tokį pat įvairumą kaip metalai rodo ir ginklų bei padargų pavadinimai. Vienas iš seniausių iš jų yra iešmas. (plg. latvių iesms, prūsų aysmis, graikų aichmē „ieties viršūnė ir kt.). Taip pat seni žodžiai, ne skoliniai yra ir girnos (vietoj senesnės lyties *girnūs = latvių dzirnus, gotų quairnus ir kt.), kerslas „lancetas" (iš *kert-slas, plg. prūsų kersle „dviašmenis kirvis", ukrainiečių čereslo „arklo peilis"...), kirvis (plg. latvių cirvis, gudų červ' „pjautuvas"...), peilis (plg. latvių peilis, prūsų kalopeilis „kapotė, kaponė", slavų pila „pjūklas"...), strėla arba strėlė „atauga, atžala; vylyčia" (plg. rusų strelá „vylyčia; žaibas, Blitzstrahl; kamienas stiebas, kotas", sen. vok. aukšt. strāla „strėla, spindulys"...) ir kt. Kalavijas šalia prūsų kalabian „Schwert" gali būti kokio nors kito žodžio perdirbinys, nes nepaprastas dalykas yra kalav — ir prūsų kalab —, kuris normaliu būdu yra neišaiškinamas. Daugelis kitų ginklų bei įrankių yra pasiskolinta iš kitų kalbų; pvz. yla drauge su prūsų ylo veikiausiai yra kilusi iš germanų kalbų; kardas yra paskolintas iš gudų lenkų kord; šarvas yra vėl kildintinas iš germanų kalbų, o šalmas iš slavų ir tt.

Iš to, kas anksčiau sakyta, galime dabar sau pasidaryti tokią išvadą: mūsų protėviai senų senovėj, kai indoeuropiečiai dar drauge tebegyveno, visų pirma yra buvę gyvulių augintojai ir žemdirbiai, bet su metalais tuomet dar nebuvo susipažinę; jie juos pažino vėliau, kai jų kalbos jau buvo išsiskyrusios ar bent pradėjusios skirtis iš indoeuropiečių prokalbės, todėl ir jų pavadinimai dabartinėse atskirose kalbose taip didžiai įvairuoja. Medžiaginės kultūros raidos atžvilgiu šis bendrasis laikotarpis yra nukeltinas dar į priešmetalinius laikus, t. y. į naujojo akmens amžiaus pabaigą, beveik už pustrečio ar trijų tūkstančių metų prieš Kristų, kada akmeniniai dirbiniai pamažu ėjo iš apyvartos ir juos ėmė pakeisti metaliniai. Tad įdomu yra žinoti, kaip tokiu senyvu laikotarpiu galėjo atrodyti mūsų protėvių kasdieninis vidaus gyvenimas.

Lygindami atskirų indoeuropiečių kalbų atitikmenis ir juos paremdami archeologijos bei kultūros istorijos duomenimis, mes patiriame mūsų protėvius senovėje gyvenus bendruomenėmis, kurių priešakyje stovėjo viešpats. t. y. kaimo arba kiemo valdovas, visos bendruomenės galva, šeimininkas. Savo reikšme ir daryba šis žodis buvo visai tolygus sen. indų viśpatis „šeimininkas, bendruomenės galva" arba Avestos vispaiti — „kaimo, bendruomenės valdovas, viešpats": pirmoji jo dalis viś —, vis — iš pradžios buvo tos pat kilmės ir reikšmės kaip čekų ves, lenkų wieś „kaimas" iš *viš —, o antroji dalis pat — reiškė „ponas, valdovas; vyras; plg. sen. indų pátis „valdovas; vyras", graikų posis (iš potis) „vyras, Gatte", lot. potis „galingas" ir kt. Mūsų kalboje šaknis vieš — (iš veiš —) balsių kaitos laipsniu taip santykiauja su viš —, kaip pvz. keisti su kisti, teikti su tikti ir kt. ir reiškė „kaimas kiemas". Ši senesnė, reikšmė dar glūdi žodyje viešė, iš kurio yra sudarytas veiksmažodis viešėti „svečiuotis, t. y. viešėje būti", plg. kieminėti „kieme, t. y. svečiuose būti". Tai iš dalies patvirtina ir Daukšos kalba, pvz.: užgimė viešėje prie kelio (Daukšos Postilė, 39 psl.); čia viešėje yra versta iš lenkų w gościnie. Taigi viešpats iš tikrųjų senų senovėje yra buvęs viešės valdovas, viršininkas, kurio valiai turėjo nusilenkti visi kiti bendruomenės nariai.

Pačios tokios bendruomenės iš pradžios yra buvusios ne kas kita kaip didelės šeimynos, kurių nariai su laiku ne išsiskirstydavo, bet gyvendavo drauge. Tai galėjo susidaryti tuo pačiu pagrindu, kaip ir mūsų rytiečių aukštaičių brolavos, kuriose dar neseniai bent keli broliai su šeimomis drauge gyvendavo, o kartais net brolių vaikai pasilikdavo drauge gyventi, kad nereikėtų ūkio skaldyti. Ilgainiui iš tokių didelių šeimynų, esant bendriems reikalams (apsigynimui ir kt.), galėjo atsirasti sudėtingesnės paderminės organizacijos, visai panašios kaip senovės germanų sibja (iš čia vok. Sippe) arba pietinių slavų bratstvo „brolija", o drauge su tuo ir tam tikros valdomosios sritys arba apygardos, kurios senovėje galėjo būti valstimis vadinamos. Tai dar iš dalies rodo latvių valsts (iš valstis) „bendruomenė, sritis; valstybė" ir slavų *volsti — (ukrainiečiu volost' „valsčius, sritis, kraštas", čikų vlast „kraštas, valstybė, tėvynė, gimtinė" ir kt.). Mūsų kalboje senesnė valstis (iš *vald-tis), kilm. valsties galėjo būti vėliau paversta į valsčius „Amtsbezirk" lygiai taip pat, kaip kad paveldėtinė barnis (kilm. barnies) yra tarmėse jau išvirtusi į barnius "ginčas, vaidas".

Taigi prieš susidarant platesnei bendruomenei, jau ankščiau turėjo būti susiformavusi šeima „familija“, kurios daugumas narių dar dabar yra vadinami senais ir skirtingais indoeuropiškais pavadinimais, pvz. lot. pater, sen. indų pitár —, sen. airių athir (mūsų kalboj šio žodžio jau nebėra) ir mótė (kilm. móteres), lot. māter, sen. indų mātár —, sen. slavų mati, kilm. matere; sūnus, sen. indų sūnús, gotų sunus ir duktė (kilm. dukterės), prūsų duckti, rusų doč' (kilm. dočeri), gotų dauhtar, sen. indų duhitár—; broter—(žodžiuose broterėlis „brolis“, bróterauties „broliautis“), lot. frāter, sen. indų bhrātar-, sen. vok. aukš. bruoder ir sesuo (kilm. seserės), lot. soror, sen. indų svasar — gotų, swistar; nepuotis (dar senovinėje raštų kalboje sutinkamas) „vaikaitis, Enkel“, lot. nepos (kilm. nepōtis), sen. indų nápāt — ir neptė „Ennkelin“, lot. neptis, sen. vok. aukšt. nift; šešuras „vyro tėvas“, rusų svekor, lot. socer, graikų hekūrós, sen. indų śvaśuras in sen. slavų svekry „vyro motina, anyta“, lot. socrūs, sen. indų śvaśrūs (mūsų kalboj šio žodžio jau nebėra) ir t.t.

Nuo pat senų senovės šeima buvo nuolat didinama vedybomis, t. y. į vyro arba tėvų namus buvo iš svetur parvedama marti arba jaunoji, todėl vesti mūsų kalboje, kaip ir daugely kitų indoeuropiečių kalbų jau nuo seniai reiškia „eine Frau heimführen, heiraten“; plg. latvių sievu vest „heiraten“, sen. rusų vesti ženu, lot. uxorem ducere, graikų gūnaika agesthai, taip pat mūsų vedys „jaunikis, jaunasis“, vėdlys „jaunikis; vestuvininkas, kuris lydi jaunąją ir kraitį; jaunojo pusės svotas, pabrolys“, vedeklis „vėdlys, jau galįs vesti jaunuolis, jaunikis“, nevedžia „nevedęs vyras, viengungis“, latvių vedama „marti, jaunoji“, sen. rusų vódimaja „žmona“, sen. indų vadhūs „marti jaunoji“ ir kt. Taigi mūsų apsivesti yra laikytinas vėlyvesniu darinių, kuris yra arba sąmyšio keliu atsiradęs iš vesti ir apsiženyti, arba tam tikrais atvejais savaime susidaręs, plg. karvė apsivedė „pasivaikė, pasilakstė“ ir tt.

Pačios vedybos, kaip sutartinai rodo istoriniai šaltiniai ir kalbos duomenys, seniau yra buvusios dvejopos — pirktinės ir vogtinės arba grobtinės. Ypač aiškiai yra paliudyta pirmoji šių vedybų rūšis. Pvz. vokiečių kronikininkas Petras Dusburgas savo kronikoje mini, kad prūsai buvę pratę sau žmonas pirkti už tam tikrą pinigų sumą: „Secundum antiquam consuetudinem hoc habent Prutheni adhuc in usu, quod uxores suas emunt pro certa summa pecuniae“ (Scriptores rerum Pruss I 54). Dar aiškiau apie tokį pirkimą rašo Mykolas Lietuvis (Lituanus) savo 1615 rašte „De moribus Tartarorum Litvanorum et Moschorum fragmina“ (ed. Grasser Bassileae . . . MDCXV): „quemadmodum et in nostra olim gente solvebatur parentibus pro sponsis pretium, quod Krieno a Samagitis vocatur“ (28 psl.). Čia krieno (sc. pinigai) yra vienaskaitos kilmininkas nuo krienas „nuotakos kaina, Kaufpreis eines Mädchens (-pro sponsis protium)“, kuriam atliepia latvių kriens „dovana jaunajai“ ir kurio šaknis krie — yra toliau sietina su veiksmažodine šaknimi kri — „pirkti“, plg. sen. indų krīnāmi „perku“, sen. airių crenim „t. p.“ iš krinami, sen. rusų krenuti „pirkti“ (čia šaknis kre — yra kilusi iš senesnės lyties kri —) ir tt.

Taigi mūsų krieno reikšmė, kuri nieko bendro neturi su slavišku skoliniu krienas „Meerrettich“, yra žymiai senesnė, kaip latvių atitikmens: mūsiškis žodis tebeturi išlaikęs pirmykštinę nepakitėjusią pirkimo reikšmę, visai panašiai, kaip sen. vok. aukšt. widumo, sen. anglų saksų weotuma ir kt. iš pradžios tėra žymėję tik tam tikrą mokestį už mergaitę, o atitinkamo latvių žodžio reikšmė „dovana jaunajai“ jau rodo vėlyvesnių laikų paprotį, kada nebe jaunasis mokėdavo jaunosios tėvams, bet jaunosios tėvai jaunajam ėmė primokėti už savo išleidžiamąją dukterį. Šitas primokėjimo įprotys labai gyvas yra buvęs Lietuvoje net lig pat paskutiniųjų laikų; pvz. prieš pirmąjį pasaulinį karą Rytų Lietuvoj vėdliai dažnai važinėdavo iš vieno kaimo į kitą, ieškodami sau mergaičių su ko didesniu kraičiu ir pasogu ir, tik su jaunosios tėvais dėl to susitarę, pradėdavo jau ruoštis vestuvėms.

Visai kitos rūšies vedybinis terminas yra tekėti, lot. nubere, rus. vyjti za muž, vok. heiraten (von Frau) „šalia tekyba, tekėstos arba tekėstė „ištekėjimas, vychod za muž, Heiraten (der Frau)“. Pats veiksmažodis tekėti seniau tėra reiškęs tik „bėgti, laufen, fliehen“; pvz. Daukša savo postilėje dar rašo: tenai dabar Dievop tekame „prie Dievo bėgame“ (79 psl.); plg. dar: tekinas bėga (ši veiksmažodinė lytis yra sudaryta iš lyt'es *tekti „bėgti = latvių tekt „t. p.“ čekų téci „bėgti, tekėti“, panašiai kaip nešinas iš nešti...), taip pat tekėlas „sukamasis galąstuvas“ ir kt. Todėl ir tekėti „eiti už vyro, heiraten“ seniau turėjo būti ne kas kita kaip „bėgti“. Matyti, šalia nuotakų pirkimo senovėj dar buvo praktikuojamas ir jų grobimas, t. y. vėdlio arba jo draugų pagrobta nuotaka seniau tikrai turėdavo bėgti, arba tekėti, iš savo tėvų namų; šitas pabėgimas vogčiomis iš dalies dar yra vaizduojamas ir mūsų liaudies dainose. Toliau apie vogtines vedybas plg. dar O. Schrader, Sprachvergleichung und Urgeschichte (Jena 1907), II 3321 t.t.; E. Hermann, Die Eheformen der Urindogermanen (Nachrichten von der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Phil.-hist. Klasse, Band I, Nr. 2), 46 tt.

Tuo būdu dabartiniuose išblankusiuose vedybiniuose terminuose mes dar aiškiai galime išskaityti gilią senovę, kurią pati liaudis savo tautosakoje dabar tik minte beprisimena. Bet ne vien tik vedybinėje kalboje ši senovė atsispindi, — mes ją dar randame ir daugely kitų sričių, tik galbūt žymiai daugiau paslėptą ir ne tuojau pastebimą. Pvz. kasdieninė káina „Preis, Wert“ mums paprastai dabar jau nieko ypatingo nebesako, bet, lyginama su kitų kalbų atitikmenimis ji mums atskleidžia savo be galo įdomią ir tuo pat metu didžiai žiaurią senovę, būtent: žodis káina garsų dėsniais yra jungtinas su Avestos kaēnā „kerštas, bausmė, atlyginimas“, sen. graikų poinē „kraujo kerštas, piniginė bauda, kurią žudikas, norėdamas išvengti kraujo keršto, turėdavo sumokėti nužudytojo giminėms“, vid. airių cāin „atgaila, t. y. nuostolio atlyginimas, atsiteisimas už teisės sulaužymą arba įžeidimą“ ir kt. Šitų žodžių reikšmės, kurias patvirtina ir įvairūs istoriniai šaltiniai bei tarpusaviniai vėlyvesnių laikų santykiai, rodo, kad už sunkius nusikaltimus iš vienos pusės senovėj turėjo būti pagal Mozės įstatymą atsilyginama (akis už akį, dantis už dantį), o iš kitos pusės, norint išvengti gresiančio baisaus keršto, buvo galima ir išsipirkti už tai sumokant tam tikrą piniginį atpildą; pvz. Tacitas Germania (Cap 21), rašydamas apie germanus, pastebi, kad net žmogžudybė galinti būti atpirkta tam tikru skaičiumi stambių bei smulkių galvijų (luitur etiam enim homicidium certo armentorum ac pecorum numero recipitque satisfactionem universa domus). Bet mūsų kalboje pirmykštė šio žodžio reikšmė yra visiškai pakitėjusi, būtent — keršto, bausmės arba piniginės baudos vietoje atsirado visai nauja reikšmė „Preis, Wert“, t. y. keršijamasis ir baudžiamasis elementas čia buvo pakeistas vertinamuoju elementu.

Kitas toks įdomus ir su gilia mūsų senove susijęs žodis yra dar senoviniuose mūsų raštuose ir dabartinėse tarmėse sutinkamas váistas arba váistras „priemonė, liekarsta, Mittel, Heilmittel, Arzenei“. Kaikuriose ryt. aukštaičių tarmėse vaistas turi tik bendrą

reikšmę — reiškia tik priemonę nuo ko nors, pvz. lazda yra geriausias vaistas šunim (atsiginti). Kitur vaistas yra naminė gydomoji priemonė nuo ligų, ir todėl čia yra skiriamas nuo pirktinių liekarstų. Bet vietomis šis žodis turi tą pačią reikšmę kaip ir liekarsta „Arzenei"; taip pat ir Daukšos bei Sirvydo raštuose jis vartojamas tik šia pastaraja reikšme. Tad kokia yra jo kilmė? J. Endzelynas, Annales Academiae Scientiarum Tennicae (Serie B) XXVII 26 mano, kad mūsų vaistas arba vaistras galėtų būti jungiamas su av. viš—, gr. ἰος, airių fī „nuodai", lot. vīrus „Schleim, Saft, Gift" ir kt. Bet man ši etimologija neatrodo visai įtikima: viena, vaistas mūsų kalboje, kaip jau minėta, visų pirma yra ne „liekarsta", bet bendrai „priemonė nuo ko nors", ir antra, vaistai nėra visados nuodai, todėl nelengva juos iš nuodų ir kildinti. Daug patikimesnė yra K. Būgos etimologija (žr. Trautmann Batt. Slav. Wb. 338), pagal kurią vaistas jungiamas su vaid — „žinoti": prūsų waidimai „mes žinome", gotų wait „aš žinau" rusų vedat' „žinoti", sen. indų véda „žinau" ir kt.; dėl darybos plg. vaistas iš *vaid-tas ar *vaid-stas: prūsų waidimai=varstas „varsna, varsmas" iš *vart-tas ar *vart-stas: vartyti ir kt. Vaistras šalia vaistas gali būti taip sudarytas kaip gaistras „pašvaistė" šalia gaisas arba gaisras ir kt. Vaisto reikšmė „Heilmittel, Arzenei" lengvai galėjo išriedėti iš „žinojimo", nes seniau „žiniuonys „kerėtojai, Zauberer", žinodami paslaptingą žodį, mokėdavo ne tik burti, kerėti, bet ir gydyti.

Dar neseniai užkalbėtojai paslaptingomis maldelėmis rožes bei kitas panašias ligas yra ir Lietuvoje gydę. Todėl sen. slavų kalboje veiksmažodis bajati reiškia ne tik „pasakoti, užkalbėti", bet ir „gydyti", o šalia balija „kerėtojas, žiniuonis" buvo ir balistvo „vaistas, Heilmittel"; toliau dėl to plg. Schrader, Sprachvergl. u. Urgeschichte II' 445 t. Tuo pat būdu šalia vaid — „žinoti" lengvai ir mūsų kalboje galėjo atsirasti vaistas „priemonė, gydomoji priemonė, liekarsta".

Dar gilesnę senovę mums atskleidžia velė (arba vėlė), kuri seniau tėra žymėjusi tik mirusiojo žmogaus dvasią (arba dūšią). Ją daugiausia mes randame minint mūsų liaudies dainose: pvz. A. Juškevičiaus (Litovsk. narod. pesni. Kazan 1882, 144 psl.). Vienoje paskelbtoje dainoje sakoma: atkelk velių vartelius, atdaryk velių dureles, imk už baltų rankelių, pasodink į velių suolelį. Toliau velių buvimą paliudija Vilniaus krašto (Joniškio apyl.) veliai „numirusiųjų sielos", latvių vel'i „numirusiųjų dvasios" šalia mūsų velys „numirėlis", velionis „t. p." ir kt. Čia pat yra priskirtinas ir velinas arba vėlyvesnis velnias, t. y. tam tikra dvasia, kilusi iš mirusių žmonių velių, arba dūšių. Yra galimas daiktas, kad tos pat giminės yra ir Veliuonos upės bei miestelio pavadinimas. Pagal darybą tai labai primena J. Lasickio (De Dijs Samagitarum) minimoji Vielona (t. y. Veliuonà „deus animorum" (žr. W. Mannhard, Letto — Preussische Götterlere. Riga 1936, 357 psl.). Plg. dar Lasdona „deus avellanarum" (ib) = Lazduonà, kurios vardu Lietuvoje yra bent kelios upės vadinamos. Taigi visi aukščiau minėtieji žodžiai turi vieną ir tą pačią šaknį vel —, kuri aiškiai rodo į mirti. Bet paties veiksmažodžio, kuris reikštų „mirti", mūsų kalboj nera — tai mes randame tocharų kalboje, kur iš šaknies wäl — yra sudaroma įvairių lyčių, pvz. bendratis wlässi, part. act, wläs, wälmä(s), part. praet, walu „miręs", verb. subst. wlalune „mirties" ir kt. žr. W. Schulze, E. Sieg und W. Siegling, Tocharische Grammatik (Göttingen 1931) 471 psl. Toliau ši šaknis yra dar pažįstama germanų ir iš dalies kitose ide. kalbose, pvz. sen. island. valr „lavonai kovos lauke", anglų saksų wael „kovos lauke pasilikusieji" ir kt. Taigi vaiksmažodinė indoeuropietiška šaknis vel — „mirti", kad ir nėra mūsų kalboj išlikusi, vis dėlto yra palikusi nemaža pėdsakų tolimesniuose dariniuose, kurie net lig šių dienų teberodo gilią senovę.

Pagaliau tokia pat gilios senovės liekana yra mūsų dievas, plg. latvių dziews, prūsų deiwis, lot. deus, sen. indų devás ir kt. Nors šis žodis yra vienas iš seniausių mūsų kalbos veldinių, bet jo dabartinė sukrikščioninta reikšmė nėra labai sena. Kaip rodo latvių dainų dievs „dangus" ir suomių iš baltų (t. y. mūsų bei latvių protėvių) pasiskolintasis tos pat reikšmės taivs, seniau, dar prieš priimdami krikščionybę, ir mūsų protėviai dievą bus panašiai supratę. Tai iš vienos pusės patvirtina dar senesnis dievo pirmuonis sen. indų dyāús (sv. kilm. divás) „dangus, dangaus dievas, diena", kuriam atliepia graikų Dzeus (kilm. Diós iš Divos) ir lot. dies sudėtiniame daiktavardyje Diespiter = sen. indų Dyāus pitā „tėvas dangus" šalia Juppiter=sen. graikų vs. šauksm. Dzeu páter ir kt. plg. dar lot. nudiustertius „nun yra trečioji diena" (čia-dius yra kilęs iš *djēus). Iš kitos pusės dievą su „dangumi, šviesa" sieja ir etimologinė analizė, būtent: senesnė šaknis dei —, čia išplėsta formantu v, toliau yra sutinkama dar tolimesniuose dariniuose mūsų dienà (iš *dei-nā), graikų deelos „matomas" (iš dei-elos) ir kt. Taigi dabartinio krikščioniško Dievo vietoj, seniau, apie Kristaus laikus, o gal ir dar vėliau, buvo vartojamas nesuasmenintas dievas „dangus", šalia kurio dar buvo garbinama visa eilė kitų dievų pvz. žemės deivė Žemyna, griausmo, žaibo ir lietaus dievas Perkūnas, pragaro ir tamsybių dievas Pikulas, sodybų dievas Žemėpatis, tekančių vandenų dievas Patrimpas, šviesos dievas Žvaigždikas, miškų deivė Medeinė, dvasių deivė Veliuona ir daugybė kitų. Kaikurie iš šių dievų dar net XVI amžiuj buvo garbinami.

Tuo būdu trumpai ir visai bendrais bruožais panagrinėję vieną mažą dalį mūsų kalbos lobyno, mes galime aiškiai matyti, kad mūsų kalba iš tikrųjų yra gana žymus mūsų senovinės, tiek medžiaginės, tiek dvasinės, kultūros atspindys. Tuo, žinoma, aš visai nenoriu pasakyti, kad viena kalba visą mūsų senovinę kultūrą su visomis smulkmenomis gali atvaizduoti, — ne, to viena ji negali padaryti. Tam reikalui į pagalbą dar turi ateiti ir tautosaka, ir archeologija, ir kultūros istorija ir kitos artimos mokslo šakos. Bet, tyrinėjant mūsų žiląją senovę ir ypač mūsų senovinę kultūrą, religiją ir kt., niekaip negalima aplenkti mūsų kalbos, vieno iš žymiausių mūsų praeities šaltinių. Todėl K. Būga visai teisingai sako: „Kalba, būdama ne šios dienos žmonių kartos padaras, turi savo praeitį. Kadangi viena pati kalba be žmogaus negyvuoja, tai kalbos praeitį tirdami tuo patim jau mes tiriame ir tąja kalba kalbančio žmogaus gyvenimo istoriją. Kalba prityrusiam kalbininkui yra tikras istorijos šaltinis, nes šių dienų kalboje atspindi praeitasis žmogaus gyvenimas, visa jo senovė. Ir mes kalbininkai, kurie norime pažinti savosios tautos senovę, turime šauktis liudytoju kalbos, kuri viena tegali šiandien savo šviesa pratikti tautos arba tautų senovę uždengiančią miglą." (Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje. Kaunas 1924. 3 psl.) Gaila, kad kaikurie mūsų praeities tyrinėtojai į tai permaža kreipia savo dėmesį.

NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS ĮNAŠAS Į TARPTAUTINĮ ŪKĮ

DIPL. EKON. P. JUOZAITIS

Laisvės kovomis, užtrukusiomis iki 1921 m., atgavusi nepriklausomybę, Lietuva kuone visą kraštą turėjo atstatyti iš karo griuvėsių vien savo jėgomis ir gyventojų energija bei darbu. Paveldėtos rusų pinigų sistemos griuvimas ir paralelinės okupacinės vokiečių markės katastrofiška infliacija nušlavė visas krašto taupmenas. Abu didieji kaimynai, ypač Sovietine Rusija, merdėjo politinėj ir ūkinėj suirutėj. O karo nuostolių atlyginimo Lietuva negavo nė vieno skatiko, nors jų vien žemės ūkis turėjo per 2 milijardus litų. Užsienis į atsikuriantį mažą kraštą žiūrėjo su dideliais rezervais, materialiai efektyviai jo neparėmė.

Patsai krašto ūkinis vienetas turėjo formuotis provizorinėse, didžiai nenatūraliose politinėse ribose. Vilniaus kraštas su pačia 210.000 gyventojų istorine Lietuvos sostine visą laiką paliko lenkų okupuotas. Vilniaus palikimas už Lietuvos ūkinio vieneto ribų suardė ir taip jau netobulą krašto susisiekimo sistemą. Tokis vartojimo bei pramonės centro atkirtimas perdėm vienašališkai nulėmė Lietuvos ūkio agrarinį charakterį. Tik Klaipėdos uosto atgavimas (1923 m) bent dalimi sustiprino naujo ūkinio vieneto vystymosi galimybes.

Jauna Lietuvos Respublika, okupacijų suvarginta, apiplėšta ir karo sugriauta, be natūralių savų sienų, be paramos iš svetur turėjo imtis drąsių bei radikalių priemonių, kad atstatytų krašto ūkį ir išvystytų jo pažangą, kad juo greičiau įsijungtų į pasaulinį ūkį, išlaikydama drauge kitų kraštų konkurenciją tarptautinėje rinkoje.

Šiuo tarpu kaip tik norėtume trumpai iškelti Lietuvos pasiektą vaidmenį tarptautiniuose ekonominiuose santykiuose. O tas vaidmuo nėra jau taip nereikšmingas, kaip kartais net patys mūsų tautiečiai linkę manyti. Lietuvos įnašas į tarptautinį ūkį, žinoma, būtų galėjęs pasireikšti dar svariau, jei jauna Respublika būtų, paveldėjusi geresnį praeities palikimą ir natūralesnes krašto sienas.

Nepriklausomoji Lietuva, plėtodama savo ūkinę pažangą ir gyvenimo standartą, niekados nenorėjo eiti autarkinės izoliacijos keliu. Ji dėjosi į laisvų pasaulio tautų praktikuojamus ūkinius ir kultūrinius ryšius. Tarptautiniai ūkiniai ryšiai plėtojami per atitinkamo krašto užsieninę prekybą. Pirminė sąlyga krašto dalyvavimui tarptautiniuose mainuose, žinoma, yra jo gamybos jėgų išvystymas. Nesant reikiamo gamybos laipsnio, kraštas ne tik negalėtų nieko parduoti, bet nė už ką iš kitų valstybių pirkti.

Tačiau didžios reikšmės bet kurio krašto įnašui į tarptautinius mainus turi ir valstybės varomoji užsienio prekybos politikos kryptis. Ji pasireiškia per muitų politiką ir kitas užsienio prekybą reguliuojančias priemones.

Lietuva, kaip minėjome, nenorėjo eiti ekonominės autarkijos keliu. Tiesa, veik visos importuojamos prekės buvo apdedamos atitinkamais muitų tarifais nuo jų svorio. Be muitų galėjo būti įvežamos kai kurios pramoninės žaliavos (paprasta geležis, neapdirbtas medis, vilna, medvilnė) ir žemės ūkio mašinos bei dirbtinės trąšos. Bet patys Lietuvos muitų tarifai buvo nustatomi svarbiausia finansiniais, o ne protekciniais motyvais. Muitai buvo vienas iš svarbiausių valstybės iždo pajamų šaltinių. Jų įplaukos sudarydavo dažnai iki 20% visų valstybės biudžeto pajamų. Valstybės finansiniai motyvai pirmoj eilėj lėmė ir įvežamųjų muitų pakėlimus, svarbiausia įvestus 1931—34 m. sunkmečio laiku. Tuo norėta išlyginti bent iš dalies muitų pajamų smukimą, kai dėl pasaulinės ūkio depresijos įtakos smarkiai krito ir Lietbvos užsienio prekybos apyvarta.

Žinoma, Lietuva, spaudžiama bendrųjų pasaulio ūkinių sunkumų ir autarkinių tendencijų, negalėjo apsieiti ir be kai kurių protekcinių muitų įvedimo. Paskutiniame Lietuvos nepriklausomo gyvenimo dešimtmety tarp tokių protekcinio pobūdžio muitų pakėlimų tenka paminėti ypač 1931—1934 m. tarpe įvykdytus muitų padidinimus įvežamiems vilnoniams, medvilniniams audiniams bei mezginiams, popieriui ir odos bei gumos avalynei. Tuo būdu buvo norima pagelbėti jaunai krašto tekstilės, popierio ir gumos dirbinių pramonei.

Iš antros pusės, pasaulinės ūkio depresijos įtakoj daugelis kraštų įsivedė eilę tiesioginių importo varžymo priemonių. Buvo reikalaujama prekių įvežimo leidimų ar tiesiog nustatoma įvežimo kontingentai bei kvotos. Tuo keliu pvz. D. Britanija pakirto Lietuvos bekono eksporto vystymąsi, nustatydama jo įvežimo procentinę kvotą visoms bekoną eksportuojančioms šalims. Aplamai, užsienio prekyba pradėjo eiti veik išimtinai kompensacijos: bei balansų tarp atskirų valstybių išlyginimo pagrindu. Galutinai prie to vedė plačiai praktikuojami varžymai.

Esant tokiai padėčiai, Lietuva taip pat nebegalėjo pasitenkinti vien muitų politikos priemonėmis savo tarptautiniams ūkio mainams reguliuoti. Todėl nuo 1932 m. pabaigos ėmėsi praktikuoti tiesioginę importo kontrolę. Ji buvo vykdoma per importo licenzijų įvedimą vis didesniam įvežamų prekių kiekiui. Jau 1938 m. apie 85% viso Lietuvos importo sudarė su leidimais įvežamos prekės. Be to, nors gana vėlai ir nenoromis, Lietuva buvo priversta įsivesti ir užsieninių mokėjimų kontrolę (nuo 1935 m. rudens). Kiti kraštai pradėjo ją praktikuoti jau nuo 1931 m. Užsieninių mokėjimų kontrolė smarkiai varžo tarptautinę prekybą ir laisvą kapitalų judėjimą. Jau vien toks vėlyvas, tik nebesant kitokios išeities Lietuvoj valiutinių operacijų varžymo įvedimas rodo jos didžiai pozityvų nusistatymą tarptautinių mainų plėtojimo atžvilgiu. Ir įvesdama importo kontrolę, Lietuva siekė ne jo tiesioginio apribojimo, t. y. užsienio prekybos apyvartos siaurinnimo, o tik tuo būdu norėjo kiek galima išlyginti užsienio prekybos balansus su atskiromis valstybėmis. Daugumai valstybių perėjus prie kompensacinės prekybos, tai tebuvo Lietuvai vienintelis kelias užtikrinti savų gaminių pertekliaus bent dalies išvežimui.

Išryškinus Lietuvos užsienio prekybos galimybių sąlygas, pasidarys suprantamesnis ir konkretus Lietuvos įnašas į tarptautinį ūkį. O tą įnašą galima nustatyti tik pasekus tiek Lietuvos, tiek aplamai pasaulio, tiek,

pagaliau, kai kurių kitų atskirų kraštų užsienio prekybos duomenis nuo 1923 m., t. y. laiko, kada pilnai buvo įvesta lito valiuta (žiūr. lentelę I)

I. Lietuvos užsienio prekyba 1923—1939 m. mil. litų:

Metai	Apyvarta	Eksportas	Importats	Saldo
1923	303,4	146,8	156,6	—9,8
1924	473,1	266,6	206,5	60,1
1925	495,4	242,7	252,7	—10,0
1926	494,1	253,3	240,8	12,5
1927	511,6	245,9	265,7	—19,8
1928	548,0	256,9	291,1	—34,2
1929	636,2	329,8	306,4	23,4
1930	646,1	333,7	312,4	21,3
1931	551,2	273,2	278,0	—4,8
1932	356,0	189,1	166,9	22,2
1933	302,4	160,2	142,2	18,0
1934	285,9	147,2	138,7	8,5
1935	280,9	152,3	128,6	23,7
1936	346,6	190,5	156,1	34,4
1937	421,0	208,3	212,7	—4,4
1938	456,9	233,2	223,7	9,5
1939	372,6	203,2	169,4	33,8
	7.481,4	3.832,9	3.648,5	184,4

Visų pirma tenka konstatuoti, kad Lietuvos užsienio prekybos apyvarta tolydžio augo, pasiekdama savo viršunę 1930 m. Jos kilimą sustabdė ne Lietuvos gamybinio pajėgumo nusilpimas, bet bendroji pasaulio ūkinė depresija, prasidėjusi 1929 m, Lietuvoj ji žymiau pradėjo atsiliepti tik 1931 m. Jos įtaka Lietuvos užsienio prekybai nusitęsė iki 1935 m. Prie to nutęsimo smarkiai prisidėjo Vokiečių ekonominės represijos prieš Lietuvą dėl Klaipėdos krašto klausimų (atsiminkime tik 1934 m. įtempimą dėl „Mažojo Nuernbergo" bylos!). Toliau mūsų prekyba pradėjo atsigauti, kol ją karas vėl apstabdė, o okupacija visai panaikino.

Antra, iš paduotų septyniolikos metų tik šešerių metų prekybos balansas buvo pasyvus. Tai rodo, kad Lietuva be jokios užsienio pagalbos sugebėjo savais gaminiais įsigyti reikalingų užsieninių prekių. Tik kitų kraštų įvesti prekybos varžymai vertė siaurinti ir Lietuvos tarptautinių mainų absoliutinę vertę.

Lietuvos ūkio reikšmė pasauliniam ūkiui daug geriau išryškėja, kai palyginame jos užsienio prekybos piniginės vertės raidą nuo minėtos bendrosios ūkio depresijos pradžios su pasaulinės prekybos plėtote tuo pačiu metu. Tam tikslui paimame 1929 m. užsienio prekybos apyvartą, kaip normalią, už lyginimo bazę ir viską apskaičiuojame indeksais (žiūr. lentelę).

II. Pasaulio ir Lietuvos užsienio prekybos vertės (ad valorem) raidos indeksai (1929 m. = 100):

	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937
Pasaulinė prekyba	81,0	57,9	39,1	35,2	33,9	34,7	37,4	46,2
Lietuvos „	101,5	86,6	55,9	47,5	44,9	44,1	54,4	66,1

Iš šito palyginimo matyti bent du dalykai: I) pasaulio prekybos apyvarta žemiausio lygio pasiekė 1934 m., besudarydama apie ⅓ 1929 m. apyvartos. Krito ir Lietuvos užsienio prekybos apyvarta, bet ne taip staigiai ir ne tokiu laipsniu. Blogiausi jai laikai buvo 1933—1935 metai. Bet vis dėlto ji ir savo žemiausiame lygyje būdama (1935 m.), dar siekė netoli pusės 1929 m. apyvartos 2) 1937 m. pasaulio prekybos apyvarta dar nebuvo tiek atsigavusi, jog jau sudarytų bent pusę normaliųjų 1929 m. lygio. Lietuvos užsienio prekyba tuo pačiu metu jau buvo pasiekusi ²/₃ savo 1929 m. apyvartos. Tai rodo, iš vienos pusės, Lietuvos didesnį sugebėjimą prisitaikinti pasikeitusioms pasaulinės rinkos kainoms, t. y. jos ūkio gajumą, iš antros- Lietuvos pozityvų, palyginti didesnį prisidėjimą iš viso prie pasaulinės prekybos apyvartos išlaikymo. —

Dar palankesnis Lietuvos užsienio prekybos raidos vaizdas gaunasi, kai paimame analizuoti jos kiekių, o ne piniginės vertės apyvartą. Mat, tiek pasaulio, tiek Lietuvos užsienio prekybos smukimas įvyko svarbiausia ne dėl jų parduodamų — perkamų gėrybių kiekių sumažėjimo, bet dėl prekių kainų kritimo. Tam tenka priminti, kad pvz. 1934 m. pasaulinės prekybos kainos besudarė 43,5% 1929 m. kainų, o 1935 m. tik 42,5% prieškrizinių kainų.

Jei dabar 1930—37 m. Lietuvos importuotų-eksportuotų prekių kiekiams pritaikinsime 1929 m. kainas, tai gauname tokius Lietuvos užsienio prekybos apyvartos skaičius (milijonais lt.)

III. Lietuvos užsienio prekybos apyvarta 1929 m. kainomis:

Metai	Apyvarta (mil. lt.)	Metai	Apyvarta (mil. lt.)
1930	742,8	1934	657,2
1931	816,3	1935	660,9
1932	678,1	1936	796,5
1933	650,3	1937	886,1

Šita išvestinė Lietuvos užsienio prekybos apyvarta tiesiog radikaliai skiriasi nuo faktinės apyvartos, paduotos mūsų I-joj lentelėj. Jei III-ji lentelė rodo, kiek Lietuva, iš vienos pusės, už savo gamybos išvežtas gėrybes turėjo iš pasaulio gauti, iš antros-už įsivežtas prekes užmokėti, tai I-ji atvaizduoja, kiek faktiškai ji tegavo ir pasauliui sumokėjo. Iš to galima būtų padaryti išvados, kad čia jokio nuostolio Lietuva negalėjo turėti. Ji pigiau viską pardavė, bet užtat pigiau ir iš užsienio pirko. Tokiu atveju tesumažėtų iš abiejų pusių pardavimo ir pirkimo — operuojamos piniginės sumos, bet ne jų realioji vertė, t. y. kiekinės gėrybių apyvartos. Toks samprotavimas būtų pateisinamas. Juk kainos krito tiek importuojamų, tiek eksportuojamų prekių.

Deja, arčiau įsižiūrėjus į Lietuvos tarptautinių mainų struktūrinę pusę, gaunasi žymiai kitoks vaizdas. Lietuvos išvežime gatavi pramonės gaminiai tesudarydavo apie 5% viso eksporto vertės, o visa kita susidėjo iš gyvulių, maisto produktų ir žaliavų bei pusfabrikačių, kaip kailių, sėklų, miško, celiuliozės ir linų. Tuo tarpu per 55% mūsų importo sudarė fabrikatai ir apie 35% daugiausia pramoninės kilmės žaliavos ar pusiau gaminiai, kaip geležis, anglis, trąšos, žibalas etc. Vadinas, Lietuva už savo žemės ūkio gaminius ar žaliavas pirkdavo užsienio pramonės fabrikatus ir žaliavą. Šitokioj mūsų tarptautinių mainų struktūroj ir glūdėjo Lietuvos ūkinių nelaimių šaknys, kai užėjo minėtoji pasaulinė ūkio depresija. Toji depresija, kaip žinia, žymiai skaudžiau palietė žemės ūkio produktų bei žaliavų kainų kritimą, kaip pramonės gaminių ar jos

žaliavų. Žemės ūkio produktų kainos pasaulinėj rinkoj smuko iki maždaug 35% prieškrizinių kainų, o pramonės gaminių išsilaikė apie 50% lygyje. Tuomet pragarsėjo ir vadinamosios kainų žirklės tarp žemės ūkio ir pramonės gaminių, t. y. kainų dispusiausvyra tarp žemės ūkio ir pramonės produktų pirmųjų nenaudai. Ji rodė didelį žemės ūkio kraštų perkamosios galios sumažėjimą tarptautiniuose mainuose. Tai drauge pasako, kad Lietuvos ūkio stagnaciją nulėmė tarptautinės prekybos, o ne jos gamybos sąlygos. Kraštas turėjo žymiai daugiau gaminti, kad įsigytų tą patį pramoninių gaminių kiekį. Lietuvos ūkininkas ir dėl to nebūtų nuleidęs rankų. Lietuvos didžiausias rūpestis buvo, kad pasaulis nepajėgė nė iki trečdalio kritusiomis kainomis nupirkti jos gaminių pertekliaus (bekono, linų, grūdų etc.).

O vis dėlto Lietuvai, kad ir tokiomis sąlygomis, pavyko atlaikyti bent kiekinę savo užsienio prekybos apyvartą, t. y. padidintais gaminių pardavimais įsigyti tarptautinėj rinkoj būtinų pramonės fabrikatų bei žaliavų. Tai rodo mūsų III-sios lentelės duomens. Tuo tarpu daugelis kraštų nesugebėjo atlaikyti nė kiekinių savo tarptautinių mainų pozicijų. Palyginimui paduodame pasaulio ir Lietuvos užsienio prekybos kiekinių (voliumo) apyvartų raidą indeksais, išvestais pagal 1929 m. prekybos bazę (žiūr. IV-tą lentelę).

IV. Pasaulio ir Lietuvos užsienio prekybos kiekių (voliumo) raidos indeksai (1929 m. = 100):

	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937
Pasaulinė prek.	93,0	85,5	74,5	75,5	78,0	82,0	85,9	97,5
Lietuvos „	116,8	128,4	106,6	102,2	103,3	104,0	125,2	139,3

Vadinas, pasaulio prekybos kiekybinė (ne piniginė) apyvarta buvo nukritusi apie ketvirtį (1932/3 m.). Krito ir Lietuvos parduodamų perkamų prekių voliumas, kaip jau matėme iš III-čios lentelės. Bet šie indeksiniai skaičiai žymiai ryškiau parodo, kad net blogiausiu laiku (1933/5 m.) Lietuvos užsienio prekybos voliumas viršijo lyginamųjų metų (1929 m.) voliumą 2—4%. Antra, kai jau 1937 m. Lietuvos prekybos voliumas buvo 40% peršokęs prieškrizinį kiekį, tai pasaulio prekyba dar nebuvo net prilygusi 1929 m. voliumui. Tat ir šiuo atžvilgiu Lietuva žymiai pralenkė bendrąją tarptautinės prekybos atsigavimo eigą. Tuo pačiu pasakome, kad Lietuva įnešė reliatyviai zymiai didesnį indėlį į tarptautinių mainų atgaivinimo procesą.

Šitas Lietuvos užsienio prekybos gajumas bei reliatyviai didesnė pažanga padarė tai, kad Lietuvos dalis bendroj pasaulio prekybos apyvartoj smarkiai išaugo. Štai: 1928 m. Lietuvos užsienio prekybos apyvarta tesudarė 0,08% bendros pasaulio prekybos apyvartos, o jau 1938 m. 0,16%. Vadinasi Lietuvos dalis pasaulio prekybos apyvartoj per 10 metų išaugo 200%. Ji būtų pasiekusi dar aukštesnio lygio, jei jos nebūtų palietę 1929 m. ūkio krizės įtakoj pasireiškę minėti pasaulio prekybos suvaržymai.

Tiesa, atrodo, kad 0,16% pasaulio prekybos apyvartos, kuriuo Lietuva joj dalyvauja, tėra menkas dydis. Tačiau tikroji jo reikšmė galima nustatyti tik palyginimo keliu su kitais kraštais, ypač kaimyniniais.- Sov. Rusijos dalis pasaulio prekyboj 1938 m. buvo 1,10%. Tai tik 7 kartus didesnė už Lietuvos, nors ji turėjo gyventojų 65 kartus daugiau už Lietuvą. O jei sudėti trijų Baltijos respublikų (Lietuvos, Latvijos, Estijos) pasaulinės prekybos dalis, gauname 1938 m. 0.47%, tai yra veik pusę didžiulės Sov. Rusijos dalyvavimo tarptautiniuos mainuose. Gi prijungus prie Baltijos respublikų ir Suomijos prekybos apyvartą, gauname 1,25%, t. y. 14% daugiau už Sov. Rusijos dalį pasaulinėj prekyboj. Iš to galima spręsti, ką pasaulis laimėjo, kai po pirmojo pasaulinio karo šios 4 respublikos atsipalaidavo Rusų okupacijos. Jų ūkiai, savarankiškai tvarkomi, davė didesnės naudos pasaulio ūkiui, kaip milžiniškas Sov. Rusijos ūkis.

Apskritai, vienam Lietuvos gyventojui 1928 m. teko 8,5 aukso dol. importuotų prekių, o Vengrijoj — dol. 8,0; Bulgarijoj — 5,6 dol; Lenkijoj — 4,2 dol; Rumunijoj — 4,0 dol; Ispanijoj — 3,5. Iš didžiųjų valstybių pažymėtina: U.S.A. — 8,9; Italijoj — 8,0; Japonijoj — 6,1 dol. Tuo tarpu Sov. Rusijos vienam gyventojui importo teko 0,9 dol.; t. y. 9,4 kartus mažiau, kaip Lietuvoj. — Duoti pavyzdžiai rodo, kad visoj eilėj valstybių importo kvota vienam krašto gyventojui prilygo ar žymiai buvo mažesnė už Lietuvos importo dalį. Iš to matosi, kad Lietuva reliatyviai buvo didžiai reikšmingas pasaulio prekių vartotojas.

Pastaraisiais metais apie ⅓ viso Lietuvos importo eidavo iš D. Britanijos. Tuo būdu vienas Lietuvos gyventojas kasmet suvartodavo už 15,2 (15 šilingų 2 pensus) britų prekių (1936—38 m. vidurkis). Panašiai buvo Latvijoj ir Estijoj. Jau žymiai mažiau reliatyviai pirko britų prekių Prancūzija (8.8), Vokietija (6.2), JAV (3.10), Čekoslovakija (4.3), Lenkija (3.3) ir ypač Balkanų valstybės. Gi Sov. Rusijos importo iš D. Britanijos tekdavo vienam jos gyventojui tik 0.6. Tai reiškia, kad Lietuva reliatyviai suvartodavo apie 30 kartų daugiau britų prekių, kaip Sov. Rusija. Lietuvos importas iš D. Britanijos tebuvo truputį daugiau kaip 2 kart mažesnis už atitinkamą Sov. Rusijos importą. Visų trijų Baltijos valstybių importas iš D. Britanijos 1936/8 vidutiniškai prilygo Sov. Rusijos importui, nors pastaroji turėjo 28 kartus daugiau gyventojų. Apskritai, koks naudingas pasaulinių mainų partneris buvo Lietuva drauge su kitomis Baltijos valstybėmis, matosi iš to, kad šitų trijų respublikų vienas gyventojas pirka penkis kartus daugiau prekių iš didžiulio pasaulinio ūkio nario D. Britanijos, kaip Lenkijos gyventojas, šešis kartus daugiau, kaip centro Europos kraštų, ir keturis kartus, kaip Balkanų valstybių gyventojas. Netoli pusės (45%) Lietuvos eksporto ėjo taip pat į D. Britaniją. Likusi prekių perteklių Lietuva eksportavo į Vokietiją (25%), Sovietų Rusiją (5%), USA (3%) ir kitur.

Buvo visa eilė prekių, kurių išvežimu Lietuva jau buvo užimponavusi pasaulinę rinką (žiūr. V lentelę).

V. Lietuvos dalis kai kurių prekių pasauliniame eksporte (procentais):

	1929	1935	1936	1937
Linų	2,8	3,4	5,7	4,7
Gyvų kiaulių	3,4	6,2	5,5	6,6
Bekono	0,07	2,4	2,9	2,6
Sviesto	0,8	2,0	2,4	2,5

Iš šių prekių Lietuva tik linų prieš pirmąjį pasaulinį karą šiek tiek sugebėdavo išvežti. Sviesto ir kiaulių eksporto visai nebuvo, o bekono net vardo ūkininkai nežinojo. Vadinasi, tik atgimusi Lietuvos valstybė pajėgė įeiti su šiais produktais į pasaulio rinką. O čia pasiekė tikrai nuostabių rezultatų. Mažutė Lietuva (su 2,6 mil. gyv.) sugebėjo pateikti pasauliui jau apie 5% visų linų pluošto, 7% gyvų kiaulių kiekio, 3% bekono

ir maždaug tiek pat sviesto. Ir tai pasiekta daugumoj tik per paskutinį nepriklausomybės dešimtmetį (1930/39 m.), nes bent bekono ir sviesto dar 1929 m. buvo išvežama labai nežymūs kiekiai. Tai buvo atsikūriusios Lietuvos persitvarkiusio ūkio gamybos pradiniai įnašai į tarptautinį ūkį. Jų eigą kliudė užėjusi pasaulinė ūkio depresija ir iš to kilę tarptautinių mainų suvaržymai. Juk Lietuva jau 1932 m. buvo davusi 4,4% pasaulinio bekono eksporto. Po to turėjo žengti atgal dėl bekono įvežimo kontingentų įvedimo. Tai reiškia, kad Lietuvos ūkio gamybiniam pajėgumui jau pradėjo statyti kliūčių pasaulinė rinka.

Aplamai, Lietuva per 1923/39 m. davė pasauliui už Lt. 3.833 mil. prekių. Iš pasaulio ji pirko už Lt. 3.648.— mil. Vadinasi, Lietuvos užsienio mainų balansas rodo Lt. 185 mil. aktyvo (žiūr. 1 lent.). Lietuva, būdama perdėm dar agrarinis kraštas, neturėjo pajamų nei iš kapitalo investicijų užsienyj, nei žymesnių įplaukų iš transporto patarnavimų, nei iš turistų. Priešingai, ji turėjo vis labiau naudotis užsienio kreditais savo ūkio suintensyvinimui bei praplėtimui ir užsienio transporto patarnavimais. Tad užsieninių mainų balanso aktyvas sudarė stambiausią Lietuvos mokamojo balanso netto pajamų poziciją. Dėka to gaunamo aktyvo, t. y. grynojo Lietuvos ūkio uždarbio iš tarptautinių mainų, patsai Lietuvos mokomasis balansas visą laiką buvo išlaikomas aktyvus (nuo 6—15 mil. litų kasmet).

Deja, karas bei okupacijos pertraukė Lietuvos ūkio pažangą ir net žymia dalimi sunaikino jo substanciją. Lietuva, tapusi nemenku tarptautinės prekybos partneriu, liko laikinai iš jos eliminuota. Tai ypač stambus Europos ūkiui nuostolis dabar, kai jos atsistatymui taip reikalingi maisto produktai.

Lietuva buvo didžiai pozityvus tarptautinės bendruomenės narys. Ji juo ir toliau bus, atgavusi savo politinę nepriklausomybę ir užgydžiusi karo padarytas jos ūkiui žaizdas.

PAULIUS JURKUS

ŽEMĖS ŠEŠĖLIUOSE

Kaip keista, žeme, kad mane užbaigsi
Šventa tyla,
Kaip žiedą poilsiui užskleisi
Ties krūtine sava.

Nutils daina kaitrios vidurdienio kelionės,
Ir vakaras ateis ramus,
O iš laukų, surinkę derlių žmonės,
Sugrįš į protėvių namus.

Užkurs jie seną židinį ir nuvalys dulkėtą langą
Ir liūdesį kaip stiklą jie sukuls,
O iš laukų sugrįš avelių bandos
Ir klevo taikiame šešėlyje suguls.

Ir nežinos jau niekas nieko
Tenai prie vasaros kelių.
Regės tiktai — šešėliai bėga
Pro miegančius miegu giliu.

Kaip keista, žeme, kad mane užbaigsi
Šventa tyla...

VIZIJA

JONAS GRINIUS

Kunigaikščio Vittorio *) palociuose menkas kambarys, kuriame, lyg kalėjime, uždarytas Adalbertas. Baldų tematyti kušetė, stalas, pora kėdžių ir uždanga atitverti pastovai paveikslui tapyti. Naktis.

1.

ADALBERTAS uždangai pakilus, vaikšto neramus po kambarį, protarpiais įsiklausydamas į muziką, kurios aidai silpnesnėmis ir stipresnėmis bangomis atsklinda iš viršaus, o kar tais arčiau pasigirsta išdykęs juokas).

VITTORIO (įeina lydimas tarno; kai šis, padėjęs ant stalo vazę su vynu ir taure, išeina, jis kreipiasi į Adalbertą).
Tai nemiegi?

ADALBERTAS. Jūs patys matote, šviesybe.
Taip linksma, kad net šokti noris.

VITTORIO (nusijuokęs ir padėjęs ant stalo trikojį žvakidę).
Malonu, kad nors mano muzika
tave gerai nuteikia.
Bet aš čia pas tave — dėl to eilėraščio.
Ar pats ateisi puoton, ar reikės jį duoti
kam nors kitam skaityti?

ADALBERTAS. Gal apkurtau nuo jūsų puotos,
o gal nesupratau. Jūs įsigeisti
malonėjote... eilėraščio?

VITTORIO. Taip. Odės ar kanconos
šiai mano ir princesės vestuvinei šventei.

ADALBERTAS. Deja, to netikėtai linksmo įvykio
liūdnos dienos aš nežinojau.
O jūs anksčiau nesiteikėte įsakyti.

VITTORIO. Ištikimi tarnai... arba geri bačiuliai
atspėja patys.

ADALBERTAS. Bet aš — tik jūsų niekinamas kalinys.

VITTORIO. O jos.. princesės eilėmis negarbini? (Tyla).
Jei tuoj, dabar man parašysi
kanconą ar epitalamą,
šįvakar pat aš tau grąžinsiu laisvę
ir leisiu puotoj dalyvauti.

ADALBERTAS. Man sugrąžinsit laisvę?!

VITTORIO. Štai vynas. Sėsk prie stalo ir rašyk.
Aš neužilgo čia ką nors atsiųsiu,
arba sugrįšiu pats. (Eina lauk,
bet ant durų laiptų vėl atsigrįžta).
Tiesa, gali eiliuoti apie visa —
apie dievų ir piemenėlių meilę
ir kas patiks. Bet jei tik pamėgintum
sugrįžti prie senųjų temų —
manau neužmiršai — ir ten save
įpinti, tuoj kalėjimas tave
priglaus dar kartą. Supratai? (Išeina).

ADALBERTAS (kuris norėjo kažin ką sakyti, grįžta ir bejėgiškai sėda ant kušetės).
Jos nebėra... vilties manos.
Ir vėl aš vienišas, kaip nulaužta šaka,
kuri pavasario žiedais nebeišsprogs.
(Jis ilgai rymo, galvą tarp rankų suėmęs, ir net nepajuda, kai duryse pasirodo Izabelė su žiburiu, nešdama vynuogių ir kitų vaisių ant vienkojės lėkštės).

2.

IZABELĖ. Ar jūs viešnios nelaukiate?
(Padeda ant stalo vaisius).

ADALBERTAS (pakeldamas galvą). Tai jūs, kunigaikštyte?

IZABELĖ. Nors ten vestuvių puota nuostabiai linksma,
bet aš ir apie jus galvojau, Adalbertai.
Štai atnešiau puikių skanėstų ir...
atėjau pati čia su jumis pabūti. (Ji sėda šalia jo).

ADALBERTAS. Be reikalo su tais skanėstais.

IZABELĖ. Kodėl be reikalo?... Pirmiau bent para-
Aš parinkau pačių skaniausių. [gaukit.
(Adalbertui neatsiliepus, ji atsistoja ir eina durų link).

ADALBERTAS. Ar jau išeinate, kunigaikštyte?

IZABELĖ. O kas čia veikti, jeigu jūs
nemalonėjat didžiosios savo išminties
šaltinio man praverti?

ADALBERTAS. Prašau atleisti, kad aš toks šiandieną...
priglušintas, kaip permuštas šuva.

IZABELĖ (sugrįžta sušvelnėjusi).
Tai kas gi jums yra? Nesveikas?

ADALBERTAS. Prisėskite... Seniai jus bemačiau
ir taip žmogaus pasilgau —
net norisi sustaugti.

IZABELĖ. Buvau išvykus pas princesę Beatričę
vestuvėms pasiruošti. (Ji sėda, bet ne greta Adalberto, ir žiūri į jį).
Bet jūs... galbūt iš tikro sergat?
Sakykit atvirai.

ADALBERTAS. A, ta jūsų puota...
Čia visi garsai taip aidi,
kad net pelės urve ramybės nebėra.

IZABELĖ. Tiesa, apsvaigęs ūžia visas miestas.
Bet čia to triukšmo ne tiek daug.

ADALBERAS. O aš net negaliu akių sumerkti – vis mirtis
ir išdavimas.

IZABELĖ. Koks išdavimas? (Jam neatsakius).
Iš tikro jūs verčiau išgerkit vyno,
atsigaivinkit vaisiais, nors man pačiai
norėtųsi aiškiau patirti,
kas jums yra.

ADALBERTAS. Sunku išpasakoti. Visa taip
many surizgę — nerimas ir liūdesys.

IZABELĖ. Ir man, brangusis, būna liūdna.
Kai brolis perša man Paolo da Vicensa,
o aš galvoju apie mūsų mielą bičiulystę,
tada širdy tikrai nelinksma.
Bet kai pas jus čia ateinu,
aš visada linksma, stengiuos viskuo padėt,
kad būtumėt laimingas ir ramus.
Tik jūs... jei būtumėt kalbesnis,
ir jums ir man gyvenimas būt' malonesnis.

ADALBERTAS. Verčiau paaiškinkit, ko nori iš manęs
tas jūsų numylėtas brolis.

IZABELĖ. Manau, kad nieko ypatingo.

ADALBERTAS. Šiandieną jis mane nustebino.
Palikęs puotą ir svečius atėjo pats
ir vyno atsiuntė.

IZABELĖ. Matot, Adalbertai!
Seniai aš jums sakiau, kad mano brolis
nėra toks blogas, kaip vaizduojat.
Tik jo nereikia erzinti.

ADALBERTAS (atsistodamas, karštai). A! nereikia erzinti!
kada jis pats kitus kankina. Štai
įsako man princesės atvaizdą sukurti,
nors ją aš tematau, kaip pernai metų sniegą;
paliepia nutapyt save prakilnų,

*) Antras „Stella Maris" veiksmas.

kaip dieviškąjį Apoloną,
nors pats kvatojasi bjauriu satyru,
kad aš, paniekintas jo kalinys,
tauria poezija išaukštinęs
jo praeities nešvankius nuotykius,
palaiminčiau dar jo vestuvių gaslų guolį,
štai ko jis nori iš manęs.

IZABELĖ. Bet ko jūs taip karščiuojatės?
Jei nepatinka, nerašykit.

ADALBERTAS. Bet jis man siūlo laisvę, kad jo užmačioms
paklusdamas, aš pats suniekinčiau save
ir savo siekimus išduočiau.

IZABELĖ. Tas jo pasiūlymas, brangusis,
greičiausiai bus tik priedanga
pabaigti įudviejų nesantaiką
princesės džiaugsmui.

ADALBERTAS. O kaip gi ji? Linksma? laiminga?

IZABELĖ. O ko gi jai liūdėt, benamiai gavus sostą?

ADALBERTAS. Turbūt graži? Ir šypsosi visiems šventiems
girtuokliams.

IZABELĖ. Kas čia per klausimai tokie įkyrūs? . . .
Laiminga nuotaka negal nesišypsoti.

ADALBERTAS (eidamas į šalį, sau vienam).
Koksai šlykštus . . . varlynas!

IZABELĖ. Nesupratau, ką sakėte . . .

ADALBERTAS. Tiesa,
Norėjau dar paklausti jus, ar iš tikrųjų,
išvydus jūsų dvaro lobius, ta
išgarbintoji pasirinko vestuves?

IZABELĖ. Aš gi sakiau. Kai ji su kardinolu
čia buvo užvažiavę lyg netyčia —
o aš žinau, kad jai rūpėjo
mūsiškio dvarą pamatyti —
tada ir sutarė su broliu . . .
Dabar jau aišku?

ADALBERTAS. Tik jūs neįsižeiskite. Bet kartais man at-
Kad toj vestuvinėj istorijoj galbūt [rodo,
gilesnė priežastis yra.

IZABELĖ (nusijuokia). Koks jūs juokingas . . .
Visur jūs jieškote gilybių.
Gyvenimas daug paprastesnis —
princesei Beatričei nusibodo
tą Juozapo leliją taip ilgai
bevaisią saugot', tai ji ir nutarė . . .

ADALBERTAS. Ir nutarė nusviesti į šiukšlyną!
Štai kokios visos moterys.
Ir dar jūs norit, kad princesės garbei
aš parašyčiau odę.

IZABELĖ (stoja). Nesąmonės! Aš nieko panašaus nesiūliau.
Dėl jūsų aš tik viena trokštu,
kad, metęs tas tuščias fantazijas,
suprastumėt galiau, kad mums gyvenimas
tik vieną kartą duotas pasidžiaugti.

ADALBERAS. Deja, aš toks suskilęs ir bejėgis —
nebegaliu užbaigti apžadų Madonos,
kuri turėjo būti nemirtingas kūrinys.
Dabar aš valandas išstoviu prieš paveikslą
ir nebemoku, ar tiesiog nebepajėgiu
paliesti drobės teptuku.

IZABELĖ. Tai kas gi jums yra, mielasis?
Gal aš galėčiau kuo padėti?

ADALBERTAS. Antai, man reikia jausti ir vaizduotis,
kaip tas Šventosios Dvasios balandėlis
dangaus skliaute nuraško žvaigždę,
ir kai tą šviesų žiedą Marija
su angelo žodžiu ant piršto maunas,
iš baimės ar iš džiaugsmo jos palangėje
suvirpa lelija—o aš tada, ar žinot ką mąstau?
Man rodos, kad princesė — tik gudri veid-
kad visos moterys — tiktai patelės. [mainė,
Ir aš imu lukštenti bjaurųjį gyvenimą
ir juo ironiškai gardžiuotis.

IZABELĖ. Klausykit, Adalbertai. Dėl šitokios princesės
įžeidinėt Madonos nepatarčiau.

ADALBERTAS. Ir aš nenoriu jos įžeisti. Bet tapydamas —
supraskit aš turiu giliai pajusti,
kad Marija — gyva malonės paslaptis,
dangaus ir žemės tobula dukra,
skaistesnė net už pirmą rojaus aušrą
per amžių glūdumos miglas, lyg spindulys,
pasiekia tyrą Dievo mintį, —
bet aš tada mąstau, kad visa tai — kvai-
kad jūs viena galbūt neklystate, [lystė,
kai jūsų kvapios ir šilkinės rankos
švelniais lijanais juosia mano kaklą,
ir taip smagu apsvaigus plaukti.

IZABELĖ. Kaip man malonu tai girdėti, Adalbertai!
Tik jūs nenusiminkite. Mėginkite
ką nors tapyt iš mitologijos,
arba kad ir tą patį mano atvaizdą.
Ar jis taip pat nesiseka?

ADALBERTAS. Iš tų visų mėginimų stengiaus
bent popieryje padaryti kažin ką
tikresnio, bet deja . . .

IZABELĖ. Parodykit man jį.

ADALBERTAS. Jis nebaigtas ir jums tikriausiai nepatiks.

IZABELĖ. Iš kur jūs žinot, Adalbertai?

ADALBERTAS. Gal kitą kartą ką dailesnio . . .

IZABELĖ. Aš taip ilgai jo laukiu. Man labai įdomu.

ADALBERTAS (paabejojęs). Na . . . jeigu jūs taip norit.
(Išeina už užuolaidų ir atneša didoką
popierį).

IZABELĖ (paėmusi eskizą ir į jį pažvelgusi).
O! . . . iš tikrųjų keista.

ADALBERTAS. Iš karto mėginau jus piešti dailią,
bet vis išeidavo kažkas blankaus
ir melagingo.

IZABELĖ. Nejau aš jums tikrai tokia baisi . . .
gracinga ragana?

ADALBERTAS. Kas gali abejoti jūsų grožio burtais?
Bet kai daviau pieštukui laisvę,
tada beveik prieš mano norą
išėjo kažin kas . . . jūs matot.

IZABELĖ (pikta). Koks jūs bekaulis, Adalbertai!

ADALBERAS. Galbūt ne mano vieno čia kaltė . . .

IZABELĖ. Kilnioji nekaltybe! Gal teiksitės paaiškint,
kodėl mane nupiešėt nuogą
ir gašlią, kaip sireną?

ADALBERTAS. Bet, rodos, jūs mylėjote ir buvote
kažin kieno meilužė dar pirma manęs.

IZABELĖ (suplėšydama eskizą, meta jį į žemę).
Akiplėša! Ir niekšas . . . šventas niekšas!
(parpuola ant kušetės ir pravirksta).

ADALBERTAS (taip pat piktas). Tai jūs pati kalta! Tai jūsų
nuodai įsiskverbė į mano kraują, [gundymo
klastingai jie iškraipė žvilgsnį,
svaigiai paraližavo mano valią . . .

IZABELĖ (staiga atsisėdusi). Įžeidinėkit dar pikčiau.
Pradėkit spardyt kojom.
Tai bus gražiausias atpildas už mano auką.
(Paslėpusi veidą ir pasirėmusi ant savo
kelių ji tyliai verkia).

ADALBERTAS (atlyždamas). Ar jūs mėginote nors kiek
giliau mane suprasti ir atspėt?
Arba reikėjo bent nepasakyti tos piktos
tiesos, kad išteka princesė.
Dabar man visos moterys —
tik dailios apgavikės, o aš pats
nebežinau nė ką tikėti. (Tyla).
Jūs dar vis verkiat? (Tyla). Paklausykite.

Nurimkite ir, jei dar galite,
prašau, atleiskit man, kad taip išėjo.
Juk jūs dabar — vienintelė man draugė.

IZABELĖ. Kai išdavė jus dieviška princesė,
tai jau ir aš, šlykšti sirena,
gera meilužė jūsų šventenybei.
Bet kai per ištisus metus,
sukruvinta širdim kentėjau
visus įkyrius klausimus apie sapnų die-
kada buvau jums auklė ir tarnaitė, [vaitę,
dažnai slapčia nešiau geriausį maistą,
kad nepastiptumėt badu — tai visa buvo
prieš jos princesišką chimerą. [niekis

ADALBERTAS. Deja, žmogus — toks nedėkingas gyvulys,
negerbia ir nemyli to, kuo minta per dienas.
Bet jums reikėjo bent palaukti,
kol būčiau baigęs apžadų paveikslą.

IZABELĖ (atsistoja). O ką man reiškia tas paveikslas?

ADALBERTAS. Jis man — išganymo arba mirties,
o dar tikriau .. kūrybinės garbės dalykas.

IZABELĖ. O man tik bergždžias vėjo juokas.
(Eina lauk).

ADALBERTAS. Palaukite, prašau, kunigaikštyte.
(Ji sustoja).
Mums reikia išsiaiškinti!

IZABELĖ (karčiai nusijuokus). A, išsiaiškinti!
Kai nebėra širdy švelnios liepsnelės,
geriau kalbėti su medžiu.

ADALBERTAS. Ar aš sakiau, kunigaikštyte,
kad tos liepsnos nebeturiu?

IZABELĖ (sugrįžusi porą žingsnių, bet prie durų).
O jei mylėtumėt mane bent kiek! Tikrai ..
nebūtumėt tokios bjaurios nupiešęs.

ADALBERTAS. Kad žmogui taip sunku išreikšti tiesą.
Kada jis sako kam „myliu", meluoja,
nes jis galvoja apie saldų skausmą,
kurį jam teikia mylimoji.
Kai sako, kad nemyli, ir tada netiesą kalba,
nes, jei dabar išeitumėt, ir jums ir man
juk būtų liūdna. Jei staigiai dar ištekėtumėt,
ar mirtumėt, aš griaužčiaus ir gailėčiaus.

IZABELĖ. Ar tai jau visa? ar dar teiksitės,
ką kitą pasakyti?

ADALBERTAS. Norėjau jus paklausti, ar jums dar peršasi
tasai . . . na tas . . . baronas da Vicensa?

IZABELĖ. Taip. Peršasi. Ir brolis, net
grasindamas, man liepia apsispręsti.

ADALBERTAS. Ta mano Lietuva — toks šaltas kraštas;
tėvų pilaitė aišku neprilygs šviesiems
italų rūmams. Bet . . . jei Lietuvos miškai
ir mano būdas jūsų nebaugina,
aš jus labai prašyčiau .. man neatsakyti ..

IZABELĖ (patylėjusi). Juk sako, kad širdies šventa liepsna
skambiu palociumi paverčia lūšną
ir pasakos spalvom išpuošia . . .

ADALBERTAS (bučiuoja jai ranką). Dėkoju jums. Labai.
Ir pažadu greičiau su jūsų broliu susitaikyt.

IZABELĖ. Tai jam tą odę parašysit?

ADALBERTAS (liūdnai). Reikės mėginti.

IZABELĖ. Dabar turbūt galiu bronui
aiškiai atsakyti?

ADALBERTAS. Kaip jums geriau atrodys.
Bet jei man nepavyktų odės parašyti,
labai prašyčiau jus, praneškite princesei,
kad aplankytų čia mane.

IZABELĖ. Turėtumėt bent gėdą jūs .. kankintojau!
(Ji greitai išeina).

ADALBERTAS (vienas, lyg atsistiesti norėdamas).
Kokia našta! .. šita hetera.
(Jis eina prie stalo. išsitraukia iš po dra-
bužių ties krūtine medalijoną ir žiūri į jį).
Tai čia paguoda mano ir viltis!
Pažadino mane laisvūnu sakalu
pakilti į svaiginančias erdves
kūrybos polėkiams, kad paskum,
maldingai ir gašliai
apsikabinus kaklą aukso veršiui,
pati iš pasalų mane
nutrenktų kačiuku gležnu . . .
prie pat heteros kojų.
(Numesdamas medalijoną ant kušetės).
A, koks lengvabūdis pažadų dumblynas!
(Jis, sėsdamas, sukniumba ant stalo.
Muzika išryškėja ir surimtėja. Paskui ties
Adalberto galva sužiba melsvas spindulių
pluoštas ir pasigirsta balsas panašus į
Beatričės).

3.

BALSAS. Adalbertai. Adalbertai!

ADALBERTAS (lyg sapne, pakėlęs galvą).
Lyg šaukia kažin kas . . .

BALSAS. Esi neištikimas, Adalbertai.

ADALBERTAS (liūdnas). Tai jūs, princese?

BALSAS. Kodėl nepildai savo pažadų, maestro?

ADALBERTAS (prislėgtas). Tą paslaptį . . . aš saugau.

BALSAS. Bet man paveikslo ligi šiol dar nepabaigi.

ADALBERTAS (atgaudamas viltį).
Tai jūs, švenčiausioji Madona!

BALSAS. Tave aš kartą iš mirties išplėšiau,
o tu dabar vėl pats į ją grįžti.

ADALBERTAS (klaupiasi). Atleisk, Švenčiausioji!
Aš kaltas . . . kaltas!

BALSAS, Kodėl tu, Adalbertai, taip skubi
į amžinąją tamsą?

ADALBERTAS (klūpodamas). Šventoji Motina! pasigailėk.
Užtark, kad pailgėtų žemės kelias
tesėti apžadui, kad šviesios jėgos
man leistų vėl sugrįžt į laisvę
ir vėl pajusti tavąją skaistybę.
Dangaus malonių Žiede, leisk bent valandėlę
čia žemės tremtyje surasti tikrą tašką . . .
kad man ranka nesudrebėtų,
užbaigiant tavo šventąjį šešėlį,
kad su pirmaisiais ryto spinduliais
jį vyturėlis paaukotų tau
ir tavo dieviško Sūnaus didžiajai garbei.

BALSAS. Jau pjūtės metas netoli. Tad nebegaišk!

ADALBERTAS (spinduliams išnykus, stojasi).
Kas čia daros su manim? Nejau mirtis?
(Pamatęs numestą medalijoną, jį paima,
pabučiuoja ir paslepia prie krūtinės. Perė-
jęs per kambarį galop pasiryžta.)
Gana! Turiu save įveikti darbu.
Ir valios pastangom įžiebti
išblėstančią žariją. (Jis sutvarko dažus,
teptukus ir pradeda žvakidėje degti žva-
kes. Tuo tarpu atsidaro durys ir pasirodo
kardinolas da Solano).

4.

SOLANO. Garbė Aukščiausiajam ir tau ramybė!

ADALBERTAS. Garbė per amžius.

SOLANO. Mes aplankyt tavęs ateinam.

ADALBERTAS (šaltokas). Gal leisit, eminencija,
šiai kėdei jus priglausti.

SOLANO (sėsdamasis). Iš tikro. Puotoj tiek daug triukšmo
ir karšta. Net perdaug. (Apsižvalgęs).
Aha! Tai čia tu gyveni?
ADALBERTAS. Taip, eminencija. Kalėjime.
SOLANO. Mes manėme, kad tik iš kunigaikščio dvaro
tau draudžiama išeiti.
ADALBERTAS. Deja, jūs matote . . . lyg voverė narve.
SOLANO (dar kartą apsižvalgęs).
Bet kambarys nėra čia blogas.
Ir mums, kunigaikštytė Izabelė sakė,
kad jos globoj gali sau dirbti, kas patinka.
ADALBERTAS. Tik kalinio ir vergo darbas
nėra vaisingas, kaip išdžiūvęs slėnis.
SOLANO. Žmogaus dvasia juk nepavergiama.
Nebent patsai žmogus sau pančius pa-
[sirinktų.
ADALBERTAS. Man leiskit būti atviram šiandieną.
Į šitą pražūtį juk jūs mane įstūmėt.
SOLANO. Na, kaip gi čia dabar, lyg nesubrendėlis . .
ADALBERTAS. Nedrauskit pastebėti jūsų eminencijai,
kad mano ištrėmimas buvo patogus
jums žaisti su princesės likimu.
SOLANO (atsistodamas). Nenaudėli!
Aš tau buvau uždraudęs ją minėti.
ADALBERTAS. Bet, kai dabar princesė — kunigaikščio
[grobis
jo geležinėj rankoj, tai draudimai tie . . .
atpuolė.
SOLANO. Tu su savo palaidom mintim
ir neskaisčiom svajonėm pats į nuodėmes
[brendi.
ADALBERTAS. Be nuodėmės išganymas nereikalingas.
O aš tik išsigelbėti norėčiau.
Ir jei man būtų leista, jus prašyčiau
kai ką paaiškinti ir man padėti.
SOLANO (atsileidęs). Aha! . . padėti. (Tyla). Na,
sakyk, jei ką turi.
ADALBERTAS. Pirmiausia, kardinole, vienas klausimas.
Man rūpi sužinoti tikrą tiesą,
ar jūs princesę privertėte ištekėti,
ar ji laisva valia sutiko.
SOLANO. Palikim tai, sakiau . . .
ADALBERTAS. Man šitas klausimas atskleistų vieną mįslę.
SOLANO. Nemėgstam prievartos. Tik buvome
įspėję kunigaikštį sulaikyti tavo laiškus,
kad jais nedrumstum jos ramybės.
ADALBERTAS. Štai kokios jūsų priemonės . . .
SOLANO. Ir dėkui Dievui, kad kunigaikštytė
pirmoji susiprato šitas priemones
pritaikyti.
ADALBERTAS. Kunigaikštytė!? (Nueidamas į šalį, sau).
Ta veidmainė . . .
SOLANO (palaukęs). Ar tai jau visa, ką norėjai?
ADALBERTAS (lyg skųsdamasis). Turėčiau daug ką pa-
[sakti,
bet kas iš to? Juk ta žinia, kad išteka
[princesė,
paletę ir teptuką išmušė iš rankų,
ir aš nebegaliu užbaigti
tos savo apžadų Madonos.
SOLANO. Ar tik ne perilgai iliuzijom mitai
ir dar meiliau su nuodėme žaidei?
O tau seniai jau buvo patarta
jėgų ir įkvėpimo semtis Dievuje,
nes Jis — tik vienas neišsenkantis šaltinis.
ADALBERTAS. Bet jeigu Jo nėra?
SOLANO (lyg užgautas). Kaip? Dievo nebėra?
ADALBERTAS. O jei yra, kodėl gi neišklauso?
SOLANO. A, neišklauso! Ir labai puiku,
kad nepatampa piemeniu,
kurs už kiekvieną ašarą tau obuolį
numestų. (Eina lauk).
ADALBERTAS. Dar neišeikit, eminencija, prašau.
Padėkit man iš negalios nelaisvės
išsilaužti.
SOLANO (sustoja, bet neatsako).
ADALBERTAS. Ir jūs tikriausia nenujaučiate,
kokia baisi ta klaikuma,
kai viduje atsiveria bedugnė —
nebežinai, nei kas esi, nei ko
į nebūtį eini.
SOLANO (beveik ramus). Aha! . . O gal vėliau kada . .
Dabar ten puota.
ADALBERTAS. Tiesa, jus laukia puota.
O aš čia prie mirties bedugnės.
SOLANO (sugrįždamas). Ir dar filosofuoji apie Dieva,
tarytum uodas. (Atsisėdęs). Na, tai pasakok.
ADALBERTAS (pereina porą kartų per kambarį, lyg su-
[sikaupdamas,
ir sustoja priešais kardinolą).
Aš kankinuosi, kardinole, tarp nevilties
ir abejonės. Troškiose miglose
man nebeaišku net ir tai, ką, rodos,
neseniai dar supratau.
SOLANO. Ir būtent, kas?
ADALBERTAS. Sakysim, menas ir visa žmogaus kūryba.
Kokia prasmė ir kam ji reikalinga?
Ar tam mes nemigo naktis aukojame,
kad, bent trumpai akimirkai apsvaigę,
užmirštume kasdienę pilkąją menkystę?
kad už šviesios garbės vylingą šypsnį
koks neišmanėlis patyčios akmenį paleistų?
Ar tam kūrybos kovos, abejonės ir džiaug-
[smai,
kad mūsų nenuilstančios grumtynės
su nebūties ir chaoso grėsme
sudužtų mirtyje ir nebūty?
kad pagaliau kūrybos nuotrupos
karų audroj pavirstų pelenais?
SOLANO (atsiduseęs). Deja, baisi tiesa, jei Dievo nebebūtų.
Bet Jis yra per amžius Visagalis.
Jo neužgęstanti šviesa, iš nebūties
pažadindama mus, įžiebia kibirkštį,
kuri kūrybos žygiais suliepsnoja,
kad būtume panašūs Dievui, lyg maži dievai.
ADALBERTAS. O! . . . gal tik skurdūs Dievo elgetos?
SOLANO. Ir tai dar nemaža garbė!
ADALBERTAS. Bet kam tos kančios? tos peteliškės pa-
[stangos
sutrupintais sparnais pramušti stiklą,
jei dieviška kūryba tobula?
SOLANO. Taip. Viešpaties kūryba tobula . . .
plane, tik žemėje ji nebaigta,
ir žmogui leista prisidėti.
ADALBERTAS. Pamėgdžioti? o gal sulopyti, kas kiaura?
SOLANO. O, ne! Tikriau — apvainikuoti.
Kad jis, gyvenimo audras
ir pats save herojiškai apvaldęs,
kaip šventas Dievo bendradarbis,
tuos savo darbus, lyg akordus,
į amžiną dangaus harmoniją įvestų.
ADALBERTAS. Galbūt. Ši jūsų pažiūra graži.
Norėčiau net sutikti su jumis.
Bet jei žmogus, kaip sakot, — mažas dievas
ir jo aukščiausias tikslas — kurti,
tada jokia klaida ir nuodėmė — nenuo-
jei šito aukšto tikslo siekiam. [dėmė,
SOLANO. Tu mano mintį iškreipi, maestro.
Kūryba nuodėmėj — tai atgręžta

į Dievą nugara, ir dar daugiau —
sprogdinimas pačios darnos.

ADALBERTAS. O meilė, eminencija? Be meilės juk nėra
nevystačios kūrybos, didžio meno.

SOLANO. Aha. O man atrodo, reiktų klausti,
kokia ta meilė, ko ji siekia?

ADALBERTAS. Tik pasvarstykit, kardinole.
Jei Dievas, ta kūrybiškiausia meilė
sukūrė moterį, kaip tobuliausią žiedą,
kad žemėj skleistų grožį ir gyvybę,
kad meno kibirkštis pasauly neišblėstų
tai meilė šito žiedo grožiui
negali būti nuodėmė.

SOLANO (nusišypsojęs). Koks karštas iš tavęs platonikas!
Tik man atrodo, užmiršai,
kad šito žiedo šaknyse
kadaise įsigriaužė kirminas.
O jo nuodai mums neša mirtį ir kančias.

ADALBERTAS. O man Dangus per vieną taurią žemės dukrą
kūrybos palaimą atsiuntęs buvo,
bet ji... man tapo atimta.

SOLANO (sugriežtėjęs). Ir vėl!... ir vėl tu kliedi!

ADALBERTAS. Tuo tarpu dar blaivus ir jus maldauju —
praneškite princesei apie mano būvį.

SOLANO. Ji — nelaisva. Ir dviguba tau būtų nuo-
vilioti ją. (Atsistoja). [dėmė

ADALBERTAS. Neatsakykit, eminencija, man tos malonės.
Aš ją prašau tik valandėlę.

SOLANO. Gana! Jos sielos niekada jau nebedrumsi.

ADALBERTAS. Bet mano siela ir kūryba, rodos, jums
taip pat rūpėjo.

SOLANO. Deja, esi apakęs klaidose.
Ir niekas kitas nebepataisys tavęs,
kaip greitas ištrėmimas. (Jis atsigrįžta
išeiti, bet tuo tarpu duryse pasirodo
Vittorio, susikabinęs su girtu Paolo).

5.

VITTORIO (tarpdury). Tai čia, barone, tas lietuviškas
[lokys.

PAOLO (tarpdury kvatoja). Lokys. Cha-cha-cha! sakai
[lokys.
(Pastebėję Solano, staiga sustoja juoktis
ir atsikabina nuo Vittorio). A, eminenci-
[ja. Lenkiuos.

SOLANO (žvilgsniu išmatavęs Paolo ir kunigaikštį).
Šita proga... norėjom, kunigaikšti, jus
prašyti vieną skubų patarnavimą...

VITTORIO. Tik ne dabar, brangusis kardinole.

SOLANO. Tada mes lauksim ten, vėliau...

VITTORIO. Su mielu noru patarnausiu. (Solanui išėjus,
jis kreipiasi į Adalbertą).
O tu susipažink. Tai mano draugas.
Kunigaikštytės sužadėtinis.

ADALBERTAS (tylus nusilenkia).

VITTORIO. Kodėl neištari nė vieno žodžio svečiui?

ADALBERTAS. Deja, lokiai kalbėt nemoka.

PAOLO (kvatoja). Cha-cha!... Lokiai kalbėt nemoka!
A, tie lokiai, Vittorio. Tai sąmojingai...

ADALBERTAS. Barone, rodos, jį kažko norėjot klausti.

PAOLO. Tikrai. (Į Adalbertą). Sakyk man, ar tiesa,
kad mano sužadėtinę vilioji?

ADALBERTAS. Bet kaip gi aš galiu išdrįsti!

PAOLO. Aišku. Kaip gali išdrįsti?

ADALBERTAS. Prieš jūsų kilniąją linksmybę — niekada.

PAOLO (nesusivokdamas). Sakai... linksmybę?

ADALBERTAS. Taip, barone.

VITTORIO. Bet įprotys vilioti sužadėtas tau patinka?

ADALBERTAS. (niūrus tyli).

PAOLO. Sakyk, loky! Tau mano sužadėtinė patinka?

ADALBERTAS. Ji nuostabiai graži. Iš proto veda.

PAOLO. Graži? Ji jam graži, Vittorio...

ADALBERTAS. Linkiu, barone, jums pavergti
jos nekalčiausią širdį šimtui metų
ir susilaukti padermės
iš tūkstančio viščiukų.

VITTORIO (kvatoja). Cha-cha-cha!

PAOLO (nepatenkintas). Vittorio! Jūs juokiatės?...

VITTORIO. A, Paolo! sąmojingai palinkėta.

PAOLO. Kad šis... laukinis tyčiojasi iš manęs.
Aš ją, kaip pūką saujoj...

VITTORIO. Ar jūs juokų nebesuprantat?
Jei man jis teiktųs šitaip palinkėti,
aš jam visus įžūlumus atleisčiau.

PAOLO. Ar jūs juokais, ar iš tikrųjų?

VITTORIO. Taip. Iš tikrųjų. (Į Adalbertą). O tu sakyk,
dar parašei?

ADALBERTAS. Deja...

VITTORIO. Tai šitaip tu... (Tyla). O tas princesės
atvaizdas kurį turėjai nutapyt, ar baigtas?
(Tyla). Kodėl neatsakai?

ADALBERTAS. Esu minėjęs jums, kad iš savęs
ir savo meno aš nesityčioju.

PAOLO. Bet iš kitų mėgsti tyčiotis?

ADALBERTAS. O ne, Barone. Prieš visus linksmuosius
aš pasiruošęs pult' ant kelių.

VITTORIO. Palauk!... O mano atvaizdas?

ADALBERTAS. Dar nebaigtas. Bet nebedaug bestinga.

VITTORIO. Tai ką gi tu veiki?.. Tik veltui duoną
ir nieko netapai? [valgai

ADALBERTAS. Šį-tą tapau.

VITTORIO. Ir būtent ką?

ADALBERTAS. Madoną.

ADALBERTAS. Madoną?

ADALBERTAS. Jei tai jūsų neįžeidžia, taip!

PAOLO (juokiasi). Cha-cha... Madoną! Juokdarys!
Tapyk tu Ledą ar Venerą.
Tai šimtą kartų įdomiau ir pelningiau.

VITTORIO. Teisybę sakote, barone. Šventą tiesą.
Bet dailės kritiką vėliau...

PAOLO. Aš visada sakau teisybę, kad nėra
gražesnio vaizdo, kaip maudyklėj deivės.
Galbūt atsimenat Corregio?..

VITTORIO. Atsimenu, barone. Bet tuo tarpu
prašyčiau jus prisėsti čia ir palūkėti,
kol aš pabaigsiu...

PAOLO (sėsdamas). Gerai, Vittorio, palauksiu.

VITTORIO (į Adalbertą). Dar vienas klausimas.
Girdėjau paslaptį turįs, kaip valdžiai
pavergti širdis.

ADALBERTAS. Atleiskite. Nesupratau.

VITTORIO. Sakau, jei man atskleisi paslaptį
žmonių širdims valdyti,
tau laisvę sugrąžinsiu ir brangiai
apdovanosiu.

ADALBERTAS. Deja, aš nieko neturiu atskleisti.

VITTORIO. Sesuo man ką tik aiškiai sakė,
kad tu, kaip burtininkas. Vienas težinąs
tą paslaptį.

ADALBERTAS. Kad man valdžia visai nerūpi.

VITTORIO. O tavo menas?
Ar tai nėra valdžia?

ADALBERTAS. Tikriausia ne.

VITTORIO (nusijuokęs). Vaikams tai pasakok — ne man.

ADALBERTAS. Aš jus užtikrinu.

VITTORIO. Galbūt, kad tu ir tau panašūs
kardu užgrobti sostų neįstengiat.
Bet muzika, sonetai, dainos
ir ta visa kita žavinga velniava —
kam ji tarnauja?

ADALBERTAS. Grožiui. Amžinam ir paslaptingam.

PAOLO (susikvatoja). Cha-cha-cha! grožiui paslaptingam!
Kaip Marso nuotykis su skaisčia Afrodite.

ADALBERTAS (eidamas į šalį). A, purvinas girtuoklis!
PAOLO (atsistodamas). Tu pasakei?... Girtuoklis?
VITTORIO (sulaikydamas). Palaukite, Paolo. Netrukdykit.
PAOLO. Bet tą nepraustaburnį aš turiu pamokyti.
VITTORIO. Vėliau pamokysit, Paolo.
Dabar man leiskite su juo užbaigti.
PAOLO (sėsdamas). Tai baikite. Greičiau.
VITTORIO. Tai kaip? Nenori būti man draugu?
ADALBERTAS. Įdomu. Bet ar teko jums girdėti,
kad tarp valdovo ir jo kalinio
galėtų užsimegsti bičiulystė?
Nebent patsai valdovas...
VITTORIO. O jis norėtų tau grąžinti laisvę,
tik tu nei atvaizdų nepadarei,
nei tos kanconos man neparašei.
ADALBERTAS. Ar šios nekaltos sąlygos jums neatrodo,
kaip meškerė kvailai žuvelei?
VITTORIO (nusijuokęs). Koks nepasitikėjimas!
(Priėjęs ir uždėjęs ranką Adalbertui ant peties).
Klausyk. Abu mes mėgstam valdžią.
Tik aš kardu imu pasaulio vadovybę,
o tu menu — kilmingas damas ir
jautrius jaunuolius.
ADALBERTAS. Jūs klystate, šviesybe.
Man palankumas ir garbė
ateina be valdžios, savaime.
VITTORIO (šiek tiek atsitraukdamas).
Sakai: savaime taip... Ir niekad tau
nepadėda?
ADALBERTAS. Deja, nepadeda.
VITTORIO. O jis? vadinamas Piktuoju?
ADALBERTAS (nustebęs). Piktasis!
VITTORIO (nepatenkintas). Juk aš ne apie asilą kalbu.
ADALBERTAS. Bet jūs... juk netikit.
VITTORIO (nervingai). Tikiu, ar netikiu, tai mano reikalas.
ADALBERTAS. Tai kam manęs dar klausinėjat?
VITTORIO. Kad man jis padeda, kiaura galva!
PAOLO (užsikvatoja). Cha-cha-cha! ta kiaura galva,
[Vittorio...
VITTORIO (piktas). Paolo! Prašom tuoj išeiti.
PAOLO (atsistodamas). Kas jums yra? Vittorio!
mielasis balandėli...
VITTORIO. Sakau: palikite mus vienus!
PAOLO. Vittorio! įžeidžiate mane.
VITTORIO (rodydamas duris). Barone. nešdinkitės!
PAOLO (išeidamas). Lokys!

6.

VITTORIO (piktas vaikšto po kambarį, nori pradėti kalbą, bet ir vėl ima vaikščioti. Pagaliau susivaldęs taria).
Dabar jau niekas mūsų nebetrukdo.
Sakyk man nuoširdžiai ir atvirai —
už tai be sąlygų išleisiu laisvėn —
ar tau Piktasis... padeda?
ADALBERTAS. Aš kai kada jaučiu, kaip kažin kas
aptemdo protą ir iškreipia
geriausius mano siekimus,
tačiau ar tai — šėtonas, nežinau.
VITORIO. Tai kokia magija tada tu brauniesi
visur? ir mano seserį užbūrei?
ADALBERTAS. Ar tik neapsirikote?
Kas liečia jūsų seserį,
atrodo priešingai, nes ji mane...
VITTORIO. Tai šmeižtas... Ji — juk ne gatvės merga,
kad burtais prie tavęs kabintųs.
ADALBERTAS. Už tai moters meilia gudrybe
ji laimės pažadų nepašykštėjo,
kiek to reikėjo jūsų šnipės interesams.
VITTORIO. O mano sužadėtinė? princesė Beatričė?
ADALBERTAS. Nesuprantu, ką tuo norėjot...
VITTORIO. Valkata! Juk tu žinai, kad nuo seniai ji
[mano,
ir aš niekam, net ir pačiam šėtonui jos
[neatiduosiu.
ADALBERTAS. Čia originalumo neperdaug.
Ir paprasti plėšikai šitaip kalba.
VITTORIO (pro dantis). Užmušti!.. Kekšės vaike!
(Perėjęs per kambarį ir susivaldęs).
Vistiek tau galą padarysiu,
jei neatskleisi man tos paslapties,
ADALBERTAS. Deja, kad kalinys negali apsiginti.
VITTORIO. Bet aš nenoriu... kad man priekaištautų,
būk čia tave beginklį aš pasmaugęs.
ADALBERTAS. Įdomu man, kieno tie priekaištai,
kurių net jūs privengiat.
VITTORIO. Avigalvi!... Verčiau prašytum laisvės.
Vestuvių proga ją galėčiau sugrąžinti.
ADALBERTAS. Prašau. Grąžinkite.
VITTORIO (perėjęs per kambarį). Gerai! grąžinsiu.
Bet ir sekiosiu.. dvigupai ar penkeriopai.
(Eina laukan ir vėl sugrįžta).
Dabar žinok: kiekvienas šienoje plyšys
turės ausis ir visa matančias akis.
O jei ką pastebėsiu, tau ir jai tada,
abiem bus galas. (Išeina).
ADALBERTAS (nudžiugęs). Galybių Viešpatie! Ir vėl aš
[būsiu laisvas!
Ir negalios slogutis nebespaus krūtinės.
(Susimąstęs). Bet ką gi reikštų šis
[manevras?
Iš karto draugiškas, paskui įtūžęs
ir pagaliau grąžina laisvę.
O gal tikrai princesė vėl prisiminė
ir verčia jį išleist' mane iš narvo,
kad šitaip kilniaširdžiu gestu
išpirktų savo išdavystę?..
Bet kas man pasakys?.. ar tai nauja
klasta, ar be skatiko labdara? (Tyla. Duryse pasirodo Beatričė vestuviniais drabužiais, lydima Izabelės).

7.

BEATRIČĖ (duryse atsigręždama į Izabelę).
Dėkoju jums, kunigaikštyte.
Dabar, prašau, man duokit žiburį ir...
palikite mane.
IZABELĖ. Palikti jus čia vieną?
BEATRIČĖ. Taip bus geriausia.
IZABELĖ (ironiškai). Tik nepaklyskite, šviesioji.
(Uždaro duris).
ADALBERTAS. Viešpatie! princese!
BEATRIČĖ. Tai čia jus, Adalbertai, jie kankina?
ADALBERTAS. Kokia jūs dieviškai graži, princese!
Tiktai deja...
BEATRIČĖ. Deja?
ADALBERTAS. Tas pasakiškas jūsų grožis
tik dar giliau nuaidi sielvartu
suskaudusioj širdy. Gal būtų man geriau
nebematyt ir nežinoti.
BEATRIČĖ. Kodėl jūs šitaip kalbat?
ADALBERTAS. Jei būtumėte mirusi, princese,
manyčiau, kad dabar jūs nužengėt
iš pat dangaus. Raudodamas, aš klaupprieš jus ir melsčiausi. (čiausi
BEATRIČĖ (liūdna). Tai norit, kad aš mirčiau?..
ADALBERTAS. Kaip to galėčiau jums linkėti. Bet po to,
kai tapot kunigaikščio žaisliuku,
jūs man — labiau, nei mirusi.
BEATRIČĖ. O gal aš tai dėl jūsų padariau?

ADALBERTAS. Jūs sakot... dėl manęs?
BEATRIČĖ. Kitokio būdo jums išgelbėti nesuradau,
ADALBERTAS. Tai jie jus privertė, princese?
Gal jums grasino mano mirtimi?
BEATRIČĖ. Ne. Aš pati laisva valia...
ADALBERTAS. Bet jūs man buvote kitaip žadėjusi.
BEATRIČĖ (pastačiusi žiburį ant stalo).
Kunigaikštytė Izabelė man dažnai
kalbėdavo, kad jūs — labai brangus jos [širdžiai,
ir rodot jai didžiausį draugiškumą,
o aš jūsų negavau nė vieno atsako
į savo laiškus...
ADALBERTAS. Melavo ji! Vaidino drauge jums ir man,
bet iš tikrųjų jūsų laiškus ir manuosius
ji kunigaikščiui atiduodavo,
kad svetimais jausmais pasmaguriautų.
BEATRIČĖ. Ilgai aš to nesupratau ir nežinojau,
ar mūsų bičiulystės sutartis
tebegalioja, ar jau nieko nebereiškia.
ADALBERTAS. Bet ar tiesa, princese, kad jūs buvote,
atvykus čia, į kunigaikščio dvarą
jo grožiui pamatyti?
BEATRIČĖ. Tiesa, buvau atvykusi jus aplankyti.
Bet kai manęs prie jūsų neprileido,
aš supratau, kad jus čia nukankins,
jei nesutiksiu tapti kunigaikščio.
ADALBERTAS. O jūsų miela draugė man visai
ką kitą sakė.
BEATRIČĖ (atsidususi). Tada man buvo taip sunku, labai
Norėjau jums atverti narvą, [sunku.
o kunigaikštis buvo man toks svetimas.
Bet kai jis pažadėjo po vestuvių
paleisti kalinius, kurie man pasirodys
nekalti, tada ir sutikau.
ADALBERTAS. O ta žinia, kad sužadėtinė
mane kalėjime užmiršo
ir pasirinko mano priešą,
kaip žaibas pertrenkė mane.
BEATRIČĖ. Kas liečia, Adalbertai, mano pažadą,
nereikia jaudintis. Aš jo žmona nebūsiu.
O laisvė jums jau išpirkta.
ADALBERTAS (pripuolęs, jai bučiuoja ranką).
Atleiskit man, prašau, brangi princese.
Tiktai dabar aš supratau, kodėl
čia kunigaikštis neseniai,
visaip gudraudamas, man siūlė laisvę.
BEATRIČĖ. Aš daug dėl jūsų iškentėjau, Adalbertai,
ir daug naktų akių net nesumerkiau.
Aš taip labai norėjau, kad galėtumėt
tapyti savo apžadų Madoną
ir prisimintumėt mane nors retkarčiais.
Nesugalvojus nieko įdomesnio,
aš jums siunčiau medalijoną savo motinos,
kuri jauna atrodė taip, kaip aš.
Turbūt ir jo negavot?
ADALBERTAS. Priešingai. Medalijoną aš gavau
su vaisiais savo ištrėmimo pradžioje.
(Išsitraukęs medaljoną).
Tai buvo mano šventenybė ir viltis.
BEATRIČĖ. Tai gal ir apžadų paveikslą tapėt?
ADALBERTAS. Tapiau, princese.
Ir nebedaug bestigo iki galo,
kai jūsų sutuoktuvių gandas perbloškė
mane.
BEATRIČĖ. Ar jums kunigaikštytė nepadėjo?
ADALBERTAS. Kelis kartus man siūlėsi pozuoti, bet...
BEATRIČĖ. Jūs, rodos, savo jausmuose
jai nesat abejingas.
ADALBERTAS. Tai netiesa, princese.
BEATRIČĖ. Man ji pati nekartą sakė...
ADALBERTAS. Galbūt, princese. Bet po jos visų klastų
ar ja begalima tikėti?
BEATRIČĖ. Tai keista. Net šį vakarą ji gyrėsi,
kad jūs paprašėte jos rankos. (Tyla)
Sakykit atvirai... Ar ji melavo?
ADALBERTAS (priklaupdamas pries Beatričę).
Brangi princese! suklaidintas ir paklydęs,
aš jums be galo nusidėjau.
BEATRIČĖ (liūdna). Vadinasi... tiesa.
ADALBERTAS. Atleiskite, prašau, man paskutinį kartą.
BEATRIČĖ. Aš taip jumis tikėjau. Taip tikėjau (Sėda).
ADALBERTAS (atsistoja). Ir aš jumis tikėjau, lyg šven-
Tik dėl melų, kad dvaro prabanga [tąja.
jus suviliojo taip lengvai,
aš, nevilty paklydęs, išdaviau save ir jus.
BEATRIČĖ (atsidususi). Aš daug meldžiau už jus.
Kas rytas ir kas vakaras, ir kai laisva bu-
šventom mintim aš jus lankydavau. [vau,
Deja, dabar matau, kad viskas be prasmės.
ADALBERTAS. O ne, princese. Jūsų maldos ir auka
nebuvo veltui. Aš krauju žadu išpirkti
tą savo paklydimą.
BEATRIČĖ (atsistodama). Tušti tai žodžiai. Adalbertai,
(Ji paima žiburį).
ADALBERTAS. Prašau, princese, neišeikite,
netarus išganingo atleidimo žodžio.
BEATRIČĖ. Dabar, maestro, rodos, jums nebeskolinga.
Už kančią, kurioje subrendau,
atgaunat savo laisvę
ir... būkite laimingas. (Eina lauk).
ADALBERTAS. Princese! Dievo gyvojo vardu maldauju —
nepasmerkite manęs. Pažvelkit nors
— į mano kūrinį. (Jai sustojus ir abejojant).
Tiesa, paveikslas nebaigtas.
Bet gal vis tiek geriau mane suprasit.
(Jis nudengia uždangą, slėpusią paveikslą).
BEATRIČĖ (sugrįžusi ir valandėlę stebėjusi paveikslą).
Kokia graži Madona!... Ir panaši
į mano motiną.
ADALBERTAS. O gal į jus, princese?
BEATRIČĖ. O ne! Nesu tokia kilni.
ADALBERTAS (rodydamas). O čia ir ta kregždutė,
kurią kadaise prašėte nupiešti.
BEATRIČĖ (pagyvėjusi). O! čia tų kregždučių ir
daugiau. Gražu, kad jas prisiminėt.
ADALBERTAS. Deja, paveikslas nebaigtas.
Mergelei stinga lyg šviesos spindėjimo,
o gal aukos svaigios skaistybės,
kad laisvu grožiu ji iškiltų
aukščiau gamtos žavumo
ir mūsų nuodėmingos prigimties.
BEATRIČĖ (svajinga). O man patinka šis paveikslas.
ADALBERTAS. Kai aš žiūriu į jus, kilni princese,
štai vestuviniam grožy ir su žiburiu rankoj,
jūs man atrodot lyg šventa svajonė;
ir aš norėčiau jus prašyti valandėlės —
gal man pavyktų savo kūrinį užbaigti.
(Jis paima paletę ir teptuką).
BEATRIČĖ. Ne, ne. Aš negaliu daugiau užtrukti.
O jie tikriausia seka mus.
ADALBERTAS. Prašau, išgirskite mane dar kartą.
Galbūt kaip tik dabar, kada džiaugsmu
ir sielvartu plasnoja mano siela,
gal pasisektų man sugauti
tą dangišką atošvaistę, kurios
lig šiol bergždžiai jieškojau.
O jei dabar paveikslo nepabaigsiu,
rytoj galbūt jau jūsų nebepamatysiu.

(Nukelta į 362 psl.)

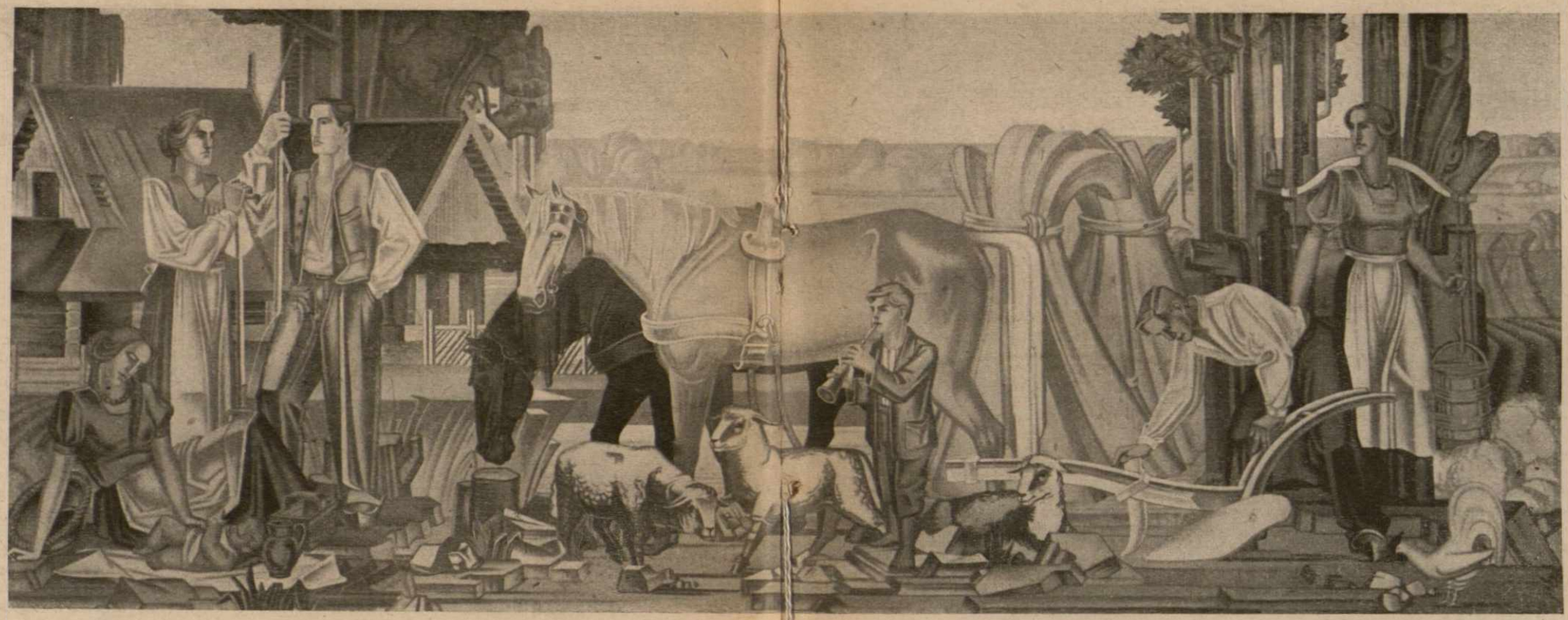

K. VARNELIS Lietuva

V. K. JONYNAS

ORGANIZUOKIME MENINĘ VEIKLĄ

Kas mūs ateity laukia — nežinome. Tačiau, nežiūrint ką mums rytojus beatneštų, yra būtina jau šiandien planingai ir apgalvotai viskam pasirengti. Lankydami Vokietiją Amerikos lietuviai, o taip pat ir daugelis svetimšalių yra gėrėjęsi mūsų liaudies menu ir jo savumais. Savo praktiška paskirtimi šios rūšies dirbiniai, neabejotinai, visur susiras pirkėjų, o jų dirbėjai, lengvesnį duonos kąsnį. Neabejotinai kils sumanymas šios rūšies gaminius surinkti ir suorganizuoti parodas Vokietijoje ir Amerikoje, o eilei jos gamintojų atsiras affidevitai ar kiti keliai išvažiuoti svetur. Kadangi individuali emigracija yra rekomenduotina, kaip reali galimybė, kyla klausimas, kaip toks įvairių specialistų neorganizuotas išsibarstymas gali veikti mūsų tolimesnę kultūrinę veiklą. Aišku — neigiamai. Kas yra darytina, kad neigiamybės būtų pajungtos mūsų interesų labui? Vienintelis kelias tinkamo organizacinio plano parengimas ir jo vykdymas. Mažiausiai kiekvienas iš tokių specialistų turėtų žinoti, kurioje valstybėje jis pageidaujamas, kur numatomas įkurdinti ir ką ten veiktų. Kaip neatrodytų šis klausimas nerealus ir sunkiai įgyvendinamas, jis turi būti parengtas ir planingai vykdomas. Galima būtų diskutuoti tik laiko klausimą. Belaukiant, tokie asmenys Vokietijoje taip pat turi atlikti jiems skirtą misiją. Yra pavojus, kad mes pakartosime stovyklų klaidas. Kas ką nutvėrę išsivešime ir kur pakliūva išstatinėsime parodose ir tuo būdu reprezentuosime savo tautą. Neabejotina, kad tokiu atveju įvyks apsčiai klaidų ir nesusipratimų ir net nemalonumų, o tokia veikla gali vieton pozityvių atnešti neigiamų rezultatų. Kad tam būtų užkirstas kelias, reikia dar dabar Vokietijoje parengti atitinkamus rinkinius ir kolektyvus, kurie būtų specialistų nuodugniai patikrinti, aprašyti ir sumetrikuoti. Turėdami savo metrikas, eksponatai galėtų būti visur tinkamai eksponuojami. Be padarytų kūrinių, dar opesnis reikalas yra su naujais gaminiais. Pastarieji dygsta kaip grybai po lietaus, bet, deja, yra labai įtartinos etnografinės ir meninės vertės. Tokie eksponatai privalo būti ypatingai gerai atrenkami, o jų gamintojai net kontroliuojami. Šiandien dėl „sunkių sąlygų" mes daug kam ir daug ką atleidžiame. Rytoj gaminys neteks „sunkių sąlygų" metrikos ir bylos lietuvių liaudies meno vardu. Todėl svarbu, kad jis turėtų nors elementarinius to liaudies meno pradus bei savybes. Aš nei kiek neabejoju, kad šios rūšies amatininkai Amerikoje yra ir bus laukiami. Nuvykę tenai gerai įsikurs ir savo gaminius plačiai paskleis vietos lietuvių tarpe ir vietiniai bus daugiau patenkinti kaip įvairiais daktarais, kurie ten sunkiai gali pritapti. Be to, neabejotina, kad lietuvybės palaikymo ir atitinkamos informacijos bei propagandos atžvilgiu jie nudirbs didelį darbą.

Tačiau nereikia manyti, kad jie yra vieninteliai, kurie gali tremtyje būti toje srityje naudingi ir remtini. Ir grynojo meno atstovas — dailininkas yra nemažiau svarbus lietuvybės žadinimui ir tautinės kultūros ugdymo darbui svetur. Pastarųjų tačiau būtų skirtingas uždavinys. Perkėlus jų kūrinius ar net juos pačius į Ameriką, jie turėtų pasiekti plačiąją Amerikos visuomenę. Kiek dailės-amatų dalykai bus mieli ir pirmoje eilėje veiks pačius Amerikos lietuvius, tiek antrieji savo meniniu subrendimu ir internacionaline kalba gali mums praskinti kelią ir suteikti galimumų, kurie diplomatiniu būdu kartais nėra prieinami. Jie, kaip šaltojo oro srovė, veržiasi pro visas užtvaras betarpiai į žmonių širdis ir sielą. Simpatikų užkariavimas amerikiečių tarpe mums turi nemažiau rūpėti kaip ir pačių amerikos lietuvių pavergimas. Plastinis menas yra priemonė, kuria tiesioginiai galima veikti ir siekti tikslo. Praėjusiais metais spaudoje buvau iškėlęs mintį, kad reikia Vokietijoje surinkti iš dailininkų geruosius jų kūrinius, tinkamai juos aprėminti, išleisti nuolatinį katalogą (vokiečių, anglų ir prancūzų kalbomis) su įvadu apie lietuvių meną, suruošti Vokietijoje eilę parodų, kurios galėtų mus tinkamai reprezentuoti. Po to, šiuos kūrinius pasiųsti į Ameriką kaip padėką Amerikos lietuviams už jų mums siunčiamą paramą. Tokia paroda mums leistų išvengti būtinumo dalyvauti paskiromis grupelėmis bendrose DP parodose, kuriomis mes neatsiekiam jokio tikslo. Ši mintis anuomet mūsų bendruomenės organų visiškai neužinteresavo. Prabėgus kiek laiko, daug kas pasikeitė, tačiau tokios parodos ruošimo reikalas nei kiek nesumažėjo, o priešingai įgauna vis didesnės reikšmės. Tačiau tai darosi vis sunkiau įgyvendinama, nes kai kurie dailininkai jau išvyko arba išvyksta svetur. Reikia tik įsivaizduoti, kiek mums kainuotų, jei tokias parodas mes organizuotume iš Lietuvos! Šiandien gi turimų galimumų mes visiškai nematome, nevertiname ir nenorime išnaudoti. Rytoj veltui gailėsimės. Dar nevėlu klaidas atitaisyti.

Meno sąvoka yra labai plati ir jo supratimas labai skirtingas. Taigi, šiuos reikalus reikėtų pavesti tvarkyti ir organizuoti patiems menininkams. Tačiau planingos direktyvos turėtų eiti iš mūsų emigracinių centrų, o nepaliktos patiems dailininkams jų privačiai iniciatyvai. Šio reikalo palikimas nuošalyje arba neskyrimas jam tinkamos reikšmės galėtų turėti skaudžių pasėkų, kurias mes tepastebėsime žymiai vėliau, kai jos jau nebus pataisomos. Nenoromis tenka dairytis ir klausti, kur gi yra pagalios mūsų informacinės žinybos ir jų veikla?

Ta pačia proga tenka pasakyti pora žodžių ir apie pačius dailininkus. Jų turime visokių. Vieni labai patinka plačiai visuomenei, kiti nepatinka. Nelaimei, dažniausiai tie dailininkai, kurie plačiai visuomenei nepatinka, kaip kūrybinės meno pajėgos yra neabejotinai ir nesulyginamai aukštesnio lygio. Jei kyla mūsų meno pasaulinio mastu reprezentavimo klausimas, tai turi būti kalbama tik apie tuos dailininkus, kurie tarptautinėje šių dienų arenoje yra tarę savo žodį. Tokių, aišku, mes skaitome ant pirštų. Silpnesnės meninės pajėgos, kurios dar neturėjo galimumo savo gabumams išvystyti, neturėtų būti taipgi atstumtos. Jos turėtų būti įjungtos į pagelbinį aparatą, t. y. tiesiogiai į dailiuosius amatus, kuriuose jie bus nepamainomi ir nudirbs pozityvų darbą. Ambicijoms čia neturėtų būti vietos, lygiai kaip ir asmeninio patikimo, nepatikimo ar kokių giminystės ryšių.

Taipgi ir kitos meninės šakos, kaip pvz. muzika, teatras, baletas ir chorai, turėtų būti organizuojami panašiais principais. Tačiau šiuo atveju žodis priklauso šių sričių specialistams.

BEATRIČĖ (suabejojusi). Tiesa. Galbūt jau niekada...

ADALBERTAS. Juk jūs — kilnioji mano mūza,
šviesi atgimusios legendos Psychė.
Jūs man lig šiol parodėt tiek širdies,
išganačios, skaičios, lyg ašara;
nejau paliksite tą savo kilnią auką
jos neapvainikavus... paskutinį kartą?

BEATRIČĖ (staiga apsispręsdama).
Gerai. Aš sutinku. Tik paskubėkit,
Adalbertai.

ADALBERTAS. Te Viešpats jums atlygins. (Pasiruošia [tapyti).

BEATRIČĖ. Tik vieno jus norėčiau paprašyti —
kad mano ilgesių ir gęstančios
vilties menka švieselė
atsispindėtų jūsų apžadų Madonoj.

ADALBERTAS. Aš pasistengsiu. (Kai nusileidusi uždanga vėl pakyla, jis tapo, protarpiais pažvelgdamas į Beatričę).

BEATRIČĖ (apytyliai). Tą liūdną vakarą,
kada dėl jūsų laisvės sutikau
su kunigaikščio prašymu,
taip pat kažkur aidėjo muzika,
pro langą veržės svaigulingas rožių kvapas
o aš viena sustingusi liūdėjau
dėl savo nedalios ir taip norėjau,
kad jūs išgirstumėt tą mano tylų skundą
ir jį prakalbintumėte savoj Madonoj.
Bet štai dabar, kai susitikom valandėlę,
aš nežinau, ar bepajėgsite suprast' mane,
kada pati nebeįspėju,
kur dingsiu aš rytoj.
Bet jūs... jau nebegirdit.

ADALBERTAS (tapydamas sau). Dangaus šviesa, aušros [šviesa,
jos kūdikio akių... (Sustojęs mąsto).
Kūrybos Žodis palietė pasaulį
ir nušvietė dangaus Tarnaitės veidą.
(Vėl tapo, bet staiga sustoja ir įsiklauso).
Klausykite! ar girdite, princese?

BEATRIČĖ (atsidususi). Deja, girdžiu. Vestuvių muzikos aidai triukšmingai skelbia, kad čia, žemėje jau mano laimė užbaigta.

ADALBERTAS. Ar jūs negirdite, kaip ten... aukštybėse
tyliai pragydo erdvės, ir Nesuteptą
Pasaulio Aušrą sveikina žvaigždynai?
Klausykite, jie gieda:
„Sveika, Jūrų Žvaigžde, visada Mergelė"
(Tuo momentu jau visai aiškiai girdėti styginių instrumentų muziką, o Adalbertas, nusigręžęs į paveikslą, sau kartoja).
Tu, Jūrų Žvaigžde, visada Mergelė.
(Tapo, vėl sustoja ir kalba, lyg sau.)
O ten tik visagalio Viešpaties Dvasia.
Iš amžinų miglų išsineria žuvėdra
ir skrenda ji per juodą okeaną.
Kai ji sparnu bangas paliečia,
iškyla žemės kauburiai kalnoti,
ir iš nakties miglų sušvinta saulė.

BEATRIČĖ. Kai šią vestuvių naktį rauda siela,
aš taip norėčiau, Adalbertai, su jumis
išgirsti tas žvaigždynų giesmes,
nes jos gal pasakytų mano ryt dienos
lėmimą.

ADALBERTAS. Tik jūs įsiklausykit — sielos raudoje
žvaigždynų giesmės tyliai aidi
Nepaliesta kūrybos Išmintim:
Kai Viešpats rengė dangų, aš buvau, ji
(Jis protarpiais dar tapo). [sako;
Kai dėjo žemės pamatus, buvau drauge [su Juo
ir Jo akyvaizdoj žaidžiau ant Žemės skri- [tulio,
nes mano džiaugsmas būti su žmonių vai- [kais.
Kaip vynmedis, aš kroviau žiedus su ska- [niu kvapu,
kad jie atneštų gausų vaisių alkaniems.

BEATRIČĖ. Ar šitaip jums žvaigždynai kalba, Adalbertai?

ADALBERTAS (nebeatsako ir, orkestro muzikai stiprėjant, tik vieną kitą kartą tepaliesdamas teptuku drobę, kalba vizijoj paskendęs).
Jo žvilgsnis palietė bevaisią žemę,
ir Jesės štai sudžiūvusi lazda pražydo.
Ją Viešpaties archangelas pasveikino,
ir Žodis tapo kūnu. (Atsigręžęs į Beatričę).
O štai dabar... klausykite, princese.
Jau į aukštų žvaigžynų giesmes
pradėjo atsiliepti žemė.

BEATRIČĖ. Deja, aš tegirdžiu varpus,
kuriais bažnyčios kviečia mus
pasveikinti Mariją Angelo malda
ir pasitikt' ateinančiąją dieną.
(Tuo tarpu į simfonijos orkestrą įsijungia vargonai, o paskui ir choras).

ADALBERTAS. Dabar ar girdite, princese?
kaip aidi giesmėm žemės bokštai,
kaip skamba girios ir kalnai!
O ten slėny užsidega langai
varguolių lūšnose ir gieda jie:
„Sveika, Jūrų Žvaigžde!...
Ir lelija pabunda iš svajonių,
ir išmintingosios mergelės
su žiburiais išeina pasitikti
karališkosios Sužadėtinės,
ir jos taip pat jai gieda — girdit?
(Ištiesdamas ranką į Beatričę).
Ir jus, manosios sielos išrinktoji,
prašau, priklaupkit su manim drauge
pagarbint' Sužadėtinę Aušros
ir nusilenkti prieš kūrybos Žodį.

BEATRIČĖ (abejodama). Aš priesaika jau surišta...

ADALBERTAS. Bet jūs per auką mano sužadėtine
jau buvote pirmiau. (Jis paima Beatričės tiesiamą ranką ir klaupiasi veidu į tą pusę, kur yra užbaigtas Dievo Motinos paveikslas ir kur pro langą veržiasi aušros spinduliai, nušviedami juos abu.) Tuo tarpu nepastebimai pamažu prasiveria durys, kuriose pasirodo Vittorio. Šiek tiek pritilusi muzika su choru palydi jų žodžius).

ADALBERTAS (priklaupęs). Sveika, Jūrų Žvaigžde,
Visada Mergelė!

BEATRIČĖ (klūpodama). Sveika, Aušros Žvaigžde,
Dievo Motina kilni!

ADALBERTAS. Dieviškos malonės,
Grožio amžino dukra,
Pančius tu kaltiems atrišk,
Leisk kurtiems išgirsti
Amžinąjį Žodį.

BEATRIČĖ. Motina paklydusių,
Dievo meilės spinduly,
Šviesą teik akliesiems,
Leisk giedoti nebyliems
Himną Meilės versmei.

VITTORIO (Beatričei besimeldžiant, pamažu ištraukia durklą ir užsimoja, bet SOLANO, kuris ką tik buvo įėjęs pro atviras duris, iš užpakalio smūgį sulaiko).

BEATRIČĖ (iš baimės prisigūždama). Viešpatie!

Uždanga staigiai nusileidžia (b. d.)

RAINER MARIA RILKE

VINCAS KAZOKAS

„Aš buvau visose gyvenimo viršūnėse" R. M. R.

„Iš nedaugelio žmonių, kuriuos aš pažinojau, Rilke yra vienas iš paslaptingiausių ir labiausiai užburiančių", rašo savo atsiminimuose apie Rilkę Paul Valery, vienas iš artimiausių Rilkės draugų dar iš ano meto, kada Rilke, būdamas Rodin'o, to devynioliktojo amžiaus pabaigos Mykolo Angelo, asmeniniu sekretorium, gyveno Paryžiuje. Ir iš tikrųjų, juo arčiau susipažįsti su Rilkės asmeniu ir jo kūryba, juo labiau įsitikini, kad jis yra jeigu ne vienas iš didžiausių, tai tikrai giliausias šio modernaus laikotarpio poetas. Giliausias, nes Rilke bandė ne vien tiktai parodyti mums daiktus dienos šviesoje, bet drauge siekė jis atskleisti pačią daiktų sielą, iškeldamas jų buvimo ir prasmės ryšį su visa būtimi transcendentinėje plotmėje. Visas moderniojo žmogaus nervingumas, jo nerimas, jo tikėjimo ir Dievo ilgesys yra Rilkės poezijoje išsakytas. Negana to. Rilke turėjo dar magišką užburiantį žodį. „Ir jeigu žodis „magiškas" turi kokią prasmę, tai pabrėžiu, kad Rilkės visa asmenybė, jo balsas, jo žvilgsnis, jo laikysena ir mostas, žodžiu, viskas jame turėjo kažką kerinčio", rašo apie jį jau minėtasis Paul Valery.

Štai, jau dvidešimt metų, kai Rilke pasitraukė iš gyvųjų, tačiau jis nenustojo buvęs mūsų tarpe: jis yra lygiai taip gyvas, kaip ir prieš dvidešimtį metų, nes žodis, įkvėptas ir turįs sielą, nemiršta. Jis neša drauge su mumis, kaip sako Jean Rousselot, šias sunkias ir nykias dienas, jis mums primena, kad poezija yra kažkur jaunystės raudoje ir kad ji tebėra gyva ir nebesudrumsčiama.

Kažkas buvo Rilkei pranašavęs, kad 1926 metų pabaiga jam bus fatališka: jis mirė 1926 metų gruodžio 29 dienos ankstyvą rytmetį Valmont ligoninėje, kurios langai buvo plačiai atverti į ežerą, prie kurio jis praleido savo paskutines savaites. Buvo kalbama, kad jis mirė kraujo užkrėtimu, susižeidęs rožės spygliu — jis, kuris buvo rožių dainius. Tačiau daugiau įtikima, kad jis pagreitino savo mirtį, vesdamas perdaug intensyvų gyvenimą, ir kad jis ilgiau negalėjo priešintis mirties šauksmui, tos mirties, kurią jis savyje nešiojosi visą gyvenimą, ją, kaip vaisių, savo širdyje brandindamas.

Tačiau Rilkės mirtis nėra nei liūdna, nei dramatiška. Jis tris kartus giliai atsikvepia ir peržengia tą tamsią uždangą, kurią jis matė anapus visų daiktų ir kurią atskleisti jis taip labai troško, jieškodamas Dievo ir idealiųjų daiktų formų. „Niekad gydytojas nematė taip mirštant", liudija Katharina Kippenberg. Rilke prieš mirdamas pasakė šiuos žodžius, kurie nuostabiai reziumuoja visą jo gyvenimą ir kūrybą: „aš buvau visose gyvenimo viršūnėse". Šiame žodyje jokio liūdesio, jokio pasididžiavimo. Tai yra lygu pasakymui, kad aš gyvenau pilnutinį gyvenimą ir kad man nieko negaila ir nieko nebaisu. Apibūdinant Rilkės asmenį, R. A. Schröder žodžiais, jis buvo iš visų didžiųjų poetų švelniausias, kukliausias ir silpniausias. Tačiau šiomis ypatybėmis jis patraukė ne vien tik moterų širdis, bet savo magišku žodžiu pavergė ir į savo orbitą įtraukė daug stiprių asmenybių. Tačiau jis buvo pirmoj eilėj poetas, tasai, anot Hölderlin'o, dievų mylimasis, į kurį „žvelgia dangus su meile."

„Yra žmonių tarpe išskirtini trys tipai, rašo Charles Baudelaire: poetas, kunigas ir karys — žmogus, kuris dainuoja, žmogus, kuris aukoja ir žmogus, kuris aukojasi." Tačiau mūsų akimis didžiausias iš jų yra poetas. Jis stovi aukščiau už kunigą ir karį, nes jis yra kūrėjas, kuo nėra nei kunigas, nei karys. Būdamas kūrėjas, jis yra ir kenčiąs ir vienišas. Kenčiąs, nes kiekviena kūryba yra savęs paties auka, neišvengiamai susieta su kančia, ir vienišas, nes kūrybiniame akte jis turi dalyvauti visas. O kada žmogus yra savyje visas, tada jis yra giliausia prasme vienišasis. Gi Rilke buvo ir išliko iki paskutinei valandai poetas kiekviename savo žodyje, kiekviename savo veiksme. Jis yra vienas iš tų retų asmenybių, kuris išaukštino poeto pašaukimą, pabrėždamas, kad poeto gyvenimas ir kūryba yra tas pats. Tuo tarpu pas Rilkę kiekvienas žodis, kaip sako Stefan Zweig, kiekvienas jo silpnas bet grakštus gestas, kiekvienas jo lūpų šypsnys, — visa tai drauge paėmus, priklausė tam kūrybiniam įstatymui, kuris vadovavo jo poezijai ir jo paties gyvenimui. Kiek šiandien žodis „poetas" yra neatsiejamai surištas su visu Rilkės asmeniu, tiek pačiam Rilkei šis žodis buvo nelygstamos vertės ir šventas. Ir galbūt labiausiai Rilkei tinka šis Adomo Mickevičiaus žodis, kad „norint būti poetu, reikia pasidaryt šventuoju," šventuoju ta prasme, kad negalima savęs dalinti ir kad reikia visko išsižadėti ir save visą paaukoti šiam vienam idealui. Ir todėl nenuostabu, kad Rilke taip kategoriškai ir neatšaukiamai akcentavo poezijos kilnybę ir vertę, kad jis galbūt brangiausiai iš visų mokėjo, mokėjo visa savo egzistencija už šią dievų kalbą. Štai kokius reikalavimus stato patsai Rilke poetui, kad jis parašytų bent vieną eilėraštį: „Poezija tai nėra, kaip daugelis mano, jausmai (jų ir be to pakanka) — ji yra išgyvenimai. Norint parašyti bent vieną eilėraštį, reikia pamatyti daugybę žmonių, miestų, daiktų, pažinoti gyvulius, suprasti paukščių skridimą ir stebėti rytmečio šviesoj atsidarančias gėlių taures. Reikia sugebėt atsiminti išvaikščiotus nepažįstamos šalies kelius, nenumatytus susitikimus ir atsisveikinimus, taip nekantriai lauktus, neišryškėjusias kūdikystės dienas, tėvus... vaikystės sielvartus, valandas, praleistas vienišų kambarių tyloje, rytmečius prie jūros, pačią jūrą ir vandenis, kelionės naktis, nublankusias drauge su žvaigždėmis, — ir viso to dar negana. Reikia dar būt pažinusiam meilės naktis, kurios neprilygsta viena kitai, girdėjusiam gimdančiųjų šauksmus ir stebėjusiam anas baltas ir snaudžiančias budėtojas. Reikia būt sėdėjusiam prie mirštančiojo ir budėjusiam prie mirusiojo kambary, atdarais langais. Tačiau vien atminimų neužtenka. Reikia pajėgti juos visus, kada susirenka jų daug, užmiršti ir su didele kantrybe laukti, kada jie vėl sugrįš. Juk vien atminimai nieko nereiškia. Ir tik tada, kai jie mumyse pavirs krauju, kada jie atgis mūsų žvilgsny

ir judesiuose, kada jie pasidarys bevardžiai ir neatsiejami nuo mūs pačių — tik tuomet ypatingą valandą jie mums įkvėps pirmąjį poezijos žodį."

Šios minties pagautas Rilke dar labai jaunas išvyksta į pasaulį, tapdamas amžinu piligrimu ir klajokliu. Rilke gimė Prahoje (1875), tačiau šis auksinis miestas nieko neturi, kas jį darytų Rilkės tėviške arba gimtaisiais namais, šį žodį suprantant ne materialistine prasme. Rilke neturėjo nei namų, nei tėviškės, nei tėvynės. Pagaliau pati žemė, kurioje būti, jo paties žodžiu, yra „herrlich", jo nepririšo ir kuri jam buvo lyg narvas, turįs šimtus grotų, už kurių tačiau nėra jokio pasaulio. Net ir su vokiečių tauta Rilkę sieja tik tas ryšys, kad jis savo kūrinius parašė vokiečių kalba. Tiesa, jis studijavo Miunchene, vėliau Berlyne, po to jis kurį laiką buvo sustojęs Worpswede, miestelyje, kuris Rilkės buvimo metu jam ten suorganizavo jaukų menininkų būrelį ir kuris virto lyg antruoju Weimaru. Tačiau neilgam. Nežiūrint, kad jis ten jautėsi gana jaukiai net vedė tenai žmoną, skulptorę Klarą Westkoff, žinomą Rodin'o mokinę, tačiau Worpswede Rilkei tebuvo viena iš daugelio jo gyvenimo stočių, kur jis išbūdavo tol, kol jo neapimdavo baimė pasidaryti „čiabuviu" (Hiesiger), baimė prarasti savo viduj giliai įsišaknijusią misiją. Iš čia jis nuvyksta į Rusiją, kad, anot Stefan Zweig'o, „jo eilėse skambėtų Kremliaus varpai ir kad savo žvilgsnį panardintų į Tolstojaus akis, jų mėlynėje norėdamas pamatyti praslenkant daugybę veidų ir likimų." Vėliau jis sutinkamas Paryžiaus gatvėse, po žydriuoju Italijos dangum, vienišas jis slankioja Danijos ūkanotais keliais ir Skandinavijos pakrantėmis. Būdamas Rodin'o asmeniniu sekretorium jis tarėsi susiradęs Malarmé ir Valery draugystėj savo dvasinę tėviškę. Tačiau tik tariamai, nes tuo laiku jis labai dažnai sutinkamas Italijoj, Ispanijoj, net Alžyre, Tunise, Egipte.

Priešpaskutinė šio savanoriško tremtinio stotis buvo Duino pilis, kur jis, sustojęs pas kunigaikštienę von Thurn ir Taxis, sukuria savo nuostabiąsias elegijas. Ir galutinai jis sustoja, dar patsai to nežinodamas, kad daugiau jau niekur nereikės išvykti, mažytėje Muzot pilyje, kuri jam ir paliko šioje žemėje paskutinė stotis. Tiesa ir iš šios stoties jis išvyko jau ne į žemiškąsias klajones, bet į tą grožio ir idealo šalį, kur daiktai turi savo pirmykštes formas ir kur dvasia, niekur neprigijusi žemėj, dabar betarpiškai gali santykiauti su Absoliutu.

Taip Rilke praleido visą savo gyvenimą nuolatinėje kelionėje, niekur neprigydomas ir beveik tuščiomis rankomis. Todėl ne vienas klausia: kas vertė jį keliauti? Juk jis nebuvo anos Heinrich von Kleist demoniškos dvasios, kuris bėgo per pasaulį, jieškodamas tiesos ir kuris, viskuo nusivylęs, patsai savo rankomis nutraukė sau gyvybės siūlą. Jis visai nebuvo panašus į savo bendralaikį, taip pat poetą, Peter Hille, kuris su didžiausiu rankraščių maišu ant nugaros klaidžiojo iš vietos į vietą, jieškodamas savo kūrybai gamtovaizdžių ir įspūdžių. Rilke juk nebuvo peizažistas, ir jo kūryba tai nėra vien įspūdžių rezultatas. Jisai, kaip sako Clemens Heselhaus „bėgo nuo žmonių į vienumą". Ne į tą vienumą, kurios ilgėjosi romantikai, bet į vienumą, kur žmogus yra visas savyje, vienumą, turinčią metafizinės prasmės. Rilkei kelionė reiškia bėgimą į save patį, kad vienišas klausytųsi „broliškos daiktų kalbos". Tikroji jo kelionių ir vienišumo prasmė yra žmogaus buvimo ir mirties klausime. Mirtis jam buvo tasai variklis, neleidęs niekur jaukiai jaustis, mirtis, atėmusi jam namus, ir draugus, ir tėvynę, ir artimuosius. Šis klausimas jam buvo tasai nesuvokiamas ir neapčiuopiamas taškas, aplink kurį sukasi visa jo kūryba ir mąstymas. Šį amžinąjį — mirties klausimą, iškilusį su pirmojo žmogaus mirtimi, Rilke nešiojosi savo dvasioje nuo pat mažens kaip atvirą žaizdą, kurią jam išgydė tik pati mirtis. Ši problema jį kankino ne dėl to, kad jis būtų patsai mirties bijojęs, bet norėdamas atskleisti šio mistiškojo žmonių gyvenime veiksnio tikslą ir prasmę. Jisai nejieškojo būdų, kaip išvengti pačios mirties, ir jo kelionių tikslas visai nebuvo suradimas amžinojo jaunystės slėnio, kaip kad anksčiau buvo tikima — ne, greičiau jis pats bėgo į mirtį, kad, su ja susidūręs, jis pats ją suprastų ir ją atskleistų ne kaip amžiais trukusią misteriją, bet kaip tiesą. Todėl nenuostabu, kad Rilke šiandien yra laikomas vienu didžiausių mūsų dienų mistikų, kiti jį vadina nepavargstančiu Dievo jieškotoju (Gottsucher), dar kiti egzistencialistu. Iš tikrųjų Rilke netelpa į jokios sistemos rėmus ir jis pasilieka vienas, kaip vieniši paliko Kleist'as arba Hölderlin'as, sulaužę klasicizmo rėmus ir nepasidavę jokiai kitai srovei. Todėl Rilke pagrįstai yra laikomas mistiku, nes jo kūryba yra nenutrūkstama grandinė kelių į tiesą, tą didžiausią žemėje misteriją, kurią atskleisti siekė visų laikų ir visų pažiūrų mintytojai, klausdami drauge su Pilotu: „Quid est veritas?" Tačiau kas jieško tiesos, jieško tuo pačiu ir Dievo. Gi Rilke buvo pats didžiausias Dievo jieškotojas iš visų moderniojo amžiaus poetų ir mąstytojų. Ar tik jis nebuvo pirmasis ir uoliausias iš tų, kurie po Nietzsches paskelbimo, kad Dievas mirė, bandė vėl Dievą grąžinti gyvenimui. Pagaliau šio tikslo Rilke siekė visa savo būtimi, visu savuoju „aš", ir ne vien dėl to, kad atskleistų tiesą, tinkančią visiems laikams ir visiems žmonėms, bet kad atsakytų sau pačiam: kas aš esu, ir kokia mano buvimo prasmė. Štai, kodėl jis yra egzistencialistas, Daiktai ir žmonės jam sudaro tik aplinką, tik formą, nes iš tikrųjų žmogus žemėje yra vienas, kaip kad Hermann Hesse, Nobelio laureatas, gražiai išsireiškia:

„Leben ist einsam sein.
Kein Mensch kennt den andern —
Jeder ist allein."

Kierkegaard'o kategoriškasis „arba — arba" rado puikią dirvą Rilkės kūryboje. Net mylimieji, sako Rilke, net tie laimingiausi žemėje, negali vienas už kitą gyventi ir numirti, ir jie kurią valandą stos vieniši prieš neišvengiamą klausimą — Dievas ar Niekas, ir niekas jiems neateis pagelbėti. Vadinasi, mirtis yra tasai raktas, kuriuo atidaromos durys į amžinybę. Tad nestebėtina, kad Rilke yra laikomas poetu-mąstytoju (Dichter-Denker). Poetu jis paliko net ir tada, kada jis sprendė pačias sunkiąsias žmogaus gyvenimo problemas. Jo Duino elegijos yra pats brandžiausias ir nuostabiausias kūrinys ne tik vokiečių poezijoje, bet ir aplamai literatūroje. Tačiau tai yra suprantama, nes poetas giliau įsiskverbia į būties gelmes, negu filosofija. Tiesa, abi — ir poezija ir filosofija, J. Girniaus teisingu teigimu, eina į pačią būties visumą, į atskirų būtybių pasaulio prasmę. O ėjimas į būtį yra tuo pačiu žmogiškosios prasmės jieškojimas. Skirtumas tarp abiejų yra tiktai metodinis. Todėl ir Rilke, pasirinkęs poeto kelią, jis šioje srityje daugiau laimi, nes čia dalyvauja drauge ir protinis ir emocinis pažinimas. Betgi emocinis pažinimas yra drauge ir intuityvinis, o intuicija peržengia proto ir logikos ribas ir daug giliau įsiskverbia į būtybių ir pačios būties esmę, negu koncekventinis protavimas.

Belieka dabar probėgomis peržvelgti Rilkės kūrybą ir ją trumpai charakterizuoti. Pradžioje tenka konstatuoti du veiksnius, lemtingus visai Rilkės kūrybai: tai jo kelionės į Rusiją, tą šalį, kuri neturi ribų ir kuri, paties Rilkės žodžiais „grenzt an Gott" ir jo santykiai su didžiuoju prancūzų skulptorium Augustu Rodin. Pirmasis veiksnys jį nuveda mistikos keliais, sužа-

dindamas jame Dievo ilgesį ir žmogaus nerimą, kad jis yra pasaulyje vienišas ir silpnas. Antrasis jį grąžina į žemę, sužadindamas jame žavesį daiktais ir parodydamas, kad žmogus, nors ir labiausiai praeinantis, vis dėlto yra pajėgus, širdy nešiodamasis dievišką prigimties kibirkštį, sukurti tokių nuostabių dalykų, jog drįsta išdidžiai šaukti Angelui, kad šis pažvelgtų, ką praeinantis žmogus yra žemėje padaręs: jis yra davęs tokių kūrinių, kurie prašoka net patį žmogų. Šie du veiksniai nėra vienas kitam priešingi, bet harmoningai suderinami aukščiausioj Rilkės kūrybos viršūnėje — Duino elegijose ir sonetuose Orfejui. Charakteringa yra tai, kad Rilkės kūryba kilo vertikale kryptimi, be jokių lūžių, kaip kad dažnai pasitaiko poetuose, kurie greit išsemia savo vidaus pasaulį ir vėliau ima kartotis arba ieško naujų. Rilkės vidaus pasaulis buvo tiek turtingas, kad jam niekad nebuvo pavojaus jį išsemti, ir jis savo kelyje buvo tiek tikras, jog jis ėjo bekompromisiniu keliu, lyg žmogus, lipąs į kalną, kuris nesiduoda pavojų baimei ir kuris turi prieš akis tik aukštai, virš debesų, saulėje švytinčią viršūnę — savo kelionės tikslą ir prasmingumą.

Pirmieji Rilkės eilėraščių rinkiniai gyvam literatūros gyvenime buvo lyg prasikalę šaltiniai, jiešką savo tekmei tinkamos vagos. Jie žaismingi, lengvi, tačiau dar silpni, kad neštų laivus arba suktų malūnus. Tai yra visa eilė eilėraščių knygų, kaip „Larenopfer", „Traumgekrönt", „Advent", „Mir zum Feier", kurie visi telpa vėliau į vieną knygą, pavadintą „Frühe Gedichte". Tačiau jau ir šiuose paskutiniuose ima formuotis jo vidaus pasaulio kontūrai, jau suteka į vieną srovę, kurioje atsiranda gelmės ir verpetai. Jau jam neužtenka vien įspūdžio, bet žvilgsnis atgręžiamas į save, o drauge atsidaro nauja milžiniška versmė — Dievo ilgesys, kuris jį nuneša į Rusiją surasti Dievą rusiškojo vienuolio mistikoje, nuvyksta į ten, kur žmogus yra mažiausia daiktų pavergtas ir todėl arčiausiai stovįs prie Dievo. Ir štai pasirodo Rilkės „Stundenbuch", toji, anot Soergel, „modernioji Dievo jieškotojo maldaknygė", pati gražiausia ir giliausia. Ši knyga sudaryta iš trijų dalių: „Das Buch vom mönchischen Leben", „Das Buch von der Pilgerschaft" ir „Das Buch von der Armut und vom Tode". Pirmojoj vaizduojama žmogaus su Dievu santykiavimas, antrojoj paties Dievo jieškojimas ir trečiojoj analizuojamas patsai žmogaus buvimas. Rilke šioje knygoje nori suvokti patį Dievą, jį įvardinti, net palytėti. Žmogus jaučia Dievo buvimą, visi daiktai kalba už jį, viskas, Rilkės žodžiu, yra tik jo apsiaustas. Tačiau kur jį rasti? Kas yra pats Dievas? Pačioje knygoje yra nuostabi vaizdų pynė, kur Dievas yra beveik ranka palytimas ir vėl staiga prarandamas; jam Dievas yra lyg bokštas, apie kurį sakalu skriejama, arba nepasiekiamas kaimynas, gyvenąs čia pat, už sienos. Jieškąs Dievo žmogus yra lyg gilios nakties apsuptas, kuri jį gąsdina ir kelia jame nerimą:

„Du weißt vielleicht, wie die Nächte
Für den Menschen, die nicht schlafen, sind ..."

Arba:

„Die Nacht ist wie ein großes Haus.
Und mit der Angst der wunden Hände
Sie reißen Türen in die Wände —
Dann kommen Gänge ohne Ende,
Und nirgends ist ein Tor hinaus."

Tačiau Dievas nesurandamas kur nors šalia. Jis yra pačiame žmoguje, jo širdy, jo sieloje. Gi aplinka ir daiktai tėra tik liudytojai, tik reiškėjai paties absoliuto, per kuriuos jis reiškiasi ir per kuriuos jis atpažįstamas. Todėl Rilke visa savo siela dabar atsigręžia į daiktus, į gamtą, į žmones, norėdamas kiekvienam jų duoti tikrąjį pirmykštį vardą, nes tie vardai, kuriais daiktai yra žmonių įvardinti, gal neatitinka pačios jų esmės. Taip Rilke savo knygoje „Buch der Bilder" vėl atsigręžia į pasaulį, jį mums taip atskleisdamas, lyg mes jį pamatytume pirmą kartą, patsai susiliedamas su kiekvienu daiktu ir jam tuo pačiu įkvėpdamas sielą. Įvardinti daiktus! Štai Rilkės teigimu yra pati didžioji žmogaus misija žemėje: duoti kiekvienai būtybei vardą ir tuo pačiu ją įamžinti. Ši kova už daiktų įamžinimą yra kova su žmogaus praeinamumu žemėje, žmogaus, kuris iš visų yra labiausiai praeinantis. Ir šioje knygoje Rilke, tapydamas vaizdą po vaizdo, duodamas moterų, vaikų, poetų, vienuolių, karalių, elgetų, pamišėlių bei aklųjų likimus, jis vėl susitinka su mirtimi, kuri yra didelė ir kuriai mes priklausome. Ir kada mes sakomės esą gyvenimo vidury, ji, mirtis, atsiliepia mūsų širdy. Tačiau pats radikalusis mirties ir praeinamumo klausimas iškeliamas jau knygoje „Neue Gedichte". Ši knyga priklauso jau tam periodui, kada Rilke bendradarbiauja su Rodin'u. Poeto pažiūra į daiktus ir žmogaus paskirtį nepasikeitė. Tačiau kiek „Paveikslų knygoje" eilėraščiai sodrūs ir jausmingi, tiek „Naujieji eilėraščiai" yra kontempliatyvūs, gilesni problematiniu atžvilgiu. Rilke jaučia kažkokį nuovargį, kažkokį gilų susimąstymą. Mirties klausimas šioje knygoje ypač aiškiai keliamas. Jis vaizduojasi ją kaip išėjimą, apie kurį „mes nieko nežinome". Su mirtimi atsiveria ir visas tragiškasis žmogaus dvilypumas: noras išlikti ir savo rankose išlaikyti visa tai, kas yra žemėje, ir drauge nenumaldomas Dievo ilgesys arba, kitais žodžiais, žmogaus praeinamumas ir amžinybės siekimas. Žvelgdamas į mirtį, kaip į nepermatomą anapus daiktų tamsą, Rilke jaučia, kad ne toji tamsa sudaro mirties branduolį, bet jis yra pačiose būtybėse. Mirtis yra gyvenimo rezultatas — yra jo branduolys, ir todėl, kas nugali gyvenimą, nugali tuo pačiu ir mirtį. Taigi kova už realybę yra kova už nuosavą mirtį. Rilke visur akcentavo, kad reikia mirtį savyje ugdyti, kaip gležną ir trapų daigą, nes privalu mirti sava mirtimi. O sava mirtimi miršta tik tie, kurie gyveno savą gyvenimą. Juk mirtis nestovi gyvenimo gale, bet yra gyvenimo turinys. Ji yra kažkas gilesnio ir aukštesnio, negu vien gyvenimo priešingybė. Jeigu anksčiau buvo Rilkės teigiama, kad Dievas bręsta paties savęs brendime, tai dabar sako, kad mes savyje turime brandinti nuosavą mirtį. Anksčiau kalbėjo: „Für Gott schufen die Dichter und die Mater". Dabar sako: „Und jeder, welcher bildete und baute / ward Welt um diese Frucht", t. y. už vaisių savos mirties (cit. iš Theißen knygos „Das ich bei Rilke und Carossa" 196 p.). Dabar jau nelaukiama Dievo gimdytojų, kaip ankstyvesnėj kūryboj, bet mirties (Tod-Gebörer). Juk Dievas yra pabaiga, tikslas. Tuo tarpu brandinimas savy nuosavos mirties yra tamprus gyvenimo ir mirties ryšys, tai yra aukščiausia tapsmo savimi viršūnė, atsakingiausias žmogaus uždavinys.

Tačiau Rilke nebuvo mirties poetas. Priešingai, keldamas mirties problemą, jis tuo pačiu ypač akcentuoja patį gyvenimą. Gyvenimas tai nėra kova su mirtimi, bet nenutrūkstamas su ja bendradarbiavimas. Tik būdamas permanentiniam sąlyty su mirtimi, žmogus gyvena tikrai savą ir brandų gyvenimą. Tai yra kažkas artimo su Nietsche: šis irgi stato žmogų ant bedugnės krašto, kad žmogus gyventų nuolatiniame pavojuje. Tačiau Nietschės žmogus mirties bijo, tuo tarpu Rilke, savo kaimynu turėdamas Dievą, suranda harmoniją tarp žmogiškojo aš ir gyvenimo, tarp šio

pasaulio ir anapus. Iš tikrųjų, kaip Rilke sako, mirtis nėra tada, kada mirštama, bet kada ji prarandama:

„Wenn jemand stirbt, das nicht allein ist Tod.
Tod ist, wenn einer lebt und es nicht weiß.
Tod ist, wenn einer gar nicht sterben kann."

Rilke į gyvenimą žiūri, išeidamas iš mirties taško. Jam mirtis ir gyvenimas tai nėra du vienas kitam priešingi poliai, bet tėra tik šių dviejų priešingybių nedaloma vienybė.

Dar kas labai charakteringa Rilkės šio periodo kūrybai, tai meno kūrinių atkūrimas žodžiu. Tai yra jo santykiavimo su Rodin'u rezultatas. Tos visos nuostabiosios senovės skulptorių, Mykolo Angelo ir Rodin'o statulos, ligi šiol kalbėjusios savo nebylumu, dabar jos aiškiai prabyla Rilkės trapiu ir magišku žodžiu. Jisai pastebi, kad kiekvienas kūnas, pakeitęs savo padėtį ir vietą, jau nėra tuo pačiu, kuo jis buvo anksčiau. „Ranka uždėta kitam ant peties, kaip vaizdžiai interpretuoja Siegfried Kaverau savo knygoje „Rilke und George", jau ji nepriklauso visiškai tam kūnui, nuo kurio ji atėjo: iš jos ir iš to daikto, kurį ji paliečia arba paima, gimsta naujas daiktas, kuris dar neturi savo vardo ir kuris dar niekam nepriklauso." Todėl Rilkei judesys, mostas, pozicija turi tokios pat reikšmės ir vertės, kaip skulptoriui.

Užbaigęs šią „Neue Gedichte" knygą, Rilke lyg ir sustoja: atrodė, lyg jis užbaigė savo vidaus pasaulį ir daugiau nieko neturi pasakyti. Taip Rilke ištyli maždaug dešimtį metų. Tiesa, šiame laikotarpy pasirodo jo knygos, kaip „Marienleben", romanas Malte Lauriós Brigges užrašai, maža prozos knygelė apie korneto Kristupo Rilkės meilę ir mirtį, tačiau šiose knygose jis tik labiau pabrėžia ir išryškina tai, ką jis yra anksčiau išsakęs. Ir tik po šios tylos, po daugybės be galo jautrių ir nuostabių laiškų, kuriuose Rilke savo artimiesiems ir jį suprantantiems išdėsto savo kančią ir nerimą dėl to, kad jis negali kalbėti ir rašyti, Rilke pagaliau Duino pilies vienumoje spontaniškų prasiveržimu parašo savo ligi šiol nesuvokiamos apimties veikalą — „Duino elegijas". Jų tėra tik dešimt. Tačiau jos visos sudaro vieną milžinišką giesmę, didingą himną apie žmogaus didybę ir menkystę, apie jo liūdną, ribotą ir vis dėlto prasmingą šioje žemėje buvimą. Ligi šiol Rilke jieškojo tikrojo atsakymo į žmogaus buvimo ir jo egzistencijos prasmę, jieškojo Dievo, stengėsi suvokti mirties paslaptį. Dabar šiose elegijose viskas: Dievas ir žmogus, gyvenimas ir mirtis, gyvulys ir angelas, net lėlė išeina į vieną masinę sceną harmoningoje visumoje. Tai lyg ištisas dešimtmečiais trukusių abejonių ir kančių žmogiškojo likimo vienu galingu atsikvėpimu išsprendimas. Čia jis pagaliau po kankinusio jieškojimo ir skaudžių nakčių prisipažįsta, kad „hier sein ist herrlich!" Šis prisipažinimas reiškia atsakymą į visos žmogaus egzistencijos prasmę. Ateina Angelas ir stebisi žmogaus darbais. Patsai Dievas yra reikalingas žmogaus. Ir daiktai, ir pati žemė šaukiasi žmogaus, kad jis juos palytėtų ir įvardintų.

Šių elegijų keliais žodžiais nusakyti neįmanoma. Tai yra lyg neišsemiama versmė, kuri su kiekvienu palytėjimu vis labiau tvinsta ir tvinsta. Daug yra veikalų, kuriuose buvo bandoma jos interpretuoti. Prisiminkim tik tai, kad prof. Maceina Vyt. D. Universitete ištisą semestrą skaitė epizodinį kursą, jas aiškindamas. Prof. Romano Guardini, remdamasis Rilkės antrąja, aštuntąja ir devintąja elegijomis, bandė atskleisti būties prasmę. Žodžiu, literatūra elegijų temomis gausi ir tai neišsemia dar viso to, ką Rilke vienu atsikvėpimu yra pasakęs. „Sonetai Orfejui", paskutinė Rilkės knyga yra tik organiška šių elegijų tąsa, kurie parašyti labai rafinuota ir apvaldyta forma, be to spontaniškumo, kaip pačios elegijos.

Toks yra, suglaustai kalbant, Rilkės gyvenimo ir kūrybos bendras vaizdas. Tačiau su Rilkės mirtimi jo plėtimasis ir augimas nesustojo. Kaskart vis daugiau ir daugiau pasirodo knygų, interpretuojančių jo kūrybą. Ne vien literatūros istorikai ir kritikai — daugiau filosofai griebiasi Rilkės veikalų, juose jieškodami atsakymo į daugelį klausimų ir problemų, tuo pabrėždami, kokios nuostabios prigimties buvo patsai poetas ir į kokias metafizines viršūnes jisai buvo įkopęs. Yra labai gausi literatūra apie Goethę ir Schillerį, tačiau iš jaunesniųjų, Rilkės kartos rašytojų, tik pats vienas Rilke susilaukė tokio didelio susidomėjimo savo kūryba. Net toks jo bendralaikis Stefan George, tasa didysis vokiečių lyrikos ir estetizmo polius, kuris yra dažnai laikomas Rilkės pirmtakūnu, dariusiu pačiam Rilkei didžiulės įtakos, net ir jis šiandien Rilkės garso nustelbiamas ir atsistoja Rilkės šešėlyje. Pagaliau patys poetai ir jaunieji rašytojai, kartą susipažinę su Rilke, jokiu būdu neišvengia jo įtakos.

Dabar mums aiškūs ir Rilkės priešmirtiniai žodžiai: „aš buvau visose gyvenimo viršūnėse", nes jis niekad nežvelgė į daiktus arba jų apraiškas vien paviršutinišku žvilgsniu, bet kiekviename iš jų, kiekvienam judesy, moste, net vėjo šlamėjime temstančioje alėjoje jis jieškojo atsakymo į buvimo prasmę, kiekvienas daiktas turi savo kalbą, kurią reikia suprasti, ir kuri pasako daugiau savo nebylumu, negu ištisi veikalai didžiai mokytų filosofų. Štai dėl ko Rilke labiau mėgo stebėti daiktus ir klausytis jų kalbos, negu skaityti Kantą arba Hegelį. „Jo nuostabios akys, kaip kalba Paul Valery, pastebėdavo tai, ko aš pats niekad nebūčiau įžiūrėjęs: ženklus, reikšmingus supuolimus, mostus, taip pat aš pats stebėdavausi, kaip jis jautriai ir giliai prasmingai juos suvokdavo". Ši jo pastabumo ypatybė ir drauge nenuilstantis prasmės jieškojimas galbūt yra tie didieji veiksniai, kurie iškėlė Rilkę kaip asmenį ir jo kūrybą į tokias aukštumas. „Aš buvau visose gyvenimo viršūnėse" reiškia, kad Rilke gyveno visu tuo, ką jis savo kūryboje yra iškėlęs ir išsakęs. Nėra nė vienos eilutės, nė vieno žodžio, kuris būtų netikras, išgalvotas arba net meluotas. Todėl mums aišku toji prasmė, kada jis kalba, kad vien atminimų ir įspūdžių poezijai neužtenka. Reikia viską pačiam išgyventi. Gamta, daiktai, žmonės tėra tik šifrai vienos, didžiulės ir nesuvokiamos Paslapties, kuriai išsakyti žmonių kalba yra nepajėgi. Tik giliai išgyventa poezija yra raktas, kuris pajėgia praskleisti šią paslaptį. Jeigu poezija būtų tik daiktų piešimas popieryje, tai būtų kažkas panašaus į popierinių gėlių sagstymą ant gyvo medžio. Rilke buvo tikras visu tuo, ką jis kalbėjo. Tikras, nes pagaliau jam ir žodis tai nėra paprasta priemonė ką nors pasakyti, bet kažkas mistiško, ko negalima negerbti ir netaupyti. Rilkės žodžiai ir kalba yra lyg paslaptinga srovė, kuri atplaukia iš amžinybės, iš dvasios ir nemirtingumo šaltinių. Jie mus patraukia, jie mus keri, patraukia ir sukrečia. Todėl Rilke ir sako:

„Den andern war ich wie ein Wind,
Da ich sie rüttelnd rief.
Weit war ich, wo die Engel sind,
Hoch, wo das Licht in Nichts zerrinnt —"

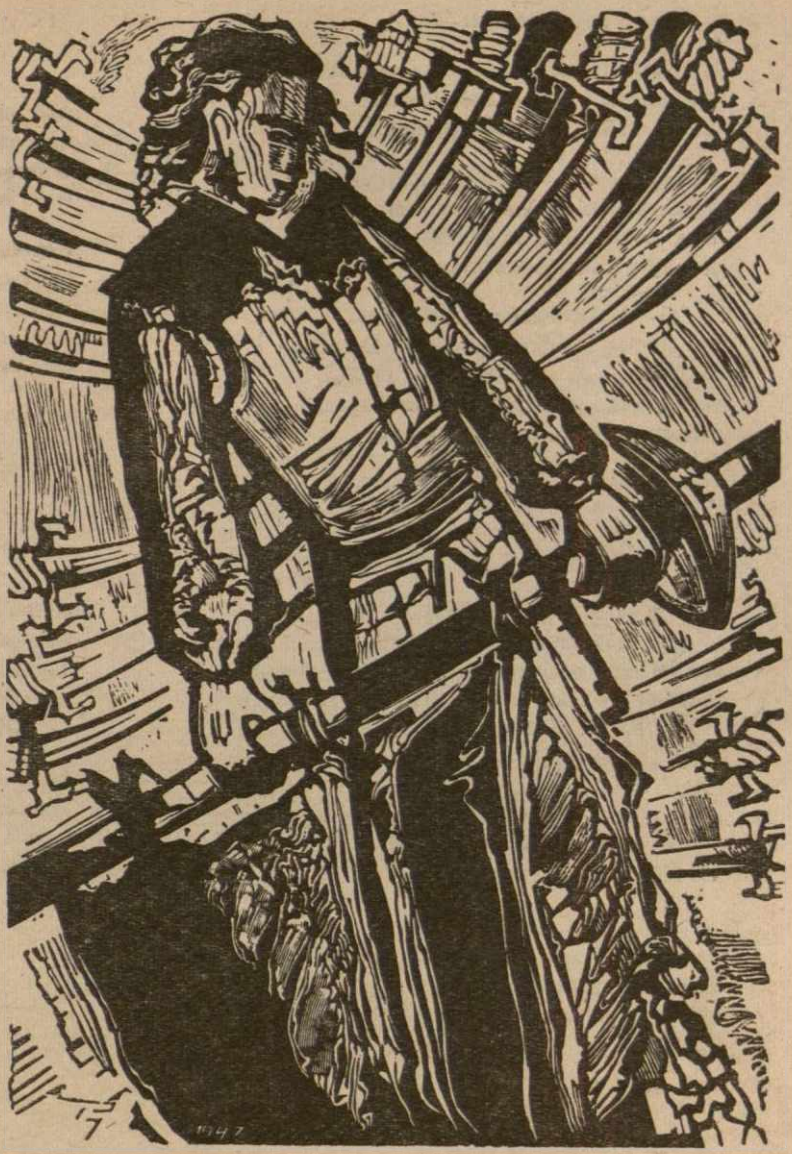

T. VALIUS
R. M. Rilkės iliustracija (medž. raiž.)

RAINER MARIA RILKE

FRAGMENTAS IŠ „PADAVIMO APIE KORENTO KRISTUPO RILKE'S MEILĘ IR MIRTĮ"

* * *

Tasai von Langenau priešų apsuptas, bet visiškai vienas. Baimė išskleidė aplinkui jį didelę aikštę, ir jis sustoja jos vidury, po lėtai liepsnojančia savo vėliava.

Pamažu, tartum susimąstęs, žvalgosi jis. Daug marga ir svetima mato jo akys. Sodai — mąsto jisai ir šypsosi. Bet staiga jis jaučia, kad akys žvelgia į jį, regi vyrus ir supranta, kad tai pagonių šunes —: ir metasi jų vidurin su savo žirgu.

Bet kai svetimieji jį dar kartą apsupa, jis mato vėl tiktai sodus, ir šešiolika jų lenktų kalavijų, kurie virš galvos jo sublyksi vienas po kito, lyg spinduliai, jam atrodo tik šventė.

Mirgančios vandenio čiurkšlės.

RUDENS DIENA

Viešpatie: laikas. Vasara buvo brandi.
Ištiesk šešėlį saulės laikrodžiuose
ir vėjus leiski lygumom skraidyt.

Paskutieniesiems vaisiams nokti leisk;
kelias kaitrias dienas jiems dovanok dar,
tada į vyną tirštą ir putotą
jų sultis, kvepiančias medum, suliek.

Jei kas dabar benamis, toks ir liks.
Jei vienišas — ilgai dar vienas klaidžios,
budės, skaitys, rašys bevilčius laiškus,
ir vaikščios po alėjas neramus, kai kris
pageltę lapai ant takų ir alkščių.

APIE VIENĄ BALANDŽIO MĖNESĮ

Vėliai kvepia miškai.
Maži vyturiai ant sparnų
pakėlė dangų, slėgusį mums pečius taip sunkiai;
o neseniai pro šakas tuščios dienos dar sunkės, —
bet po lietingų popiečių vėliai
naujos ir švytinčios auksu
valandos tvaska;
langai kruvini, jų išsigandę, baukščiai
kaip paukščiai plazda
mažo miesto namų alėjoj.

Tada ateina tyla. Net lietus srūva
daug tyliau tamsiai žvilgančiais akmenim.
Visi kvapai suplūsta aplink
skaisčiai spindinčius pumpurus krūmų.

VIENATVĖ

Tartum lietus yra vienatvė.
Ji keliasi nuo jūrų vėlą naktį,
nuo lygumų, nuo vienišų į platų
ir tuščią dangų — į savus namus.
Tada ant miesto puola, lyg lietus.

Prieblandos valandą jinai nulyja,
kai visos gatvės į gaisus sužiūra,
kai kūnai, nieko nesuradę, tyliai
ir nusivylę skiriasi, ir niūrūs;
ir neapkenčią vienas kito turi
guoly vienam miegot: tada į jūrą

kartu su upėmis vienatvė srūva.

IŠ „VALANDŲ KNYGOS

* * *

Akis man užgesink: tave matau,
užtrenk ausis: vistiek tave girdėsiu,
be kojų pas tave ateit galėsiu,
ir be burnos prisieksiu tau.

Nulaužk rankas, ir širdimi tave
tarytumei ranka lytėsiu aš,
jei širdį sustabdysi, plaks man smegenys,
o jei išdeginsi man smegenis,
tave manasis kraujas neš!

NUOTAKA

Mylimas, šaúk mane garsiau!
Neleiski laukt savo nuotakos taip ilgai.
Jau platanuos senuos ties langais
tamsumos nematyt:
jie tušti.

Ir jei neateisi manęs užrakint
juodam name savo žodžiais,
turėsiu iš rankų manųjų naktin,
į mėlynus sodus ištvint —
į sodus...

VIGILIJA

Nublankę lankos miega jau,
tiktai širdis gyva.
Ir vakaras sudėjo jau
uoste bures rausvas.

Sapningoji vigilija!
Naktis laukus apjuos.
Mėnuo — balta lelija — štai
pranyra rankoj jos.

VERTIMAI HENRIKO NAGIO

Netikrovėje

Po piet mes paliekame Gabrielio sodybą ir, kol dar nesutemo, išskubame į jo ežerėlius, pilnus margųjų lašišų ir į jo trobelę. Jis eina pirma karvių išmintu takeliu. Takelis, kai jis vinguriuoja upės pakraščiu, vietomis yra kietas ir puikus, bet įėjus į liekną, pasidaro duobėtas, o dabar, ištisą savaitę palijus, šlapias ir permirkęs. Ant nugaros jis nešasi seną šikšninį maišą, — tai pats istoriškiausias visame Tröndelagene, kaip kad jis sakydavo, — vienoje rankoje laiko ilgą, jau pilką ir suskilusį bambukinį meškeriakotį ir šniūrą menkėms, — ir šie istoriški, — antroje gi mandoliną, suvyniojęs į iš būrinio audeklo pasiūtą maišelį.

Ruduo jai gerokai įpusėjęs, taip kad ir uodai tapo labiau prijaukinti, tikrasis uodas paraližuotas, kaip Gabrielis sako, o mašalėliui mašina sugedus. Žemai miškeliuose jis sunkiai pribalgiamas, bet einant aukštyn atrodo — ir tai Gabrielio išsireiškimas — lyg reumatizmas jį kamuotų ir jei įsiklausai, girdi jį net kosint. Gabrielio trobelėje, dar tris valandas aukščiau palypėjus, jisai visai išnykęs, kartu, ačiū Dievui, kartu ir gaila. Ačiū Dievui, kad jis pranyko, gaila gi, nes tai ženklas, kad ruduo jau visai rimtai prasidėjo ir jau pradedi tikėti, kad ir šiemet žiema ateis.

Mergiotė ten dar likusi, ilgiausiai savaitei, karvės dar besivazoja paliekiais ir galvas panarinę pradeda melancholiškai būbauti anksti vakarais. Mes sustojame pailsėti ir išgeriame kavos. Mergiotė yra Gabrielio brolio duktė Juana, gimus ir krikštyta tuo laiku, kada tokie vardai buvo tikras mados dalykas abiejose sodybose, bet savyje ji neturi nieko pietietiško: šviesi ir gražiai sudėta. Mano atvilgiu ji laikosi gana rezervuotai, bet su Gabrieliu elgiasi, kaip su piemenioku. Tarp kitko ne ji viena taip elgiasi. Jis yra turtingas ūkininkas, apie 50 metų amžiaus, tvarkosi gerai, kai reikia tinkamas ir valsčiaus reikaluose, bet ot dėl mandolinos ir dėl giedorių draugijos visi su juo elgiasi, kaip su piemenioku. Kaipo priedas prie to, jis yra labai nedrąsus prieš ją, kaip ir prieš kitas moteris, tačiau moteris jis vistiek mėgsta — jis laukia savo vienatinės, tikrosios, pabėgusios Renatos.

Apie tai jis buvo labai atsargiai užsiminęs prieš kelis metus. Renata buvo taip tamsi ir taip graži, jog buvo spėliojama, kad ji yra sudužusio laivo liekana. Ji pati, žinoma, neišplaukė į šios įlankos krantą, bet buvo galima sau įsivaizduoti, kad jos tėvai prieš kokį šimtą metų pateko į šį pakraštį, o juodumas žmoguje vistiek pasilieka, kad ir kažkaip jį balintum, sakydavo Gabrielio brolis. Po metų ji pabėgo, kartu su savimi pasiėmu ir dukrelę, o dabar, jei ji dar gyva, prisilaiko kur nors labiau į pietus.

Po šito įvykio Gabrielis pradėjo graužtis, bet keistu nepasidarė-jis turėjo stiprią galvą, bet armoniką, kurią jis pirmiausia turėjo, iškeitė į gitarą, gitarą paskui į mandoliną, o misijų namuose pramoko groti vargonais. Jis įkūrė ir giedorių draugiją, apylinkėje žinomą ir vertinamą. Šiaip jis ūkininkavo savo ūkyje — jis senajame, o jo brolis naujajame, kiek aukščiau.

Nuo jo kalnų trobelės tik dvi valandos kelio iki jo pirmųjų ežeriukų. Takelis toliau nebeeina — netoliau, kaip karvės ir avys nori — o paskui prasideda lieknai ir šilojai, ten mes galime eiti šalia vienas antro. Gabrielis šneka daug ir yra gana linksmas, nes jis tikisi, kad mums gerai pavyks su žuvimis, kitaip sakant, jis sugaus geros žuvies, nes aš žvejosiu blizge, o pernai ja nedaug ką tepagavau. Tavo žvejyboje nėra rimties, sako jis. Į ežeriukus jis turi didesnę teisę, negu kas kitas. Seniau ten buvo nekaip su margaisiais lašišiais, bet prieš kokį dešimtį metų jis atnešė du kibirus jauniklių žuvyčių. Viename iš ežeriukų — tolimesnis yra mažesnis — buvo jau gana daug žuvies iki pat prieš paskutiniuosius dvejus metus. Gabrielis mano, kad kas nors ten yra buvęs ir išvogęs žuvis dinamito pagalba.

Po valandėlės jis įsileidžia į politiką. Ilgai jis kalba apie pasaulį, jis skaitė laikraščius ir seké juos.

— Blogiausia, sako jis — kad negalima gerai sugriebti visko, kas vyksta. Jei skaitai, kaip Europoje viskas vyksta, dar gali sau įsivaizduoti, bet vistiek atrodo, lyg tai būtų įvykę prieš kokį šimtą metų, maždaug taip, kaip romaną skaitant. Tiki, kad armotos ir kulkosvaidžiai paklojo tiek ir tiek tūkstančių žmonių. Apie tai neabejoji, bet vistiek atrodo, jog tai netikroviška. Prieš kokius trisdešimt, trisdešimt penkerius metus ir čia įvyko nužudymas. Vienas senis ten žemai prie fjordo užmušė kirviu savo senę. Mane šiurpas nukrečia apie tai pagalvojus. Paskui aš mačiau senę. Šitai yra daug tikroviškiau, nors tai yra niekis, palyginus su bombardavimais iš oro ir su šimtais tūkstančių užmuštų vaikų. Bet mus tas vistiek netaip veikia. Tai netikroviška! Bet vistiek tuom tiki. Bet... Sunku yra pajusti kitų danties skaudėjimą.

Aš turėjau jam pritarti, prisipažinti, kad ir su manimi taip dažnai atsitinka.

— Mes dar pakankamai nepergyvenom tų visų dalykų, kad galėtumėm suprasti, kas jie yra, — tariau aš.

Jis susimąsto.

— Bet kaip tau, ar ne keista atrodo, kad savo laiku tiek daug pinigų buvo surinkta pagonių misijoms, — sako jis, — o žmonės tuo tarpu aplinkui mirė iš bado. Dabar gi, kai vargas nėra jau toks didelis ir vargšų šelpimas ir panašūs reikalai yra daug geriau sutvarkyti, dabar jau nebesigriebiama taip karštai jiem padėti. Žinoma, daroma ir dabar, bet jau nebe su tokiu atsidavimu. O negrai — taip, tikrai niekas nežinojo, ar jiems buvo gera, kad jų sielos buvo išgelbėtos, kaip kad buvo sakoma. Dabar gi žinoma, kad reikalas eina apie išgelbėjimą kūnų nuo kankynių ir bado. Pagelbėti vaikams, savo tėvus praradusiems, padėti sužeistiesiems ir seniems. Ką mes jiems galime padaryti, yra naudinga, tą mes žinome, bet...

Toliau jis jau nebetęsė kalbos taip noriai.

— Gal tai priklauso nuo to, kad žmogus pasidarė nebetoks kilnus ir geras, — sako jis.

— Ar tu tiki, kad jis toks pasidarė? — paklausiau aš.

Jis vėl susimąstė ir po valandėlės tarė:

— Tikrai keista atrodo, kai imi apie tai galvoti. Aš niekada nelaikiau, kad šios apylinkės žmonės būtų taip jau ypatingai kilnūs ir geri. Daugelis iš jų, manau aš, tikrai blogi, pasileidėliai, melagiai, klastingi. Aš visada maniau, kad kitose vietose, kituose kraštuose žmonės, apie kuriuos teko skaityti, yra geri, puikūs, drąsūs, patinką. Bet ot vieną kartą aš vis dėlto — o tai buvo dėl to, kad ir aš pats gavau smūgį, kad net atsisėdau

—patyriau, kad visa, kas gražu — netikroviška. Tai tik kažkas, kas knygose parašyta. O dabar... kartais pamanau, nors žinau, kad klaidingai manau, kad visa, kas pasaulyje pikta įvyksta, nėra tikroviška.

— Bet kad tu čia eini, kad žvejosi, kad už valandos išgersi kavos, visa tai juk yra tikroviška.

Jis nusikvatojo ir papurtė galvą:

— Ot ir gausi! Bet apie tai juk nereikia nei galvoti, nei susimąstyti, labai paprastai — eini, ir gana.

— Bet ar tu nepagalvojai, kaip valandėlei liūdna pasidaro, ištraukus didelį margąjį lašišių. Liūdna, kad pasibaigė, liūdna, kad galbūt ilgai reikės laukti, kol ištrauksi kitą. Labai paprastai — liūdna, kad nebelinksma ilgiau.

— Taip, viduje kažkaip keista pasidaro, — atsako jis ir nusispjauna į šalį.

Mes einame per sodrų liekną, per aukštus nenupjautus vikšrius. Žagarai daužo mūsų kojas. Vietomis lieknas toks sušvinkęs, jog mes žingsnis po žingnio turime pirmyn kapstytis. Kai kur matome persirpusias lieknų gervuoges. Ankstyvą vasarą čia ganėsi karvės, o neperseniai čia elnio būta. Vakaruose saulė pasiekė uolynų viršūnes, uolynų rytuose greit jau ir sutema atžengs. Bet kai kur viršūnėse dar tebešviečia, šviesa ten dar pasilaikys valandėlę.

Jau daugelį metų ėjome pro čia. Ir staiga man dingteli — kaip viskas čia nepasikeitę, ir mes, čia per liekną einantieji, nė kiek nesusenome. Kaip tik dabar, kai mes čia sau žingsniuojame niekuo nepasikeitę. Bet kai tik nutversime laikraštį, tuoj daug senesni pasidarysime. Taigi, viskas, kas per paskutinius metus pasaulyje įvyko, tikrai įvyko. Dabar visa tai toli toli nuo mūsų. Ir aš galvoju: vasara man ir daugeliui kitų buvo tik laikui sulaikyti. Mes pabėgome iš to didelio sąryšio su gyvu, tikrovišku pasauliu, tuo pat būdu, kaip ir miestiečiai kad kartą savaitėje pabėga į sekmadienio priedo dedektyvinę arba laukinių tyrlaukių novelę. Vasarą buvo pertrauka, kurioje mūsų tikrovės apsunkinta žiemos siela nusmego užmarštin ir geron savijauton.

Pasaulyje tuo tarpu ir vidury gražiausių dienų ir šviesiausiomis naktimis bombardavo nesustiprintus miestus. Bombos krito ir žudė moteris ir vaikus. Bombos krito ir nepataikė į savo taikinius, o išmušė vabaliukus, širšes, vaismedžius.

Aš tai kalbu, ir mes einame palengviau per liekną. Gabrielis žengia dideliais žingsniais ir atrodo, jog kiekvieną žingsnį apgalvoja. Kai jis pakelia savo ilgą meškeriakotį, kad jo viršūnė nesibestų į kupstus ir krūmokšnius, jis atrodo visai belaikis. Jis galėjo būti čia ėjęs jau prieš šimtą metų. Karts nuo karto jis nusispjauna į dešinę. Jis kramto tabaką.

— Kartą aš nušoviau pelėdą, — taria jis. — Daug kartų aš pagalvojau, kaip tai beprasmiška buvo. Visai kaip kad ir žuvėdrą nušautum. Visą dieną aš vaikščiojau, bet nieko nepešiau. Ar ne taip ir su bombonešių lakūnais? Arba su žmonėmis, išėjusiais į karą ir turinčiais šautuvą. Jie šauna į tai, kas sujuda. Tikrumoje jie apie tai nieko nepagalvoja.

— Bet bombonešių lakūnai turi įsakymas, — sakau aš. — Tokioje ir tokioje vietoje jūs turite išmesti savo krovinį. Bet jie juk daug nežino. Jeigu jie būtų priversti stebėti, kaip jų bombos drasko žmones, gal jiems daug blogiau būtų. Dabar jie taip aukštai, o tokiame atstume kažin ar jie mato ir girdi bombas sprogstant. Kiekvienu atveju labai toli.

— Maždaug, kaip mes nuo tikrovės, manai tu, — taria jis.

— Taip.

Prie pirmojo ežerėlio liekne taip klimpsta, jog mes turime padaryti geroką posūkį uolyno pakraščio link. Trobelė stovi prie to tolimojo. Įeiname į mišką. Jis nors ir retas, bet tuoj pasidaro daug tamsiau. Vėl einame takeliu. Jis eina pirma.

— Klausyk, taria jis po valandėlės, suretina žingsnius ir pusiau pasisuka, — jeigu negalima gyventi, aš manau gyventi šiaip sau pusėtinai gerai jaučiantis, negalint nors valandėlei užmiršti to, kas iš t i k r ų j ų dedasi pasaulyje? Jeigu jau nebeperneštum? Geriausia tada būtų šokti į... — taria jis ir tuoj po to rankos mostu rodo į ežerėlį.

Aš spėju, kad daugiau kaip pusė žmonių civilizuotame pasaulyje nusisuka nuo to, kas pasaulyje vyksta, galbūt devyniasdešimt nuošimčių, gabūt dar daugiau, — tariu aš. — Kitaip — — —

— Kas kitaip?

— Kitaip jie neleistų tam vykti, — atsakau aš ir jaučiu, kaip šiurpulys mane nukrečia. — Jeigu jie žinotų, kas aplinkui dedasi, jeigu jie savo viduje tai pajustų.

O aš ž i n a u, kad taip yra.

Jis turi prieš mane argumentą, nors jis ir nemano, kad tai argumentas, nors su manimi jis ir iš viso nediskutuoja.

— Bet pavasariais tu atvyksti čia į Tröndelageną. Atvykai ir šiemet. Tu loši kortomis, rašai truputį, skaitai trupų, be daugiausia tu juk esi čia fjorde ir žuvauji. O dabar tu ot štai eini čia.

Į tai aš nerandu tinkamo atsakymo.

Dar kelioliką minučių paėjėjus, jis taria man nesulėtindamas žingsnių ir neatsigręždamas:

— O aš juk skambinu mondolina.

Jau beveik sutemsta, mums į vietą atėjus. O susikūrus ugnį, man atrodo, kad jau ir visai sutemo, nors dar gerokai užtruks iki prietema užslinks.

Aš verdu kavą, savo puoduke jis prasiskiedžia ją vandeniu — jis nori silpnos kavos, suvalgome po porą sumuštinių ir sutvarkome daiktus. Jis meškerioja muse ir slieku, o aš blizge. Ant savo ilgo meškeriakočio jis turi ir ritinuką ir žiedus Jis išeina laukan jų pritaisyti. Pabuvus porą minučių lauke ir apsipratus, pasidaro visai nebetamsu.

Mes netikime, kad sugausime žuvies. Auštant eisime prie žemojo ežeriuko, jis geresnis.

Apeiname kartą aplink, ežeriukas jau netoks didelis. Vanduo juodas, blizgantis, be dugno, tamsi akis tamsiame ruime. Aš įmetu, kaip sidabras blizganti blizgė ima šnarėti, kai pradedu sukti, švysteli vandenyje. Gabrielius jau ištraukė vieną, jis sakosi, kad žuvis maža, bet jo balsas mane įtikina, jog gana geros sugauta. Apėjus beveik aplink, ir už mano užsikabina. Aš visai nelaukiau, ir šis siurprizas mane tikrai džiaugsmu pripildė. Gabrielis paklausia, aš jam atsakau, kad maža. Iš mano balso jis girdi, kad aš ją didele laikau. Nė vienas iš mūsų nepasiūlėm dar kartą aplink apeiti, o be to, jau ir visai sutemo.

Iškepus šuvis ir vėl išgėrus kavos, aš paprašiau jo paskambinti. Jo reikia daug kartų prašyti. Jis nei gerai skambina, nei dainuoja, atvirai pasakius, — jis visai neturi balso, bet jo skambinimas ir jo balsas man patinka. Pirmiausia jis pasirenka dainą, mano jau daug kartų girdėtą Tröndelagene, apie Hamletą ir Ofeliją. Žiemą, elektros šviesoje aš juokiaus iš jos, mes ją pamėgdžiodavom — tai buvo vykęs numeris, bet dabar ji mane sujaudina. Savo dėkingumui išreikšti tariu, kad jis atliko ją puikiausiai.

Jis paskambina dar vieną. Mandolina staiga išsiderina, o daina bjauri. Tai pigi daina apie prieš penkiasdešimt metų čia pakrantėje įvykusią mirtį.

Aš uškraunu daugiau malkų ant ugnies. Tamsos nebijau, bet ant ugnies daugiau užkraunu. Mandolina pasiklysta toje banalioje meliodijoje, graudūs tonai prasiveržia pro storų rąstų sienas ir visai sutemai pasako, kur mudu esame — išduoda mus. Banalūs žodžiai, iš kurių aš pats pasijuokiau, yra pasenusiai bjaurūs.

VERTINIMAI

Baltrušaitis tebelaukia vertėjo

XIX-ojo amžiaus pabaigoj Europos mene ir literatūroj sunku būtų rasti ką nors panašaus į to meto rusų poezijos žydėjimą. Jis savo talentų gausumu ir sąjūdžio jėga tegalėtų būti lyginamas nebent su tos pat epochos tapybos klestėjimu Prancūzijoje: tiek čia, tiek ten iškyla nepaprastai daug didelių talentų, aplink kuriuos grupuojasi visa eilė mažesnių. Jei prancūzų tapyboj kovojanti revoliucinė srovė (grynai menine prasme) buvo impresionizmas ar jam artimos srovės su tokiais dideliais vardais, kaip Manet, Renoiras, Monet, Cézanne'as ar Van Goghas, tai rusų poezijoje tuo metu prieš sustingusias sąlygines poezijos formas sukyla simbolizmas, kurio vadu yra Briusovas. Jis tą sąjūdį perkelia į Rusijos dirvą iš Prancūzijos, versdamas Verlaine'ą ir rašydamas originalias eiles, kurios dėl savo miglotumo pradžioje kritikų buvo puolamos ne mažiau, negu Paryžiuje neturį aiškaus piešinio iš spalvotų dėmelių sudaryti impresionistų paveikslai.

Jei rusų imperiją tuo metu valdo vienas caras, tai rusų poezijos karalystėje greta Briusovo (kurio talentas pradžioj buvo smarkiai pervertintas) viešpatauja keli kiti karaliai: Balmontas, Sologubas, Viačeslavas Ivanovas, Bielyj ir Blokas. Jų literatūrinius susirinkimus lanko ir jų leidžiamuose žurnaluose dalyvauja ir Skirsnemunės valsčiaus ūkininko sūnus Jurgis Baltrušaitis, Briusovo vienmetis (abu gimę 1873 m.), studijavęs Maskvos universiteto gamtos-matematikos ir filologijos fakultetuose, 1899 m. pradėjęs spausdinti savo rusiškąsias eiles. Pirmą eilėraštį savo gimtąja kalba jis išspausdins daug vėliau, būdamas jau nepriklausomos Lietuvos pasiuntiniu toj pačioj Maskvoj. Jis išleidžia rusų kalba du eilėraščių rinkinius — „Žemės laiptus" ir „Kalnų taką" (pirmąjį 1911, o antrąjį — 1912 m.), o jo pirma lietuviška lyrikos knyga išeina Kaune tik po trisdešimties metų — vokiečių okupacijos metu, pačiam poetui gyvenant irgi vokiečių okupuotame Paryžiuje, kur jisai miršta 1944 metų pradžioj, keliais mėnesiais prieš sąjungininkų išsikėlimą Normandijoj.

Kad ir negalėdamas lygintis su tokiom poezijos saulėm, kaip Balmontas ar Blokas, Baltrušaitis priklauso prie pirmojo dydžio rusų poezijos žvaigždžių. Dideliame rusų poetų simbolistų chore Baltrušaičio balsas stiprumu nusileido vos vienam kitam, šiaipjau jis ten buvo lygus tarp lygių, ir jo poezijos knygų pasirodymą kritika sutiko labai palankiai. Prisimintinas kad ir garsaus poeto ir mokslininko, suėmusio į save visą Europos humanistinę kultūrą, Viačeslavo Ivanovo entuziastiškas straipsnis apie Baltrušaičio poeziją. Ivanovas buvo neveltui toks didelis Baltrušaičio poezijos gerbėjas: jis pats, kaip ir Baltrušaitis, buvo pirmoj eilėj poetas mąstytojas.

Pagrindinė Baltrušaičio poezijos mintis (tiek rusiškoj, tiek lietuviškoj jo kūryboj) yra ta, kad žmogus šiame pasauly tėra keliautojas, kad žemė jam tėra vienas laiptas visoj laiptų grandinėj, kuriais jam reikia kopti, kad dideli ir maži dalykai vienodai sveria amžių svarstyklėse. Jam dangus atsispindi žemėje, o žemė — danguje, visa jungia amžinas dievybės kvėpavimas, kurį poetas jaučia akmeny, žiede, žvaigždėj ir žmoguje.

Apie tai — ir vien tik apie tai — kalba jo eilėraščiai, apie tai kalba jis ir savo autobiografijoj (rašytoj rusų kalba). Nesiimu spręsti, kiek Baltrušaičio pasaulėžiūroj yra panteizmo, budizmo ar krikščionybės pradų. Apie tai palieku pasisakyti tų klausimų specialistams.

Kad ir būdamas visų pirma poetas filosofas, Baltrušaitis, kalbėdamas

---

Įkišus mandoliną atgal į maišą, mes vėl nugeriam kavos ir sėdime tylūs, klausydamiesi reto uolynų miško ošimo. Girdisi, kaip malonus vėjelis nusidangina žemyn uolynų link. Miškas patinka mums abiems, mes sėdime ir klausome. Baimės jausmas išnyksta! Čia saugu ir ramu.

Aš įsisuku į antklodę savo guolyje. Ugnis iš palengvo ima blėsti, beržinės šakos dar karts nuo karto suspraksi.

— Na, labanakt.

— Labanakt.

Po valandėlės iš savo guolio jis taria:

— Tu žinai, ji, kurią buvau vedęs? Ji buvo kartą čia su manim, tik vieną vienintėlį kartą. O! Jau gerokai seniai!

Po pertraukos:

— Jai atrodė, kad toli reikėjo eiti.

Čia saugu ir ramu. Miškas ošia. Nuo šilimos trobelėje pabudo vienas kitas uodas ir pradeda apie ausį zyzti. Visas mintis mėginu nukreipti prie ko nors gero, įvykusio praeityje. Ne ateitin! Taip, anksti turėsim kelti ir auštant, už kelių valandų, eiti prie žemojo ežerėlio.

Čia taip netikroviška.

Iš švedų kalbos išvertė Juozas Lingis.

net apie abstrakčiausius dalykus, savo rusiškose eilėse turi tiek poetinio instinkto, kad visuomet lieka poetu, kuo nevisada gali pasigirti kad ir toks „mintinės lyrikos“ kūrėjas Schilleris, kurį už tai yra negailestingai pliekęs Benedetto Croce.

Turėdamas kaip ir vienintelę temą, beveik visuomet kalbėdamas, kaip rusai sako, „apie visų svarbiausia“, Baltrušaitis nepasižymi tuo lengvumu ir skambumu, kaip Balmontas, arba tokiu ritmų ir rimų turtingumu, kaip Briusovas. Idealiai suliejęs savyje poetą ir mąstytoją, jis jaučia, kad apvilkti jo mintis turtinga forma tiktų tiek pat, kiek filosofui stoikui uždėti margą egiptiečio rūbą.

Baltrušaičio simbolių ratas aprėžtas, poetas, kurdamas vaizdus ir naudodamas poetines priemones, yra be galo taupus. Baltrušaičio rimai tikslūs ir pilni, beveik kaip Puškino, ritmo piešinys paprastas, neįmantrus. Grodamas ta sąmoningai aprėžta klaviatūra, Baltrušaitis išgauna didingą, daugiabalsį skambėjimą. Jo patetika yra pačios tyriausios ir kilniausios rūšies. Būdama kiek šaltoka, ji sušyla ten, kur poetas kalba apie gamtą.

Baltrušaitį versti sunku visų pirma dėl to, kad verčiant reikia kiek galima tiksliau perduoti jo griežtai formuluotą mintį, kas vertėjui, rimo ir metro suvaržytam, yra labai nelengva. Be to, žinoma, būtina išlaikyti originalo, pasakytume, „marmurinę“ formą ir jo poeziją. Tad nenuostabu, kad Baltrušaitis į lietuvių kalbą iki šiol buvo labai mažai (ir nelabai gerai) verčiamas. Juo labiau mus nustebina dabar išėjęs iš spaudos viso eilėraščių rinkinio „Zemnyje stupeni“ lietuviškas vertimas — antrašte „Žemės pakopos“. (išvertė Jonas Valaitis, išleido A. Urbonas ir J. Kapočius).

Jau patiės pirmojo eilėraščio vertimas skaitytojui kelia didžiausių abejonių. Štai jo antra strofa:

Mįslė viena — griaustinis romuva,
Ir nerūpa mieguista, ir pavojus,
Ir mažas diegs, ir Dievo žydrių toliuos
Nakties gyvoji šviesių rašliava.

Kodėl čia atsirado „romūva“ kaip griaustinio priešingumas, skaitytojas, įpratęs šią savoką sieti su senovės lietuvių tikyba, be abejo nesupras. Gal šis tas jam paaiškės, tik sužinojus, kad originale pasakyta „tyla“ („tišina“). Labai nepoetiškai mus nuteikia keistas žodis „nerūpa“ (naujadaras?) ir gal „Aušros“ laikais spaudoje tevartotas sutrumpinimas „diegs“ (toliau tam pačiam eilėrašty trumpinama „grūds“). Nežinia iš kur vertėjo paimtas daiktavardis „šviesių“, kurį daugumas, be abejo, palaikys būdvardžiu, nukėlę kirtį į žodžio galą. Baltrušaitis čia sako „svetil“, geriausia gal tektų versti „žvaigždžių“. Vertėjas vartoja sąskambį pavojus — toliuos, kuris su tiksliais Baltrušaičio rimais nieko bendro neturi ir, iš viso, rimu nelaikytinas. Tam pačiam eilėrašty vertėjas vietoj „betikslis“ ir „bekraštis“ rašo „betikslinis“ ir „bekraštinis“ — vien tam, kad šie žodžiai susirimuotų. Prireikus jam triskiemenio žodžio jis iš „amžinybės“ ramiausiai padaro „amžybę“! Paskutinės strofos antroj eilutėj vertėjas pridėjo nuo savęs du skiemenis tik dėl to, kad mintis jam į autoriaus duotąjį metrą netilpo. Ir visa tai padaryta Baltrušaičio eilėraštyje, — Baltrušaičio, kuris yra griežtos formos fanatikas, neleidžiąs sau mažiausių laisvių, kuriomis naudojasi kiti to meto rusų poetai (tą formos griežtumą poetas išlaikė ir savo lietuviškoj kūryboj).

Tame pirmame rinkinio eilėrašty, kuris yra vienas gražiausių visoj knygoj, neliko ne krislo originalo poezijos, o vietomis net minties negalima suvaikyti (ką reiškia: „valdžia Amžybės veja, neatgrysta“? Ką reiškia „blandžiai drįsti“?).

Tuo pat metodu, kaip pirmame eilėrašty, „verčiami“ ir kiti rinkinio dalykai. Štai kaip, vertėjo nuomone, rašo Baltrušaitis:

Niūrybėj griūtys uolenų nuspręstos . . .;
Sujudėjo salpa — bangos ūgis žvarbus . . .;
Tilsta niurnos aklo jausmo . . .;
Mergių pasaulis žieduos nemariūnuose . . .;
Ryškio sapnas tolį audžia . . .;
Ir tako vingis — įkyrumo pokštas . . .;
Danguj baltutis gulbės reginys . . .;
Va! Maištis! Pavojus braunas . . .

Tokių eilučių, kai skaitytojas nežino, ar jam verkti, ar juoktis, pilna visa knyga. Daugybė ištisų eilėraščių verčia manyti, kad vertime norėta autorių pajuokti. Štai eilėraščio „Mąstymas“ pirma ir paskutinė strofa:

Mirksnis mirksi — mets keliaun,
Rytas sėja, vakars pjaun . . .
Gęsta kibirkštys rasos,
Laikas keičias nuolatos!

— — — — —

Bėg diena, būtis šalia,
Burtas sėja, pjaun dalia, —
Mažas vergo triūsas noks,
Vai — tai kulsiąs kas nunoks.

Vertėjas taip silpnai eiliuoja, kad ne tik čia „surimuoja“ „noks“ ir „nunoks“, bet ir kitur dviejų eilučių gale rašo tą patį žodį „mūsų“ ir mano, kad jau surimavo (14 psl.).

Vertėjo pastangų dėka eilėraštis, kuriame vaizduojamas jūros bangavimas štai kaip linksmai skamba vertime:

Čia pyktels, čia riktels
Čia vėl — akyliu,
Kai tyruose švystels
Ramybė — tylu.

Mes niekad nepatikėsime, kad Baltrušaitis būtų rašęs tokias gimnazistiškas eilutes:

Pilyje gražus jaunutis
Karalaitis visados . . .
Žvilgsnis jo meilus, skaistutis,
Jo krūtinėj nėr bėdos . . .

Arba sudarinėjęs tokias beprasmiškas žodines pynes:

Unkšme, murme tu dienini,
Begalini, — būk liaunus!
Nepiktauk, pavojų pynęs
Į slaptus sapnus manus

Skaitydamas abu Baltrušaičio rinkinius rusų kalba nerandi juose nė vieno rusų literatūrinėj kalboj nevartojamo žodžio. Deja, savo lietuviškuose eilėraščiuose Baltrušaitis — ar tai dėl ilgo nutolimo nuo tautos kamieno iš dalies praradęs lietuviško žodžio estetikos jausmą, ar, iš viso, senatvėje talentui nusilpus, — yra vartojęs nemaža tarmiškų ar patiės pasidarytų žodžių, kurie nekartą mažina jo eilių estetinę vertę. Gaila, kad vertėjas toj srity dar smarkiai pralenkia Baltrušaitį, be jokio saiko pridėjęs į savo vertimus tokių žodžių, kaip: sangarsmiai, blanktis, ilgtis, tirpulys, marksta, niauksmas, salpa, lemtvietė ir tt.

Vertėjas taip pat prasimano tokių primityvių prozaizmų, nieko bendro neturinčių su originalu: „jau žemėj reiškias plikuma“ arba „audra aplink, nors kažinkas“ ir be jokių sąžinės priekaištų rašo: žvilgantie, kilstantie, pailstantie . . . Galėtume išrašyti ištisus eilėraščius, kur sunku būtų rasti bent vieną įmanomai suformuluotą mintį, nė nelkalbant apie bet kokią poeziją (16, 29, 37, 38, 40 psl. ir daug kitų).

Gilios, bet aiškios minties poetas, klasiškos formos meisteris Valaičio paverstas kažką mykiančiu nebyliu. Baltrušaitis tebelaukia savo lietuviško vertėjo. **Henr. Radauskas.**

Katalikybės ateitis Indijoje

Ką būtų galima pasakyti apie katalikybės ateitį Indijoje? Ir ką apie tai byloja patys Indijos katalikai? Išsamų į šios rūšies klausimus atsakymą mėgina duoti katalikų žurnalo „The Month" apžvalgininkas H. Roper, kuris nurodo, kad, norint suprasti indus ir katalikybės tame krašte ateitį, ją reikia lyginti su Did. Britanija. Kalbant apie katalikybę Indijoje, visuomet reikia turėti galvoj D. Britanijos katalikus ir ją pačią įsivaizduoti tokio dydžio, kaip Europą.

Indija iš bendro 400 milijonų gyventojų skaičiaus turi tik 4,5 mil. katalikų ir truputį mažiau į įvairias sektas susiskaldžiusių protestantų. Didžiąją jos gyventojų masę sudaro vad. indusai, kurių yra per 300 mil., ir per 90 milijonų machometonų. Ir tie patys indų katalikai, panašiai, kaip kad Europoje, net pačiuose Indijos pietuose, kur jų yra daugiausia, nesudaro vienalytės kompaktiškos masės: juos vienus nuo kitų skiria dar skirtingi drabužiai, provincijų papročiai ir net kalba, nors šiaip, palyginti, katalikai su protestantais sudaro vieną iš mokyčiausių ir daugiausia apsišvietusių Indijos gyventojų sluoksnių ir tarpusavy kalba angliškai.

Indijos katalikai yra išsiskleidę po visą platų kraštą ir praktikuoja tiek lotynų, tiek siro-malabarų ir siro-malankarų apeigas. Lotynų apeigų katalikai į katalikybę atversti portugalų arba pirmaisiais kolonistų laikais misionierių, beveik visi yra neturtingi, nors pasitaiko ir tarp jų, palyginti, gana pasiturinčių ir labai įtakingų krašto gyvenime žmonių, ypač šalies ūkyje ir akademinėse profesijose. Jų gausiausia yra ten, kur veikia kat. universitetai ir kt. tos rūšies mokyklos. Pvz. tokiam Bombejaus mieste jau ketvirtą kartą iš eilės vyr. miesto burmistru išrenkamas katalikas. Ypač didelį pasisekimą turi belgų tėvų jėzuitų vadovaujamos misijos, bet čia konvertitų didžiausią skaičių sudaro paprasti valstiečiai ir juodadarbiai. Tuo tarpu siro — malabarų bendruomenė pietuose žymų sekėjų skaičių turi tarp stambiųjų krašto žemvaldžių ir pirklių bei pramonininkų. Jų įtaka ypač stipri Travancorės provincijoje.

Nors katalikai su protestantais yra vieni šviesiausių krašto gyventojų, tačiau ir tarp krikščionių pasitaiko dar daug analfabetų. Todėl svarbiausias katalikų dėmesys šiuo metu nukreiptas į švietimo ir auklėjimo įstaigas — duoti kraštui kiek galint daugiau gerų mokyklų. Ir jų įtaka, reikia pripažinti, yra didelė. Jei seniau daug indų į baltuosius žiūrėjo kaip į žmonių pirklius ir išnaudotojus, kurie su degtine ir šautuvu nešė ten vakarų „civilizaciją", aukštyn kojomis apversdami praktikoje misionorių skelbiamas Kristaus mokslo idėjas, tai šiandien net ir priešingų pažiūrų žmonės į šiuos tėvus žiūri su pagarba, ne kartą juos kviesdami spręsti savitarpio ginčų.

Katalikai vieni 1941 m. turėjo iš viso Indijoje 4.993 pradines, 435 vidurines, 162 aukštesniąsias berniukų ir 142 mergaičių mokyklas. Jėzuitai turi 6 didžiulius universitetų koledžus, iš kurių vieną (šv. Ksavero Bombejuje) lanko per 2.000 studentų, daugiausia nekrikščionių, be to, du didžiuliai koledžai yra dar pietuose. Taip pat yra visa eilė tos rūšies institucijų mergaitėms, iš jų trims vadovauja vienuolės. Žymi dalis pačių didžiųjų indų miestų (Bombejaus, Kalkutos, Madraso) vadovaujančio sluoksnio yra išėję iš katalikų mokyklų ir yra jėzuitų koledžų auklėtiniai. Todėl Kat. Bažnyčia ir jos atstovai Indijoje naudojasi ten jai reiškiama didele pagarba.

Indijoje veikia apie 5.000 kunigų, iš kurių trečdalį sudaro patys indai; iš 10.000 vienuolių indės sudaro dar didesnį procentą. Daug kur Indijos katalikai nenusileistų europiečiams. Žymi atžanga tebėra nebent mokslo ir literatūros srity. Ligi šiol indų katalikai nėra davę iš savo eilių jokio žymesnio mokslininko, filosofo ar rašytojo — svarbiausia gal dėl to, kad visos jų kūrybinės pastangos buvo nukreiptos į pastoraciją tiesiogine prasme ir į auklėjamąjį darbą. Tiesa, ir ten yra neblogų rašytojų ir mokslo žmonių, kaip pvz. M. Ruthnaswamy, Annamalio un-to Madrase vicekancleris, pasižymėjęs istorikas, neseniai suruošęs gražią parodą tapytojas Angelo da Fonseca Bombejuje, tačiau tai, palyginti, dar vis retos išimtys.

Kat. bažnytinė provincija Indijoje buvo įsteigta 1886 m. Šiandien ją sudaro 58 diacezijos, padalytos į dešimtį atskirų sričių. Trys arkivyskupijos ir 13 vyskupijų yra valdomos pačių indų. Šiemet birželio mėn. mons. Valerianas Gracias buvo įšvęstas pirmuoju vyskupu Indijos šiaurėje. Žodžiu, veikiai visas atsakingąsias vadovaujamas bažnytinėj hierarchijoj vietas visur užims patys indai, tuo būdu niekais paversdami ir ten kai kieno vedamą agitaciją, jog indų Bažnyčia varanti „svetimą užsieninę politiką".

Į Indiją savo misijonierius siuntė įvairiausios tautybės ir ordinai. Tarp jų buvo ir lietuvių. Ir tai Bažnyčiai išėjo į naudą — jie parodė visą Kat. Bažnyčios jėgą ir universalumą. Kai Gracias buvo įšventintas į vyskupus, tos iškilmės virto indų tikinčiųjų tautine demonstracija, kuri buvo gausiai ne tik fotografuojama, bet ir filmuojama.

Kalbant apie Indiją, reikia neužmiršti, kad tai yra ypatingas kraštas. Ten žmonės yra susiskaldę į daugybę kastų ir religinių bendruomenių. Religiniai indusų ir mahometonų papročiai ten dažnai eina ir civilinės teisės normų funkcijas, todėl, pvz. keisti tėvų religiją yra nepaprastai sunku, nes tat varžo taip pat paveldėjimo, įpėdinystės, savitarpio santykių ir kiti krašto papročiai. Pastangos keisti šios rūšies normas vietinių gyventojų laikomos lyg ginkluotu užpuolimu, pasikėsinimu prieš švenčiausias krašto gyventojų teises. Todėl indų katalikai ir misionieriai visur ir visuomet turi atsiminti, koks brangus žodis yra tolerancija. Esti nemaža tokių atsitikimų, jog priėmęs krikščionybę kokios kastos narys ne tik esti išmetamas iš savosios bendruomenės, bet kai kur net nužudomas. Todėl indų katalikai, pasisakydami už Indijos nepriklausomybę, dabar turi daug rūpesčių, kad senoji religinė laisvė jiems nebūtų apkarpyta tos pačios laisvės vardu. Senieji krašto valdovai britai, pažindami katalikų nepartiškumą ir jų būdo taurumą, jais pasitikėjo ir buvo suteikę plačių teisių religijos ir kulto reikaluose. Dabar indų katalikai kovoja už tai, kad tos jų teisės nebūtų vienu ar kitu skambiu tilulu suvaržytos ir naujosiose šalies konstitucijose.

Jiems ypač rūpi, kad būtų palikta laisvė katalikiškai auklėti vaikus ir laisvai skelbti Evangelijos žodį. Kai kur jau pasitaiko ir vad. „kultūrkampfo" pavyzdžių. Taip Travancorės provincijoj dabartinis finansų ministeris jiems paskelbė aiškią kovą, varžydamas naujų mokyklų steigimą, naujų kapų ir bažnyčių statybą etc. Praktiškai įstatymas taip pravestas, jog konvertitai, jei neišsižadės katalikybės, negalės lankyti mokyklų. Panašių reiškinių pastebima ir Ceilone. Taip pat pradėta akcija prieš katalikų misijas — ją veda buv. anglikonų dvasininkas ir pasižymėjęs rašytojas Verrier Alvin, padedamas Indų draugijos. Jo šūkis — iš Indijos išvyti visus katalikų misionierius, kad indai galėtų patys be jų tvarkytis. Tie pavyzdžiai indų katalikus pamokė, jog neužtenka vieno

pliko pažado „garantuoti tikėjimo laisvę", bet kad tam pažadui įvykdyti būtų duotos tam tikros minimalinės garantijos. Tam tikslui sudaryta bendra katalikų ir protestantų tautinė lyga, kuri, kur galėdama, gina tikėjimo ir sąžinės laisvę, juo labiau, kad galima laukti, jog bus suvaržytas perėjimas į krikščionybę.

Už savo krašto tikėjimo laisvę dabar pirmoj eilėj kovoti imasi patys indai. Tokie vyrai, kaip Panditas Nehru arba Bombejaus ministeris pirmininkas Kheras, krikščionims pripažįsta jiems priderančias teises, bet yra daug tamsių jėgų, kurios visos dabar mobilizuojamos ir ten prieš krikščionybę. Todėl indų katalikų daug kur laukia dar sunkios bandymų dienos.

---

* Am. Jungtinėse Valstybėse, palyginti, didelį pasisekimą turi Renes Füllop-Müller parašyta knyga „The saints that mowed the world". Veikalo autorius katalikams pažįstamas iš savo veikalų „Leonas XIII" ir „Jėzuitų galybė ir paslaptys". Šiame veikale duoda šių šventųjų, sukrėtusių pasaulį, aprašymus: šv. Antano, Augustino, Pranciškaus Ignacijaus ir Teresės. Ypač šiltai pavaizduotas šv. Pranciškus, kuris vadinamas Meilės šventuoju.

* Japonijoje dėl įtakos rungiasi krikščionybė ir komunizmas. Tos rungtynės dar padidėjo, uždraudus šintoizmą kaip valstybinę religiją. Pats japonų imperatorius Hirohito, baigęs du tūkstančių metų trukusią Dievo-imperatoriaus epochą, dabar paskelbė, kad jis nėra joks Dievas atsidėjęs studijuoja krikščionybę ir žada ją priimti. Ypač aktyvūs Japonijoje jėzuitai. Tokio universitete įsteigta krikščioniškųjų mokslų katedra, kuriai vadovauja taip pat jėzuitai. Apskritai, tenka pasakyti, kad šiuo metu Japonijoje vyksta dvasinė revoliucija. Komunistai ten yra išvystę labai didelę pogrindinį veikiamą ir per paskutinius rinkimus yra laimėję per vieną milijoną balsų. Jie eina šūkiu „Azija azijatams" ir nori suvienyti visas Azijos tautas, apimančias daugiau kaip pusę visos žmonijos.

* Amerikiečių karinė valdžia, palyginti nesunkiai leidžia įvairių tikybų dvasininkams vykti į užsienį — JAV, Šveicariją, Angliją, Švediją. Tuo būdu norima su tais kraštais užmegsti dar glaudesnius ryšius.

* Vestminsterio katedroje buvo atlaikytos iškilmingos pamaldos iš visų kraštų susirinkusiems kat. profesinių sąjungų vadovams. Katalikai yra sudarę kat. profesinę sąjungą. Tuo, kaip savo kalboj pažymėjo kard. Grifinas, nenorima steigti kokios nors naujos darbininkų organizacijos, tik sudaryti tam tikras grupes, kurios veikdamos tarp egzistuojančių anglų darbininkų profes. sąjungų, gyvai praktikuotų kat. religiją.

* Ispanė rašytoja Regina Garcia, viena iš aktyviausių marksistų propagandininkų ispanų pilietinio karo metu, su prakalbomis pervažiavusi visą Ispaniją, po ilgų ir nuoširdžių gyvenimo studijų atsivertė į katalikybę. Amerikiečių spaudoj gyvą susidomėjimą kelia spausdinama jos atsivertimo istorija, kai kuriais atžvilgiais panaši į visos eilės žymiųjų prancūzų rašytojų konvertitų istorijas.

* Prieš 100 metų Amerikos Jungtinėse Valstybėse buvo tik 1.062.700 katalikų, šiandien — 25.268.123. Amerikietis kard. Spellmannas gali būti paskirtas Vatikano valstybės sekretorium.

Šiuo metu Amerikoje yra iš viso 22 arkivyskupijos, 100 vyskupijų, 14.742 parapijos, veikia 4 kardinolai, 19 arkivyskupų, 146 vyskupai ir 40.470 kunigų. Katalikai išlaiko 59 kunigų seminarijas, 216 koledžų ir universitetų, kuriuos lanko 175.120 studentų, 1.653 vyskupijų ir 778 privat. vid. mokyklas, 7.637 parapijų ir 528 privat. pr. mokyklas. Katalikai Amerikoje pasižymi dideliu organizuotumu. Per metus laiko tikinčiųjų skaičius ten padidėjo arti 1 milijono žmonių.

* Paryžiuje išleista buv. Kinų ministerio pirmininko ir užsienio reikalų ministerio Pierre Celestine knyga, kurioj jis aprašo kelią į Dievą. Atsivertęs jis įstojo į kat. vienuolyną.

* Vokiečių episkopatas įteikė Kontrolinei Tarybai Berlyne memorandumą, kuriuo protestuoja prieš Rusų okupacinėj zonoj vykdomą kat. spaudos ir organizacijų persekiojimą. „M. M." žiniomis, Rusų zonoj buvo uždrausta 1.500 kat. laikraščių ir per 13.000 veikalų.

* Benediktinų bažnyčioj Schäftlarne buvo su didelėmis iškilmėmis paminėta 1.400 m. benediktinų ordino gyvavimo sukaktis. Iškilmingas mišias celebravo pats kard. Faulhaberis. Šv. Benediktas laikomas Vakarų vienuolynų steigėju. Po jo mirties benediktinai buvo tikri kultūros nešėjai. Tai liudija daugybė visame pasulyje esančių vienuolynų. Žymiausi iš jų yra Bavarijoje Schäftlarne, Weltenburge, Ettaly ir Scheyerne.

* Popiežius Pijus XII jezuitą Lücką paskyrė Pietų Afrikos misijų srities vyskupu. Tai pirmas vokietis po karo paskirtas tokioms atsakingoms pareigoms. Jis turi 37 metus amžiaus.

* Pranciškonai vienuoliai baigia ruošti naują Šv. Rašto vertimą, į kinų kalbą. Daugiausia tuo rūpinasi kinai vienuoliai Romoj ir Pekine.

* Blue Island metodistai pasiėmė globoti Darmstadto miestą Vokietijoje, pasižadėdami miesto gyventojams tol siųsti drabužių, kol tie bus jų reikalingi.

* JAV katalikai padovanojo Prancūzų zonos vyskupijoms 5 sunkvežimius ir 1 sanitarinę automašiną. Jas iškilmingai Freiburge arkivyskupui įteikė Tėvas Flynn.

* Šveicarų Caritas sąjunga projektuoja benamiams vaikams globoti įsteigti Italijoj, Austrijoj ir Vokietijoj specialius kaimus, kuriuose jie bus prižiūrimi. Tam tikslui jau pradėti statyti mediniai barakai, kuriuose tie vaikai turės gyventi.

* Austrijos kat. vyskupai nusprendė paskirti iš bažnytinių nuosavybių 10.000 sklypų pabėgėliams ir tremtiniams įkurdinti. Kiekviena tokia sodyba turės apie 1.000 kvadratinių metrų, joj bus galima pasistatyti gyv. namą, tvartą, įsitaisyti dirbtuvėlę ir užsivesti tvartuką su daržu. Tuo būdu bus sudaryti pastovūs būstai 100.000 žmonių. Bažnytinių nuosavybių nuomininkams taip pat sudaroma proga nuomuotus sklypus įsigyti nuosavybės teisėmis.

* Mirus pranciškonų ordino gen. ministeriui P. V. Schaafui, dabar ordinui vadovauja (iki sekančios gen. kapitulos) italas Peranstonis. Schaafas iškilmingai palaidotas garsiojoj pranciškonų bažnyčioje Italijoje Ara coeli.

* Domininkonų generolui Tėvui Gillet suteiktas arkivyskupo titulas.

* Laterano regul. kanauninkų ordino generalu viršininku pirmą kartą išrinko anglą L. Smith. Minimasis ordinas buvo įsteigtas 1119 m. ir seniau buvo plačiai Europoje žinomas.

* Rusų ortodoksų bažnyčios konsiliumas Amerikoje, susirinkęs Clevelando mieste (jame dalyvavo 8 ortodoksų vyskupai), 187 balsais (prieš 61) nutarė pripažinti Maskvos patriarchą vyr. galva dvasiniuose dalykuose, tačiau ne bažnytinės ortodoksų organizacijos vyr. galva. Tuo pačiu nutarta nutraukti santykius su metropolito Anastazijaus sinodu Miunchene.

* Švedų firmos pareiškė savo sutikimą vėl siųsti statybinę medžiagą, reikalingą vokiečių meno paminklams restauruoti. Pirmoj eilėj numatoma restauruoti 10 statinių, tarp jų garsioji Koelno katedra ir Miuncheno katedra.

Naujoji amerikiečių literatūra

Naujoji amerikiečių literatūra, giliau ją paanalizavus, rodo, jog esame atsiradę naujos eros išvakarėse. Literatūros įvykiai nesikartoja, jiems nėra jokio kelio atgal. Ir čia, tame nuolatiniame pažangos vyksme, pradeda vis daugiau ryškėti naujosios amerikiečių literatūrinės kartos dvasinis veidas. Kai kurie amerikiečiai su „Harper's Bazar" literatūros apžvalgininku N. Arvinu priešakyje čia, šitame tarp abiejų pasaulinių karų laikotarpyje, įžiūri tam tikrą panašumą su literatūrinės kūrybos periodu amerikiečių pilietinio karo metu.

Pastaraisiais ketveriais penkeriais dešimtmečiais amerikiečių literatūroje, pradedant 1893 m. pasirodžiusiu Stepheno Cranės mažuoju romanu „Maggie", baigiant Steinbecko „Pykčio vaisiais", tiek romane, tiek novelėje vyravo viena ryškiausia pagrindinė srovė — natūralizmas, kai kur šiek tiek sušvelnintas realistinėmis tendencijomis. Jo pradžioje didingai iškyla minimasis Crane su savo amžininkais Franku Norris ir Jaku Londonu; veikiai prie jų prisideda amerikiečių natūralizmo „šefas" Teodoras Dreiseris ir veik tuo pačiu metu Uptonas Sinclair, mums pažįstamas iš lietuvių emigrantų buities parašytu romanu „Džunglės". Vėliau prie jų eilių prisijungia Sinclair Lewis, Ernest Hemingway, John dos Passos, James D. Farell, Erskine Caldwell ir John Steinbeck. Nors daug kur pažiūrėti tokia skirtinga šių rašytojų plejada, vis dėlto jie visi pasižymi vienodais esminiais bruožais.

Cranė ir Hemingvayus meniškai apipavidalina šiurkščią buitį, varžybas dėl jėgos ir garbina kovą, Jacko Londono ir Johno dos Passos veikaluose rasime tikrą nuotykių ir nepaprastų išgyvenimų apstą — laukinę šiurkščią aukso ieškotojų, žvėrių varovų, kalnakasių ir paprastų gamtos vaikų buitį. Kupinas nuotykių ir šiurkščios lemties gyvenimas atsiliepia taip pat į socialinę ir politinę santvarką. Šias temas mielai imasi nagrinėti Frankas Norris, Dreiseris griebia į nagą Amerikos visuomenę ir aukso veršius, Sinclair Lewis atsideda autofabrikų ir žemvaldžių kombinacijoms, Upton Sinclair atkreipia savo akis į konservų fabrikus, naftos valyklas ir akmens anglies kasyklas.

Norrio ir Londono veikaluose svarbiausieji personažai pasirodo kaip gajūs, užgrūdinti gamtos vaikai, tuo tarpu Dreiserio tipai yra daugiau vienašališki, Hemingvajus ypač mėgsta bulių kovas ir medžiotojus; Steinbeckas, Caldwellis, Saroyanas imasi su meile pasakoti nuotykius ir išgyvenimus pusiau pamišusių valkatų ir padaužų; Sinclair Lewis susikuria Arrowsmitho ir panašius tipus, betgi visą savo dėmesį sukoncentruodamas į dvasios paprastuolius Dodsworthą ir Babbittą.

Visiems jiems, be mažų išimčių, maža terūpi žodis, stilius, jo magiškoji galia. Nekartą jų pasakojimas, kaip, pvz. Dreiserio, yra tiesiog sausas ir nuobodus, be subtilesnių niuansų. Tačiau natūralistinis romanas turi ir didelių pliusų, iš kurių pirmoj vietoj tenka iškelti jo dokumentinį tikrumą ir tiesumą, ištikimybę faktams ir jų veik su fotografiniu tikslumu pavaizdavimą. Natūralistiniam romanui dvasinį pagrindą davė Darvinas su savo teorijomis ir Alberto Spencerio veikalai. Natūralistai rašytojai tad ir patį žmogų stengėsi pavaizduoti, gali sakyti, kaip visiškai bejėgį, absoliučiai priklausantį nuo galingesnių gamtos ir socialinių jėgų žaidimo.

Tačiaau naujajai amerikiečių rašytojų kartai jau darosi per ankšta jų sukurtuose rėmuose. Nors per pastaruosius 50 metų natūralizmas tekėjo stipriausia, ryškiausia Amerikos literatūriniam gyvenime srove, tačiau pamažu, metai po metų, jis ima netekti savo senosios jėgos ir gyvastingumo. Iškyla tokie nauji vardai, kaip Edith Wharton, Ellen Glasgow, Willa Cather, Sherwood Anderson, Scott Fitzgerald, kurie stengiasi pamažu atsiriboti nuo natūralizmo, pasukdami visai naujais, savitais keliais.

Amerikiečių p o e z i j o j ypač nuo 1910 m. pastebimas ryškus posūkis tiesiai nuo natūralizmo tolyn. Iškyla jo antipodas — simbolizmas. Imama daugiau domėtis Europa, jos dvasiniu veidu ir to veido formuotojais. Senajai amerikiečių kartai didžiausi pasaulyje užsieniniai autoriai — buvo Balzakas, Flaubert'as, Zola, Thomas Hardy, Arnoldas Bennettas ir H. G. Wellsas. Tačiau jaunojoj skaitytojų kartoj jie nėra tokie mėgstami — senųjų autorių vietą dabar užima prancūzai Proust, Gide, ir Mauriac, anglai Virginia Woolf, James Joyce ir Forster, vokiečiai Thomas Mann ir Rilkė, italas Ignazio Silone, kuris išstojęs iš komunistų partijos, atgavo rašytojui taip reikalingą nepriklausomumą ir dabar redaguoja savo tėvynėje dienraštį „Avanti". Iš rusų mėgstamas Dostojevskis; Tolstojus ir Turgenevas amerikiečių skaitytojui atrodo perdaug rusiški ir sunkiai suprantami.

Betgi ne visa ir senoji amerikiečių karta yra žygiavusi drauge su natūralizmu. Ir tarp jų yra žmonių, kurie stengiasi įsirausti į žmogaus sielos gelmes ir įsiklausyti į jo vidaus balsą. Ypač ryškus toks yra Villiamas Faulkneris, kuris, nors ir prie natūralistų priskiriams, betgi darosi nesuprantamas tuo matu matuojant, kai paskaitai tokius jo veikalus, kaip „Absalom" arba „Go down, Moses!" Nuo natūralizmo nusisuka ir kiti autoriai, kaip kad Katherine Anne Porters savo novelėmis ir romanais, savo trumpučiais apsakymais išgarsėjusi Endora Welty, romanų „The Hearth is a Lonely Hunter", „The Member of the Vedding" ir kt. autorė Carson Mc Cullers, atskleidžianti žmogaus sielos problemas. Prieš kelerius metus pasirodė Džuinos Barnes „Nightwood", davęs visiškai naują toną amerikiečių romanui.

Nauja gaida suskamba taip pat Anais Nin, Eleonoros Clark, Margueritos Young, Staffordo ir jaunųjų autorių Williamo Maxwellio, Rosenfeldo, Trumano Capotės ir kt. veikaluose. „The Cosmological Eye" autorius Henry Miller visiškai nutraukė ryšius su įsisenėjusia tradicija. Nors patys naujieji rašytojai ne būtinai turi būti patys gerieji, vis dėlto negalima užmiršti, jog per jų kūrybą kelias eina į ateitį.

Kinta ir naujosios amerkiečių literatūros tematika. Išorinis gyvenimas su savo faktais užleidžia vietą vidinio gyvenimo analizėms su visu jų spalvingu įvairumu. Iš horizontalinės krypties pasukta vertikaline — žemyn, į patį žmogų, susidomėta jo viduje glūdinčiomis paslaptimis. Sociologinių pamokymų ir reporteriškų faktų aprašymų vietą užima psichologinės, daugiau subjektyvinės problemos. Gal ir vėl susilauksime naujo A. Poe, ėmusio sau temas iš vizijų, sapnų ir nerealių įvaizdžių pasaulio. Nors ligūstai domimasi nesveikąja žmogaus buities puse, tačiau kartu tuo pačiu padaromas šuolis gilyn, daugiau atpažįstamas ir užjaučiamas pats kenčiantis žmogus. Pigaus natūralistinio determinizmo motyvus pakeičia prasmingas dvasingumas ir žmogaus moralinio vertingumo bei atsakingumo pajutimo iškėlimas, drauge senąjį epinių pasakojimų vienodumą ir net nuobodumą praturtindamas vertingomis stilistinėmis variacijomis, kur žodis vėl ima atgauti senąją magiškąją simbolikos galią. Jei nūnai amerikiečių poezija vėl dau-

giau priartėja prie romano, tai čia yra ne tiktai jos vienos nuopelnas, bet ir romano, kuris, išsižadėdamas policiškai protokoliško įvykių registravimo, pradeda daugiau pripažinti teisių vaizduotei, emocijoms, širdžiai, įvairiaspalviui vidaus pasauliui.

Prasimuša į viršų nauja realybė — ne asmeninė, dvasinė, galiojanti ne vienam, bet daugeliui atskirų individų, pasižyminčių savo palinkimu į metafiziką. Tai kažkas panašu į „magiškąjį realizmą" tapyboje. Bet tai nėra natūralizmas senąją, biologine ir ne kartą ateistine ar deterministine prasme, bet naujas, pagilintas ir sudvasintas realybės vaizdavimas, atskleidžiąs pačią giliausiąją daiktų ir žmogiškosios prigimties esmę.

Dabarties ženklai rodo, jog tas neonatūralizmas su neorealizmu žada virsti, bundančios naujosios epochos ryškiausia dvasinės išaiškos forma literatūroje.

---

* Lietuvoje mirė didysis lietuvių literatūros šulas, prof. Balys Sruoga. Nacių jis buvo išvežtas į Stutthofo koncentracijos stovyklą, iš kur, užėmus ją rusų kariuomenei, velionis su prof. V. Jurgučiu ir kt. grįžo į Lietuvą. Tremtinių Rašytojų Sąjunga lapkričio 16 ir 18 dienas paskelbė gedulo dienomis — stovyklose tomis dienomis buvo surengti velionies minėjimai.

* Jau pasirodė naujas Švento Rašto leidimas, stropiai paruoštas metropolito J. Skvirecko ir artimų jo bendradarbių. Šis leidimas ir kalba, ir popierium, ir tekniniu atlikimu yra geresnis už visus ankstesniuosius leidimus. Jis, kaip Amerikos vyskupų dovana lietuviams katalikams, nemokamai duodamas kiekvienai lietuvio tremtinio šeimai.

* Amerikoje Lietuvių Kultūros Institutas nutarė leisti iliustruotą kultūros žurnalą, kuris pavadintas „Naujosios Aušros" vardu. Redakciją sudaro prof. K. Pakštas, A. Vaičiulaitis, kun. J. Prunskis ir E. Tautginas. Savą laikraštį lietuvių kalba rūpinas taip pat išleisti Anglijos lietuviai ir Belgijos, kur jų yra apie tūkstantis. Tokių spaudos organų ten jau seniai pasigendama.

* Vieni laikraščiai, atžymėdami savo kuklias sukaktis, tam tikras lėšų sumas skiria kultūros fondui ar tremtinių bendruomenės reikalams, kiti, kaip kad anglų zonoj leidžiamas „Lietuvių žodis", nutarė paskelbti konkursą geriausiai novelei parašyti. Už tris geriausias novelės skiriamos trys premijos: 1250, 1000 ir 750 RM. Siužetas — tremtinių buitis, bet ne palūžusio charakterio žmonės.

* Švedų „Dagens Nyheter" praneša, kad minist. Žadeikis įteikė Tremtinių Rašytojų Draugijos raštą Suv. Tautų gen. sekretoriui, kuriuo lietuviai rašytojai tremtiniai kreipiasi į suvienytas tautas, prašydami padėti jų persekiojamai tėvynei.

* „Minties" konkursui savo novelės atsiuntė 19 autorių. Jury komisija, kurią sudarė rašytojai V. Ramonas ir B. Rutkūnas, o iš „Minties" redakcijos J. Vasaitis ir H. Žemelis, nutarė pirmųjų dviejų premijų (2500 ir 1500) visai neskirti, o trečiąją (1000 RM) paskyrė L. Šeštokienei už prisiųstą rašinį „Išvažiavimas".

* „Knygoms reformuoti unija", veikianti drauge su Rilkės draugija, paskyrė 15 000 RM premiją už romaną, kurio veiksmas turės vykti 3-jam tūkstanty metų Vokietijoj ir turės vaizduoti ne kokius techninius išradimus, bet politinius, ekonominius ir kultūrinius to meto vokiečių santykius.

* Švedijoje mirė vienas iš seniausių švedų literatūros istorikų J. H. Schuckas. Jis buvo Švedų Mokslų Akademijos narys, vienas iš Nobelio literatūros premijos sprendėjų, nuo 1918 iki 1943 m. priklausęs prie Nobelio premijos vyr. komiteto. Velionis yra parašęs visą eilę veikalų apie pasaulio rašytojus ir menininkus.

* Berlyne buvo sušauktas pirmasis po šio karo vokiečių rašytojų suvažiavimas, į kurį ypač gausią delegaciją atsiuntė sovietai. Dalyvavo taip pat kitų kraštų rašytojai. Tarp sovietų rašytojų, ypač Valentino Katajevo ir Vsevaldo Višnevskio („Mes iš Kronštadto" autoriaus) iš vienos pusės ir amerikiečių rašytojų iš kitos kilo gyva polemika dėl rašytojų asmens ir kūrybinės laisvės supratimo. Sovietų rašytojai gynė tezę, kad jų krašte rašytojai laisviausi, amerikiečiai kad Vak. Europoje ir Amerikoje, o vokiečių dauguma, anot „Telegraf" žodžių, klausėsi ir šypsojosi.

* Prancūzų Academie des Lettres et des Arts įsteigė naują literatūros premiją, pavadintą „Prix de Paris", kuri bus paskirta gruodžio pradžioje už geriausią šiais metais pasirodžiusį prancūzų romaną.

* Berlyne įsteigta Rilkės draugų sąjunga, kurios tikslos kuo plačiausiai paskleisti Rilkės raštus ir duoti išsamių jo kūrybos vertinimų.

* Sovietų Sąjungoj Stalino premija paskirta už teisės darbus Višinskiui (200.000 rublių), vienam pravoslavų teologui už naujų naftos laukų suradimą, Simonavui už „Rusų klausimą", sukėlusiam tikrą audrą Berlyne, kur nepaprastai išjuokiami amerikiečiai, 100.000 rublių (dabar ji, kaip geriausia drama, rodoma visuose sovietų teatruose), grįžusiam po dvidešimties metų tremties į Rusiją kompozitoriui Prokofjevui ir kt.

Eyvind Johnsson, kurio kūrybos randame šiame „Aidų" numeryje, vienas iš žymiausių ir stipriausių Švedijos naujosios kartos rašytojų, gimė šiaurinėje Švedijoje 1900 m. Prieš pradėdamas rašytojo kelią buvo įvairiu amatininku. Rašyti pradėjo po Pirmojo pasaulinio karo. Jau pirmuose savo kūrinuose, pvz. novelių rinkiny „Keturi svetimtaučiai" (1924) ir romane „Timansas ir teisėtumas" pasirodo Johnssonas kaipo rimtas socialinis rašytojas ir kaipo didelis stiliaus menininkas. Sekančiuose kūriniuose „Miestas tamsoje" ir „Atsimintina" stipriais pergyvenimais vaizduoja nuobodaus mažo šiaurinės Švedijos miestuko atmosferą. Nors ir netrūksta humoro, tačiau šiurpi nuotaika nustelbia jo knygas, kurių tikslas faktinai yra atskleisti žmonių negalavimus ir ydas. Tą žmogaus sužlugimą dar labiau vaizduoja romanais „Žvaigždžių kritimo komentarai" ir „Bobinack".

Romane „Lietus auštant" autorius jau šiek tiek išsivaduoja iš to dūžtančio pasaulio, o novelių rinkiny „Kapitonas dar kartą" žymu jau šviežesnis požiūris į gyvenimą. Novelės kupinos puikaus šiaurietiško humoro ir vaizduoja jau daug šviesesnę tikrovę.

Autobiografinio pobūdžio keturių tomų romanų serija: „Tai buvo 1914" (1934), „Štai tavo gyvenimas" (1935), „Nesidairyk" (1936) ir „Vaidinimo pabaiga jaunystėje" (1937) vaizduojančia vieno šiaurinės Švedijos berniuko slegiančią vaikystę ir jo kovą per visą jaunystę, Johnssonas pasiekia savo kūrybos viršūnę. Toji raidos istorija su savo socialiniu pagrindiniu tonu, savo psichologiniu įtikinimu ir menišku stiliumi daro autorių vieną iš pirmaujančių šių dienų Švedijos rašytojų. Novelių rinkiny „Saugusis pasaulis", iš kurio ir mūsų pasakojimas imtas, sutinkame tą pačią šiaurinės Švedijos aplinką, kaip ir ankstyvesniame „Kapitonas dar kartą". Romanas „Kareivio sugrįžimas" yra ironiškas pasakojimas, kur gražiai ir prasmingai apipavidalinamas Antrasai pasaulinis karas ir suomių žiemos karo laikai.

Už savo šiemet pasirodžiusį romaną „Krantai užtvinsta" Johnssonas laimėjo ką tik šiemet knygynų savininkų sąjungos įsteigtą naują literatūrinę premiją, pavadintą „Ačiū už knygą". **J. Ls.**

Dailininkas Kazimieras Varnelis

Mūsų meno plėtotėje sutinkame ištisą plejadą žemaičių dailininkų. Vienas tokių yra ir Kazimieras Varnelis, dar jaunas dailininkas, tik trisdešimtąjį metą varąs. Jis yra gimęs ir augęs sename žemaičių vyskupų rezidencijos mieste — Alsėdžiuose. Jo tėvas, — Kazimieras, liaudies menininkas: tapytojas ir skulptorius. (K. Varnelis bene yra vientelis šios rūšties fenomenas, kilęs iš liaudies menininkų dievdirbių šeimos).

Maišydamas tėvui dažus, paduodamas kaltus ir teptukus, pradėjo pats piešti. Jo talentas jį nuvedė vargingais keliais į mokyklą. Dailininkas Kazimieras Varnelis yra baigęs Kaune Meno Mokykloje dekoratyvinio meno klasę pas dail. St. Ušinskį.

Šis pedagogas buvo studijavęs Paryžiuje pas Léger ir Duppa ir jo atsivežtos naujovės buvo pernelyg dar didelė staigmena mūsų meno pasauliui. Tačiau, būdamas geras mokytojas, sugebėjo įkvėpti savo mokiniams meilę menui, išugdyti meninį skonį ir turėti nemažos įtakos, kuri atsispindi meno supratime ir net darbuose

Be Kauno mokyklos K. Varnelis dar studijavo pas prof. Herbert Dimmel Vienoje (Akademie der Bildenden Künste in Wien). Ten specializavosi pastatų tapyboje ir gavo monumentaliosios tapybos diplomą.

Baigus Kauno Meno Mokyklą, jam teko dirbti dar mokykloje, o praūžus pirmajai karo audrai, (1941) jis griebėsi vėl atstatyti ir sutvarkyti Bažnytinį Meno Muziejų. Šis darbas pareikalavo daug energijos, kol vėl buvo surinkti eksponatai ir išstatyti naujai atremontuotose patalpose.

Jo kūrybinis darbas todėl negalėjo būti gausus. Administravimas ir organizavimas atėmė daug laiko. Kaune jis tepadarė tik K. Inčiūros „Gimtajai žemei" dekoracijas. Tremtyje jo kūryba gausėja. Jau baigtas spalvose „Rudavos mūšio" eskyzas. Meteno vienuolyne dekoravo koplytėlę. Jau padaryti planai ir eskyzai Prisikėlimo bažnyčios dekoravimui. Drobėje aliejumi išpildytas „Lietuvos" panneau. Gavęs užsakymą, Burglangenfeldo bažnyčiai padarė spalvotą kupulo eskyzą. (Šis darbas išpildytas turi turėti 208 m²). Šiuo metu jis yra padaręs temperą iš paros ciklo „Rytą" ir „Dieną". Šalia to dar sukūrė keletą portretų: Kan. F. Kapočiaus, Dr. K. Alminausko, Mr. Abott.

K. Varnelio palinkimą į dekoratyvinį meną reikia sieti su jo tėvo darbais.

Tėvas buvo liaudies menininkas, nėjęs specialių mokslų. Be skrynių, kambarių dekoravimo jis padarė Žemaičių Kalvarijoje 19-oje Kryžiaus Kelių koplyčioje vieną didelę kompoziciją, kuri užima tris sienas, susideda iš masinių scenų, plačių gamtovaizdžių, architektūros pastatų. Kas yra matęs šį tėvo darbą ir prisimena sūnaus tapybą, tas gali pastebėti ne tik aiškią kraujo giminystę, bet ir meninį ryšį. Tėvo pasaulio supratimas yra perdėm dekoratyvus. Ten kalva užkišama už kalvos, nubrukamos smulkmenos, o pabrėžiami charakteriai. Plyštą kalnai, uolos, temstanti saulė, Jeruzalės pastatai yra tarytum iš kartono iškirpti ir pagal scenos planą sustatyti. Figūros savo ruoštu padarytos su dideliu anatominiu pajautimu. Šalia tapybos tėvas darė dar ir skulptūros darbų, kuriuose pasireiškia tas pats dekoratyvus momentas. Jaučiama anatomija, prastinamos linijos ir formos, kurios išvirsta net į kampuotas plokštumas. (Žiūr. Rūpintojėlio nuotrauką).

Ar ne panašų formos pajautimą randame ir sūnaus kūryboje. Tik čia ją pagilino ir ištobulino mokykla.

Dailininkas Kazimieras Varnelis, atsirėmęs į dekoratyvinio meno koncepsiją, kuria šventišką pasaulį. Jo paveiksluose nerandame jokių chaotiškų formų. Jis tarsi nežino, kad žemė yra nuolatinės grumtynės, civilizuoto žmogaus begalinė vienuma. Šis apsivalymas nuo chaoso, nuo laiko nerimo ir yra šio dailininko visas kūrybos spindesys.

Visa jo kūryba yra pagramzdinta savotiškame sustingime, kurį padiktuoja pats dekoratyvinis menas. Žmogus nustoja savo individualybės, charakterio. Jis yra tik figūra, tik dekoratyvinis elementas, nes jis veikia į paveikslo visumą ne savo psichologija, o savo buvimu. Dekoratyvindamas paveiklo visumą, jis visa stilizuoja. Čia veikia ne žmogus, ne daiktai, bet bendroji šventiškoji nuotaika.

Norėdamas sustiprinti didingumo įspūdį, jis įveda gausų architektūros elementą. Jo pnaudojimas yra dekoratyviškai teisingas ir vykęs. Barokas savo tapyboje pramušdavo architektūrą, kad tuo sudarytų kuo didesnį, gilesnį erdvės įspūdį. Romantikų tapyboje ji, architektūra, tėra kaip pagelbinis elementas, kuriąs svajonės, mėlsvų tolių įspūdį. Dekoratyviniame mene architektūra turi atbaigti pastato planą, kambario ar salės apipavidalinimą. Ji turi sukurti didingumo, ramumo nuotaiką. Tai puikiai liudija jo Burglangenfeldo bažnyčios kupulo eskyzas. Tačiau ši K. Varnelio architektūra neturi nieko bendro su nusistovėjusiom savo formom. Ji dailininko įvedama stilizuotai. Kolonos, sienų masės gauna neįprastas formas. Čia prisimena jo mokytojo dail. St. Ušinskio kūryba, kurioje taip pat buvo apsčiai architektūros elemento.

Nors ir negalėdamas savo darbų išpildyti sienoje plačiu mastu, tačiau ir šitoje kūryboje, ypač „Lietuvos" panneau, jis sukuria tą dekoratyviškai suprastą šventišką pasaulį. „Lietuvos" panneau jau nėra nė pėdsako tos vargo ir darbo tėvynės. Čia viskas surikiuota iškilmingai nuotaikai. Gražiai drapiruoti žmonės stovi išdidūs ir savo jėga pasitikį, nes jie yra šitos sodybos viešpačiai. Jie savo darbu nugali žemę ir pagal savo valią sukuria visą harmoningą buitį. Gamta irgi šventiškai nuotaikai palenkta. Rugiai lyg mūras, medžiai apsikarpę, susišukavę, bijosi pajudėti ir išeiti iš bendros ansamblio tvarkos. Ir namai tarytum būtų šiom iškilmėm naujai perdažyti. Iššukuoti, nublizginti arkliai dairosi lyg netikėdami, kad gyvenime taip gražu. Tolumoje besitiesiąs peizažas atliepia tai pačiai nuotaikai Suguldytos kalvos, apkirpti medžiai pagal dailininko valią.

Kada teptukui diktuoja ši valios apraiška, kada vedama į paveikslo didingumą, dekoratoriaus dailininko, šiuo atveju ir K. Varnelio, kūryboje nebėra plazdančios meilės. Čia viską nulemia racionalinis, apskaičiavimo momentas.

Ir šiai kūrybai yra svarbu ne tiek spalvos ir piešinys, kiek kompozicija. Ji stovi K. Varnelio kūrybos centre. Tikrovė jam patiekia mintį, medžiagą kompoziciniam uždaviniui spręsti. Dažnai prie kūrybinio darbo jį nuveda ne idėja, bet kompozicija. Jos, kompozicijos, atžvilgiu jo darbai yra įdomiai suprasti ir skoningai sutvarkyti. Mėgstama antrąjį planą pritraukti prie pirmojo, kad tuo sustiprintų pagrindinę kompozicijos konstrukciją.

Stilizuojant piešinys gauna savotišką pavidalą. Jis ieškomas modelio pagalba tik pagrindiniuose bruožuose. Spalvos dekoratyviniame mene yra neryškios: gelsvos, rudos, melsvos. Ir K. Varnelio kūryba skendi melsvame ar rudai pilkšvame kolorite. Dirbdamas tempera, klosčių,

debesų, pastatų šešėlius padaro taškais ar teptuko brūkšniais. Visa tai daro freskos įspūdį. Aliejuje faktūra švelni, išdailinta, šešėliai ištirpyti. O portretuose ši faktūra pasiekia savotiško lygumo, stiklinio spindėjimo.

Kai jo paveiksluose randame ramybės, pats dailininkas turi išgyventi savotišką tragiką. Šiuo laiku kito žanro tapybinis menas dar turi šiokių tokių galimybių klestėti, bet kur prisitaikinti dekoratyviniam menui? Kur mūsu salės, bažnyčios, kur toji erdvė, kuri turi skirti žiūrovą nuo kūrinio, kad prasivertų šio pastarojo visas grožis? Tai klausimai, kurie kankina ne vieną menininką. Tačiau dail. K. Varnelis nepadeda teptuko. Su šviesia viltim jis žiūri į gyvenimą ir dirba.

Dažnai gyvenimas yra išdaigus. Kiekvieną talentą šėtonas, norėdamas sunaikinti, gundo. Apkrauna kūrėją šalutiniais darbais, įvelia į įvairias organizacijas, pasodina direktoriaus kėdėn, pakiša pinigų pluoštą, iškloja kambarius kilimais, padeda cigarų. Jis nori, kad kūrėjas kuo nors susigundytų ir nuklystų nuo savo tikrojo kelio, nes kūryba yra dieviškasis atspindys. Ar šitiems gundymams atsipirs dailininkas Kazimieras Varnelis, ar jo nesunaikins tremtis, ar jis studijom, darbu, tobulėjimu pats iškils į meno aukštumas, parodys ateitis.

Paulius Jurkus

Šių dienų anglų kompozitoriai

Šių dienų anglų muzikos gyvenimas yra labai intensyvus. Tai yra vienas iš našiausių kompozitorinės kūrybos periodų. Prieš 10 metų Anglija netekusi tokių žvaigždžių, kaip Edwardas Elgaras, Frederikas Delius, Gustavas Holstas, tačiau dabar jų paliktą spragą visai sėkmingai yra užkimšę naujosios kartos muzikai.

Iš naujosios kompozitorių generacijos senųjų meisterių pirmoj eilėj tenka pažymėti Ralfa Vanghaną-Williamsą, savo simfonijomis, ypač 4-ja ir 5-ja, padėjusį moderniajai anglų muzikai kertinį akmenį, ir, kai visai teisingai pastebi moderniajai muzikai kelti skiriamas Melos žurnalo apžvalgininkas K. W. Bartlettas, davusį geriausia, kas iš viso pastarojo dešimtmečio simfoninėj muzikoj buvo sukurta. Nors jų autorius eina jau 71 metus, tačiau jo muzikinė kūryba nerodo dar jokių senumo ar pavargimo žymių. 1936 m. išleido kantatą „Dona nobis Pacem", vieną iš įspūdingiausių choro veikalų, tikrą taikos maldą.

Fortepiono srity pažymėtinas plataus masto pianistas Johnas Irelandas, parašęs išgarsėjusį forpepinio trio, parodantį visą jo kūrybinį pajėgumą, sonatą klarnetui ir fortepionui, „Legendą" fortepionui ir orkestrui, „Londono uvertiūrą" ir kt. Įspūdingiausias yra jo „These Things shall be", parašytas chorui ir orkestrui, kuriuo amžinai pasmerkiamas karas.

Seras Arnoldas Baxas yra davęs porą simfonijų, smuiko koncertą ir visą eilę mažesnių kūrinių. Tokio paties aukščio yra ir Arthuras Blissas, parašęs 1939 m. pasaulinei parodai New Yorke fortepiono koncertą, vieną iš pačių geriausių, pasirodžiusių per pastaruosius 10 metų. Pažymėtini jo veikalai styginiams ir styginių kvartetui.

Ryškiausiu vidutiniosios kartos atstovu tenka laikyti Williamą Waltoną, gimusį 1902 m., savo koncertu violai ir kantata „Belzacaro šventė" išgarsėjusį ir už Anglijos sienų. Instrumentacijoj jaučiama Sibelijaus įtaka, ypač jo 1934 m. pasirodžiusioj simfonijoj. Karo metu parašė smuiko koncertą, kuriuo grįžta į ankstyvesniuose jo veikalauose vyraujantį intelektualizmą.

Prie tos pat kartos tenka priskirti taip pat E. J. Moeraną, pasižymintį poetiška muzika ir pasinešusį į liaudies kūrybą, davusį simfoniją, rapsodiją fortepionui ir orkestrui ir koncertą violinai, ir Edmundą Rubbrą, atsidėjusį veik išimtinai simfonijoms, nors ir nepasiekiantį tokio tobulumo ir aukščio, kaip kad Vanghano — Williamso arba Waltono kūryba.

Tačiau didžiausias viltis Anglija yra sudėjusi į savo jaunąją kartą, kurios ryškiausi atstovai yra Benjaminas Brittenas ir Michaelis Tippettas. Brittenas yra gimęs tik 1913 m. Kai 1932 m. pasirodė jo pirmasis veikalas, garsioji Simfonietta, pasisekimui nebuvo galo. Jis apvaldo kiekvieną muzikinę formą, jo instrumentacija yra, tiesa, negausi, tačiau nepaprastai efektyvi, jo muzikinė kalba neturi savy nieko banalaus ir pasižymi gilumu, naujumu, prasmingumu. Tiek jo vaikystės (9—12 metų amžiaus) kūrinys „Simple Symphony", tiek tais pat metais pasirodęs „A Boy was bowa" rodo nuostabų subrendimą, gilų įsijautimą, nekalbant apie technikinį tobulumą. Tolimesni jo darbai — Variacijos, Koncertas fortepionui, Koncertas smuikui, muzikinis apipavidalinimas Rimbaud „Lės Illuminations". Begyvendamas JAV, per tą dviejų metų laikotarpį parašė vieną iš pačių geriausių savo veikalų, būtent — Simfonia da Requiem, Michelangello sonetus, pirmąjį styginių kvartetą, Ceremony of Carols, Serenadą Tenorui solo, ragui ir styginių orkestrui ir kt. Ir šitame dainų cikle ryškiai prasimušė į viršų Britteno palinkimas į poeziją.

Didžiausią garbę jam atnešė 1945 m. su milžinišku pasisekimu pastatyta jo opera „Peter Grimes". Tokio pasisekimo nėra turėjusi nė viena anglų kompozitoriaus parašyta opera. Panašaus pasisekimo sulaukė taip pat Bazely, Züriche, Amsterdame, Stokholme. Opera paprasta savo turiniu, imta iš žvejų buities, pasižymi dideliu muzikiniu dramatiškumu ir atskleidžia visą Britteno kūrybinį pajėgumą.

Savo antrąja po metų pasirodžiusia „The Rape of Lukretia" pasirodo visai naujoj šviesoj ir savo forma pasuka į antikinę tragediją, tačiau šioj operoj pasigendama pirmosios operos dramatinio stiprumo. Jo trečioji opera toli gražu neduoda pirmųjų dviejų sukelto efektingumo.

Antrasis tipingas jaunosios kartos atstovas Michaelis Tippettas, gimęs 1905 m., nėra toks produktingas, kaip Brittenas, tačiau pasižymi nepaprastai meniška polifonine technika, einančia anglų madrigalistų pavyzdžiu. Jo oratoriją „A Child of aur Time" galima lyginti su Britteno „Peter Grimes". Tippettas, pats parašęs savo muzikai tekstą, atskleidžia savo planą tokiu pat būdu, kaip kad Händelis savo Mesijuje. Paskiausiai yra išleidęs simfoniją, tris styginių kvartetus ir efektyvų Koncertą dvigubam styginių orkestrui.

Iš tos pat kartos jaunesnių atstovų tenka pažymėti davusį įdomių simfonijų ir Koncertų fortepionui Alan Bashą, simfonijų meisterį Lenoxa Berkcley, atkreipusį į save akis Koncertu fortepionui ir simfoninėmis variacijomis Alaną Rawsthorne. Havardas Fergusonas, pasižymėjęs taip pat kaip pianistas, kiek pasidavęs Brahmso įtakai, yra parašęs didžiulę Sonatą fortepionui, Partitą orkestrui ir visą eilę kitų mažesnių kūrinių.

Apskritai, tenka pasakyti, kad anglų muzkinis gyvenimas, kaip ir kitos jų gyvenimo sritys, nepasižymi dideliu ekscentriškumu. Nors minėtieji autoriai yra daugiai pasinešę į modernizmą, tačiau ir anglų modernistai, reikia pasakyti, vistiek lieka anglai: jie nedaužo visko, ką anksčiau turėjo, revoliuciniu būdu, bet ir, naujais keliais sukdami, nenutraukia ryšių su taip giliai angluose šaknis įleidusia tradicija bei praeitimi. Jų kelias sveikas, nuosai-

kios sintezės kelias. Nors jų modernistai nėra tokie stiprūs, kaip Stravinskis ar Hindemithas, tačiau jų įnašas į tarptautinį muzikos lobyną, nepaisant viso jų angliško tradicinio apdaro, yra svarus ir reikšmingas. Tapdami viso pasaulio muzikinio gyvenimo piliečiais, jie drauge nenustoja jautęsi ir anglų piliečiais.

---

* Argentinoje buvo suruošta La Platos dailės muziejaus rūmuose meno paroda, kurioj su savo kūriniais pasirodė taip pat lietuvė dailininkė O. Draugelytė-Kučinskienė.

* Jau paskirtos už geriausius veikalus Ney Yorko teatrų, premijos. Geriausiu 1946—47 metų dramos artistu pripažintas neseniai pakeltas į bajorų luomą anglų kilmės aktorius Laurence Olivier, gavęs „Donaldson" premiją. Geriausia jo partija laikoma Edipo vaidmuo Sofoklio to vardo tragedijoj. Geriausia 1946—37 m. aktore moterimi pripažinta Ingrida Bergman, ypač puikiai suvaidinusi Maxwell Anderseno veikale šv. Joaną. Geriausiu scenos veikalu rastas Sartre'o „No exit" („Jokios išeities").

* Prancūzai, priešingai amerikiečiams, parodantiems visą kapitalo gausumą ir technikos paskutinį žodį, stengiasi savo filmą vėl pastatyti į tinkamą menini aukštį, sukdami didžiausio paprastumo ir nuosaikaus realizmo kryptimi, kokį kad turėtų rusų filmos, pašalinus iš jų visą propogandinį elementą. Drauge su rašytojais ten daromi eksperimentai, ar tokios filmos, su kiek galint didesniu įsijautimu pavaizduojančios visą meninės tikrovės niuansuotumą, turės pasisekimo. Ir reikia pripažinti, kad publika į ją dėtų vilčių neapvylė. Kaip kad seniau buvo žavimasi pagal Gide'o romaną pastatyta „Pastoraline simfonija", taip dabar su gyvu susidomėjimu žiūrimos Jean Cocteau „La Belle et la Bete" ir Marcel Carné „Les Portes de la Nuit", pirmoji pastatyta per filmų festifalį Kanuose, antroji — neseniai Paryžiuje. Kritika, lygindima ją su prieš dvylika metų pastatyta to paties Cocteau filma „Poeto kraujas", prikiša jai polėkio stoką, tačiau anos silpnumus dabar išlygino Cocteau, suimdamas į tas pačias rankas scenarijaus, intendanto ir režisieriaus pareigas.

„Nakties vartus" pastatė tas pats autorius, kuris seniau yra davęs „Beaužtančią dieną", — „Vakaro svečius", „Les enfants du Paradis" ir kt., būtent — po Lené Clair geriausias prancūzų režisierius Marcel Carné. Jis veik visą laiką dirba drauge su rašytoju Jaques Prévert, kuris parašė tekstą ir šiai jo filmai. Nors jai taip pat prikišama nemaža silpnumų, bet juos žiūrovo akyse išperka vaidyba, paprastumas, nuotaikingi vaizdai, naktinių nuotraukų gražumas.

Tokių rašytojų sukurtų filmų prancuzų filmos menas pasiryžęs duoti ir daugiau. Panašių tendencijų vis daugėjant matyti taip pat amerikiečių ir britų filmų gamyboj.

* Kristaus kančios vaidinimams, vykstantiems Oberammergau mieste, duoti licenciją pažadėta dar prieš liepos ld. Paskiausiai vaidinimai buvo 1934 m., naujai kaip reikiant juos pastatyti norima 1950 m. Ligi to laiko eis tik paruošiamieji vaidinimai. Licencija norima duoti paskutiniam vaidinimų pilotui, būtent — miestelio malūninkui, vienam iš nedaugelio artistų, nepriklausiusiam nacių partijai. Iš visų artistų prie nacių partijos priklausė 152 žmonės. Iš 3.000 miestelio gyventojų vaidinimuose dalyvavo apie 800. Repeticijos dabar jau vėl pradedamos.

* Unesco suvažiavimas Paryžiuje pasiūlė sutarptautinti scenos meną. Norima sušaukti tarptautinę teatro reikalais konferenciją, kurioj būtų paskelbta sprendžiamų nuostatų dėl teatro veikalų konkursų, autoriams ir aktoriams atlyginimo etc. Ateity norima įsteigti teatrų, kurie būtų tos rūšies tarptautinės teatrų organizacijos kontrolėje.

* Šiemetinis Paryžiaus sezonas su savo 3000 išstatytų meno paveikslų ir skulpturų duoda puikią dabartinio prancūzų meno apžvalgą. Jury komisija, pasirinkdama parodai veikalus, pirmoj eilėj dėmesį kreipė ne tiek į menines sroves, kiek į meninę paveikslų ir skulpturų vertę... apskritai specialistų tvirtinimu, matyti aiškus grįžimas į klasinį stilių, nuo kurio neįstengia atsipalaiduoti net vadinamieji modernistai. („Der Kurier", Berlynas.)

* Vokietis dirigentas Otto Klauperer, turėjęs po karo diriguoti Paryžiaus operoje „Lohengriną", buvo pakeistas prancūzų dirigentu Fourestier ir dabar už tai pareikalavo jam sumokėti 25.000 dolerių.

* Prancūzų kompozitorius Darius Milhand, nuo 1940 m. gyvenęs JA Valstybėse, sėkmingai dirigavo savo antrajai simfonijai ir baigia rašyti savo trečiąją simfoniją, kurios diriguoti rudenį parvyks į Prancūziją. Amerikoj jis parašė operą „Bolivaras", 5 koncertinius ir 1 kamerinės muzikos dalykus.

* Geriausioji Amerikoje Metropolitan opera New Jorke nusprendė statyti Prokofjevo operą „Karas ir taika", parašytą pagal to vardo L. Tolstojaus romaną. Tuo būdu amerikiečių scenoje pirmą kartą moderniosios muzikos atstovo veikalas. Prokofjevas šalia Šostakovičiaus ir Stravinskio yra vienas iš žymiausių dabartinių rusų kompozitorių. Opera, panašiai, kaip kad Berlioz „Trojietis", parašyta dviem vakaram, tačiau amerikiečiai ją sutrumpino į vieną vakarą. Joj dalyvauja apie 50 solistų ir tikrasis operos didvyris, kaip kad Musorgskio „Borise Godūnove", yra liaudis. Ta pati opera stato ir Mozarto „Pagrobimą", bet išverstą angliškai. Dirigentu pakviestas po Toscaninio į New Jorką pirmas italas Sergio Failoni.

* New Jorke sėkmingai pastatytas P. Hindemitho chorui „Kai prieš vartus žydėjo alyvos", sukomponuotas pagal žymiojo amerikiečių poeto T. Withmanno to paties vardo poezijos veikalą. Veikalas buvo per geriausią radio siųstuvą retransliuotas visiems Amerikos štatams.

* New Jorke filharmonikų orkestras projektuoja pirmą kartą po 17 metų išsileisti į tournée po Europą. Tada jam dirigavo Toscaninis, dabar orkestrui vietoj Rodzinskio vadovaus Bruno Walten.

* Romoj mirė sulaukęs 63 metų amžiaus vienas iš žymiausių italų šių dienų muzikų Alfredo Casella. Jis buvo modernistas, pasižymėjęs kaip kompozitorius, dirigentas ir pianistas. Jo kūryboj, pradedant „Scarlatiana", rasime senųjų klasinių žymių ir naujausių modernistų įtakos, baigiant tokia „Elegia eroica".

* Bayreuthe buvo suruošta 16 naujosios muzikos koncertų, sudarytų iš kamerinės muzikos, giesmių, chorų ir išraiškos šokių pavaizdavimų. Buvo statomi modernistų Bartoko, Britteno, Hindemitho, Reufterio veikalai, dalyvavo Raimondos baleto trupė ir kt.

* Bacho draugija, įsteigta Šveicarijoje, Schaffhauseno mieste, dabar jau išleido pirmuosius savo leidinius, būtent — 6 duetus sopranui ir altui ir veikalą apie Bacho genijų. Antroji tarptautinė Bachui pagerbti šventė įvyko birželio 4—8 d. vėl Schaffhauseno mieste.

* Viennietis prof. B. Bibersteinas surado fragmentą nežinomos Beethoveno operos, pavadintos „Vestos ugnis". Fragmentą sudaro 81 pusl. gaidų škicai. Operos tekstą yra parašęs Schikanederis, „Užburtosios fleitos" libreto autorius. Tačiau Beethovenas šitos operos nebaigė. Ją baigti buvo paprašytas tuo metu buvęs madoj kompozitorius J. Weiglis.

Saulės energija mokslo tarnyboje

Faktas lieka faktu, jog gausėjant žemėje žmonių skaičiui (dabar jų yra apie 2.240 mil.), neproporcingai didėja energijos pareikalavimas. O jos šaltiniai nėra neišsemiami. Todėl tenka rūpintis naujų energijos šaltinių suradimu. Iš akmens anglies, naftos, vandens kritimo ir kitų anksčiau sutaupytų atsargų šaltiniai vis tėra antraeiliai. Tiesa, kad žemėje yra 50 kartų daugiau akmens anglių, negu jų iš viso buvo suvartota. Tačiau jos paklausa nuolatos auga ir dėl savo gyvenimo komplikuotumo mes suvartojame 100 kartų daugiau energijos, negu jos iš tikro mūsų kūnui reikia. Civilizacijai išaugus kituose žemynuose ir apėmusiai atsilikusias tautas, ta paklausa dar kelis kartus padidės. Tuo tarpu naujų akmens anglies klodų ir naftos versmių suradimas toli gražu jos neįstengia pasivyti. Tad pasaulinės energijos išteklių atsargos, turint galvoj dabartinį pasiūlų ir paklausų santykį, aiškiai veda į bankrotą. Kur jieškoti išeities? Visų energijos šaltinių tyrinėtojų akys krypsta į visatą, pirmoj eilėj į saulę. Dr. L. N. Sarbachas amerikiečių Nature Magazine žurnale mėgina duoti atsakymą į šį klausimą, pažymėdamas, jog žmonių suvartojimui tuo būdu atsiveria iki šiol dar netikėti galimumai. Visą problemą sudaro, kaip tą saulės energiją sugauti. Metų laikai ir jų įtaka, turint galvoj moderniąsias technikos priemones, čia jokio reikšmingesnio vaidmens nevaidina.

Taigi, paskutiniai šiliminės energijos srity atlikti tyrinėjimai įrodė, jog senoji Platono svajonė — sugauti ir uždaryti į kalėjimą saulę, kad ji žmonėms tarnautų — jau virsta realybe. Saulės energijos srity padarytoji pažanga eina į priekį pasakų milžino septynių mylių žingsniais. Iš saulės gaunama energija JAV ir Sov Sąjungoje jau daug kur panaudojama praktiniams reikalams. Fraunhoferio, Einsteino, Weizsäckerio ir Bethės darbai įgalino saulę „pasverti" ir įrodė, kad ji sveria du kvadrilijardus tonų.

Saulės šviesa yra ne kas kita, kaip iš atomų kitimo gaunama šviesa: vandens madžiagos atomai virsta heliumo atomais, dėl to saulė šviečia ir tą savo šviesą spinduliavimo būdu skleidžia į visas puses. To proceso metu suskyla ir susieikvoja taip pat tam tikra saulės substancijos dalis. Ardomasis procesas apima per sekundę 4.200.000 metrų-tonų. Tai mums atrodys, palyginti, labai daug, tačiau saulė nors ir tokiu sparčiu susieikvodama, dar galės savo energiją spinduliuoti 5,5 drilijono metų. Mūsų žemė, kuri visoje Visatos sąrangoje atrodo kaip paprasčiausio smeigtuko galvutė, iš visos tos, į visas puses veltui eikvojamos energijos sugauna tiktai dvi bilijonines dalis. Vadinasi per trijų minučių laiko tarpą gaunamas energijos kiekis, kokį JAV suvartoja iš visų energijos šaltinių per visus metus. Kitais žodžiais tariant, žemė gauna iš saulės per valandą laiko tiek energijos, kiek jos būtų gauta, sukūrenus 21 bilijoną tonų akmens anglių. Tad ar nuostabu, kad žmonės jau senų senovėj mėgino saulės energiją sugauti ir pakinkyti bendruomenės reikalams?

Į vieną žemės kvadratinį metrą saulė išspinduliuoja energijos maždaug 1,5 PS, tik visa bėda, kad ta energija ligi to momento, kada ji gali būti panaudota, susiredukuoja ligi 0,1 PS arba net mažiau. Todėl kyla reikalas, kaip patobulinti metodus tai energijai sukoncentruoti, surinkti ir iškonservuoti. Jau iš pačios senovės laikų išmoningesni žmonės mėgino saulę sutelkti veidrodžiais. Istorija pasakoja apie matematiką Archimedą, kuris norėdamas sudeginti Sirakūzus apgulusį Romos laivyną (221 prieš Kr.), tam tikslui padirbdino milžiniškų veidrodžių. Tik visa bėda, kad jų veikimas tada pasirodė dar neefektyvus — ir, žinoma, Sirakūzai buvo romėnų paimti, o pats išradėjas užmuštas. Modernieji šioj srity moksliniai tyrinėjimai buvo pradėti 1901 m. Tada buvo užpatentuota vad. Enėjaus „saulės generatorius". Po aštuonių metų pasirodė „saulės mašina", o prieš Didįjį karą įsisteigė net speciali bendrovė energijai iš saulės spindulių gaminti. Gaila tik, kad prasidėjęs karas sukliudė jai pastatyti suprojektuotą didžiulį ant Nilo krantų fabriką, kuris būtų daug padėjęs ten taip reikalingai irigacijai.

Žymiausias amerikiečių saulės energijos tyrinėtojas yra Dr. Charles G. Abbot. Jis visą gyvenimą rūpinosi pagaminti tokį veidrodį, kuris sugautų kiek galint daugiau saulės spindulių. Jo rūpesčiu „saulės mašinos" efektingumas buvo pakeltas iki 15%, o 1941 m. užpatentuota „saulės krosnelė" įgalina jau išsivirti kiaušinius ar net pietus. Po poros metų jis paskelbė, kad „kiekvienam JAV pietvakarių state, pvz. N. Meksikos, pasinaudojant jo sukoncentruotomis mašinomis, iš saulės spindulių radiacijos bus galima gauti daugiau jėgos, negu lig šiol jos išleidžiama visose JAV šildymui, šviesai, transportui ir gamybos reikalams, ir tai tokia kaina, kuri visai neprašoks dabartinių iš akmens anglies gaunamos energijos kainų".

Tiesa, energijos specialistai nebuvo, tokie optimistai, kaip Dr. Abbot, vis dėlto tuo jo projektu susidomėta rimtai. Vad. „sukamuoju paraboloidu" pasiekta dar didesnė saulės energijos koncentracija. „Saulės mašinų„ gamybos išlaidos, instaliacija ir išlaikymas atsieis, palyginti, nebrangiai. Sugaunama tuo būdu saulės energija yra proporcinga parabolizmo veidrodžio skersmens kvadratui. Tikslingiausia tokius fabrikus steigti saulėčiausiose pasaulio vietose, pvz. JAV pietiniuose statuose. Tokiu keliu gaunama saulėtomis dienomis energija perkaitinto vandens pavidalu gali būti panaudota nakties metu arba iškonservuota debesuotiems periodams. Metų laikai čia nesudaro jokios kliūties.

Pirmieji tos rūšies saulės įtaisai, panaudoti pramoniniams reikalams, jau paleisti į apyvartą. „Power" žiniomis, tos rūšies įtaisais praktiškai jau naudojami Sovietų žuvų konservų fabrike Taškente. Saulės energiją mažesniu mastu galima be jokių komplikacijų panaudoti paprasčiausiu būdu su vad. saulės absorbentais (tam tikra vamzdžių sistema). 1941 m. su tokiais įtaisais Floridoje buvo įtaisyta per 1.000 namų. Saulės tuo būdu įkaitintas vanduo dažnai pasiekia 97° C temperatūrą, vadinasi, 3° trūksta, kol jis užvirtų. Patobulinus šios rūšies sistemą, galima ištisus namų kvartalus vietoj centrinio šildymo šildyti saulės energija.

Dar didesnį šioj srity žingsnį žengė vad. „saulės namų" išradėjai. Ju šūkis: įsileisk saulę į savo butą. Ir reikia pasakyti, kad jų pakluso jau tūkstančiai amerikiečių. „Baltimore Sun" žiniomis, šita mintis kilo jaunam Čikagos architektui G. Fr. Keckui, kai jis 1933 m. aplankė „Pažangos amžiaus" parodoje „Rytdienos namą". Nors tai buvo šalta ir žvarbi sausio diena, tačiau viduj namo, kurio 90% buvo iš stiklo, darbininkai plušo nusimetę švarkus ir visą laiką šluostėsi prakaitą. O tai dėl to, kad pro stiklines sienas į vidų švietė saulė. Vėliau, pasinaudojus ta mintimi, buvo pastatyti patobulinti saulės namai. Šiandien jiems apšildyti tereikia tik $^2/_3$ to anglio kiekio, kurį suvartoja kitokiu būdu ir iš kitokių medžiagų pastatyti namai. Ir tokių namų nūnai JAV sta-

tomi jau tūkstančiai. Čikagoje ištisas jų kvartalas pavadintas net Saulės parku. Projektuojama juos ateity statyti dar tobulesnius — su trigubomis stiklo sienomis, saulę sugerian-čiais kilimais, užuolaidomis ir baldais.

Bet tai šių tyrinėjimų dar tik pradžia. Verne'o romanų svaičiojimai risčia virsta tikrove.

Koks bus ateities laikraštis

Kai San Francisko mieste posėdžiavo Sąjunginių Tautų konferencija, didžiulis „New York Times" dienraštis su savo specialia laida, išleista New Yorke, konferencijos dalyvius pasiekė greičiau, nei savo nuolatinius abonentus New Yorke. Kaip tat pavyko padaryti? Pasirodo, vieną New Yorke atspausdintą laikraščio egzempliorių pavyko perduoti radiograma į San Franciską ir ten rotacine mašina išspausdinti. Ką tąsyk padarė „Times", tą ateityje, amerikiečių mėnesinio žurnalo „American Mercury" tvirtinimu, bus galima padaryti ne tik jam vienam, bet ir daugumai laikraščių — ne tik bus galima, bet net reikės. Kodėl? To reikaklaus skubumas ir ištobulėjusi žinių perdavimo technika. Laikraščiai turės turėti savo siųstuvus, o jų abonentai specialius priimtuvus, reikalingą popieriaus kiekį, ir galės per radiją perduodamus laikraščius su iliustracijomis čia pat atsispausdinti. Ta procedūra vadinama faksimile arba sutrumpintai „Fax". Tuo būdu faksimilė ateity bus svarbiausias laikraštinis veiksnys. Tai bus patobulintas laikraštis, kaip kad televizijos aparatas, įgalinąs radio klausytojus ne tik girdėti, bet ir matyti programos atlikėjus radiofone.

„Fox" entuziastai galės rytais, prieš gerdami kavą, skaityti laikraščius, tik kiek sumažinto formato, kiek norėdami, kaip ir mūsų dienomis — jie gaus lygiai tokią pat atspausdinto laikraščio kopiją, kokią kad gavo San Francisko konferencijos dalyviai „Times" dienraščio. Pagaliau aparatus numatoma taip ištobulinti, kad jie kopijas perduos net abonentui išėjus į darbą ir nesant namie — per lietų ir vėją, nepaisydami sniego audrų, karščių ir šalčių, visokiais atvejais ir visokiais metų laikais, jei tik aparatai veiks. Laikraščio egzempliorių bus galima gauti visur — biure, važiuojančiam traukiny, skrendančiam lėktuve. Tačiau tai vis dėlto dar ateities dalykas. Ligi tai pavyks tobulai padaryti, pirma dar reikia nugalėti pora nežymių kliūčių.

Faksimilė nėra naujiena. Ji praktikos reikalams amerikiečių karinės tarnybos buvo pradėta plačiau vartoti jau 1928 m. Karo metu ja pasinaudojant buvo perduodami skubūs pranešimai, įsakymai, instrukcijos. Šiandien su ja galima per minutę perduoti 800 žodžių arba 13×18 dydžio paveikslą — vaizdžiau tarus, vidutinio dydžio romaną per 1,5 valandos. Tuo būdu priartėjama prie laikraštinio sparčio, nors, žinoma, nuo greitumo kiek nukenčia spaudinio kokybė ir technika.

Modernus faksimilių priimtuvas yra tokio dydžio, kaip kelioninė rašomoji mašinėlė. Jį galima pritaistyti prie radijo aparato arba kombinuotai naudoti ir radiogramoms, ir faksimilėms priimti. Tereikia tik įjungti popieriaus ritinį — ir lakraštis bus gatavas. Aparato kaina — 50 dol., vadinasi, tiek pat, kiek gera rašomoji mašinėlė.

Savaime aišku, kad tokie metodai, pritaikyti žinioms perduoti ir laikraščiams spausdinti, laikraštiniam gyvenime padarys tikrą perversmą. Faksimilė gamybos kaštus tiek numuš, jog laikraščių leidėjai ne tik prieš ją nekovos, bet kiekvienas stengsis juo greičiau tokį metodą pats prisitaikyti praktikoje. Nereikės tada nei jokių rotacinių mašinų, nei stereotipų, nei savų lėktuvų, nei sunkvežimių išėjusiems iš spaustuvės laikraščiams ekspedijuoti. Gal gi bus galima išsiversti net be popieriaus. Tačiau medžiagos renkamasis darbas — žinių rinkimas ir perdavimas, surinkimas linotipais ir intertipais, techninis sutvarkymas etc. — faksimilės bus vargu paliestas. Tuo būdu reporteris, redaktorius ir rinkėjas ir ateity turės plušėti šios rūšies laikraštinės revoliucijos veik nepatyrę. Nebus sukurtas nė naujas laikraščio tipas, tik sumodernintas spaudinių ar — dabar jau „gaminių" pristatymas.

Kaip bus renkamas už laikraštį mokestis? Svarbiausią problema, sudarys, kaip pristatyti laikraščio abonentams, turintiems specialius faksimilių priimtuvus, reikalingą kopijoms daryti popieriaus kiekį. Pagaliau laikraščius bus galima dovanai siuntinėti, jei tik juos išlaikys savo skelbimais įvairios firmos. Tačiau, kad būtų išlaikytas laikraščių nepriklausomumas, greičiausiai teks įsivesti vad. kodinius aparatus, kurie pradės veikti tik pagal tam tikrą kodą: aparatas galės priiminėti tik vieno kurio laikraščio siunčiamas kopijas. Galimas dalykas, kad skelbimų davėjai net tokius aparatus dovanai abonentams pristatinės, kad tik juos imtų ir jų norimų žinių klausytų...

Tuo tarpu televizijos aparatai tebedaro greitesnę pažangą už faksimiles. Iš viso spaudos technika per pastaruosius 20 metų toli gražu nėra padariusi tos pažangos, kokią kad padarė kitos pramonės šakos. Tačiau ilgai toks apsileidimas negalės būti toleruojamas, nes laikraščių leidėjus nukonkuruos radijas.

Amerika šiandien turi mažiau laikraščių, nei jų turėjo prieš 20 metų. Tačiau tuo pačiu niveliuojama amerikiečių viešoji nuomonė, kurią vis daugiau ima lemti vad. „spaudos karaliai", kaip Hearstas ir kt. Stočių skaičius nuo 1000, galimas dalykas, turės Amerikoj padidėti iki kokių 3500, o susidariusią spragą galės užkišti valdiniai paštų įstaigų siųstuvai, kurie nuo vidurnakčio iki ryto, kai neveikia radijo siųstuvai, galės perduoti rytinius lakraščius.

Vis dėlto tai ir Amerikoje tėra dar tiktai rytojaus dienos svajonė. Šiandien laikraščiai ir ten eina, kaip tebėję, — senaisiais metodais.

Suomių akademija

Šių metų pabaigoje Suomija turės dailiųjų menų ir mokslo akademiją, susidedančią iš 12 narių. Kartu įsteigiamas ir 200 stipendijų fondas, kurių kapitalo dydis 40 milijonų suomių markių. Pasiūlymas buvo iššaukęs ir opoziciją, bet rugsėjo 23 d. seimas akademiją patvirtino, dabar tereikia tik prezidento parašo.

Jau 1939 m. buvo Suomija nusprendus įsteigti akademiją, bet dėl paskutiniųjų metų įvykių turėjo tai atidėti iki 1950 m. Akademijos ir stipendijų tikslas buvo padėti dvasinei gamybai, kuri per visą respublikos laiką faktinai kovojo su dideliais ekonominiais sunkumais. Daugelis jaunų mokslininkų ir menininkų, ypač infliacijai prasidėjus, buvo priversti palikti savo sritis. Labiau subrendę mokslininkai yra priversti savo laiką pašvęsti pragyvenimo uždarbiui, kas labai apsunkina susikoncentruoti savo tikrajam gyvenimo uždaviniui.

Pagal 1939 m. pasiūlymą akademija turėjo susidėti iš šešių narių ir tik mokslininkų, o dabartinė gi yra dvigubai didesnė ir platesnės apimties. Gamtos mokslams skirtos keturios kėdės, trys humanistiniams mokslams ir trys menui, o dvi likusios rezervuotos tinkamiems kandidatams keičiant sritis. Kaip dabar atrodo, gamtininkai paverš tas dvi kėdes.

Nežiūrint opozicijos ir prieštaraujančių tonų, viskas dabar varoma pirmyn ir pradedama galvoti apie kandidatus. Iš gamtininkų pirmiausi minimi AIV-metodo išradėjas ir Nobelio premijos laureatas prof. A.

I. Virtanen, geologas Eskola ir fizikas Wasastjerna, ilgametis Suomijos akredituotas ministeris Švedijai, ir matematikas Nevanlinna, buvęs Helsinkio u-to rektorius. Savaime aiškus yra ir Jean Sibelius, kaipo meno reprezentantas, kiti jau tikri yra skulptorius - prof. Aaltonen ir filosofas prof. Eino Kaila.

Prezidentas tvirtins akademijos narius, o juos pasiūlys tam tikra komisija, susidedanti iš aukštųjų mokyklų kanclerių ir rektorių, valstybės, suomių mokslo akademijos, suomių menininkų draugijos, švedų literatūtinės draugijos Suomijoje, Sibeliaus akademijos, Suomijos meno akademijos ir darbininkų švietimo sąjungos atstovų. Akademikų amžiaus riba 60 metų, pirmą kartą paskiriant iki 65 metų. Sulaukę 70 metų akademikai gaus aukščiausios kategorijos pensiją. Akademikams atlyginimas bus skiriamas pagal aukščiausią valstybinių algų kategoriją, plius dar 300.000 markių stipendijos, kas į mėnesį sudarys maždaug 55.000 markių. Be to, Akademijos išlaikymui skiriama 15 milijonų markių, čia įeina ir išlaidos akademijos narių asistentams. **J. Ls.**

---

* N. Ulme įvyko ukrainiečių mokslininkų suvažiavimas, kuriame dalyvavo 142 profesoriai ir docentai. Rūpinamasi, kaip mokslines ukrainiečių jėgas išlaikyti kiek galint daugiau sutelktas krūvoj.

* Švedijoje mirė visų žymiausių latvių muziejų organizatorius prof. Fr. Balodis. Velionis buvo žymus istorikas, skaitęs paskaitas Rusijos, o vėliau Latvijos universitetuose.

* Tarptautinė folkloro ir meno komisija į savo tretįjį tarptautinį kongresą spalio 1—5 d. Paryžiuje pakvietė taip pat latvių prof. K. Kemdzinį, vieną iš jos steigėjų, skaityti kongrese eilės paskaitų.

* Göttingene mirė pasižymėjęs vokiečių mokslininkas, vad. kvantų teorijos kūrėjas Maxas Planckas.

* Londone mirė sulaukęs 53 metų amžiaus žymus vokiečių sociologas Karl Mannheim, plačiai žinomas ir už Vokietijos ribų. 1940 m. buvo Londone pakviestas profesorium ekonominių doktrinų dėstyti.

* Vokiečiai stengiasi išgauti leidimą vėl veikti Paderborne universitetui. Universitetas ten veikė nuo 1614 iki 1844 m., paskum jo tradicijas tęsė Arkiv. Akademijos teologijos filosofijos fakultetas. Dabar ten vėl norima įsteigti pilną universitetą.

* Neseniai Londone mirė seras Nikolas Baconas, paskutinis vienos iš seniausių ir žinomiausių Anglijos didikų giminių palikuonis. Pirmasis seras Nicholas Baconas buvo pakeltas į riterius karalienės Elžbietos 1587 m. Vienas iš žymiausių minimosios šakos atstovų buvo seras Francis Baconas, pasižymėjęs kaip mokslininkas, esejistas ir dramaturgas.

* Norvegų mokslininkas Thor Heyerdahl, padedamas amerikiečių karo departamento, baigęs statyti spec. sielius, kuriais jis tikis su kitais 5 norvegais nuplaukti 4.000 mylių per Didįjį vandenyną. Sielis turi 25 pėdas ilgio. Tos jo ekspedicijos tikslas yra patikrinti, kiek tikra yra Heyerdahlio teorija, skelbianti, kad Pietų jūrų salynai buvo greičiau apgyventi priešistorinių Amerikos tautų, bet ne Azijoj kilusios tautų emigracijos palikuonių. Tame sielyje tyrinėtojai tikisi išbūti apie 3 mėnesius. Jis pastatytas pagal seną inkų paliktą sielinį tipą. Ekspedicijos dalyviai tikisi kasdien galėsią nuplaukti apie 30 mylių.

* E. Engelis, miestų teatrų generalinis intendantas (mūsiškai direktorius), pakviestas režisierium iš Miuncheno į Berlyno Vokiečių Teatrą ir Hebbelio teatrą. Pirmoj eilėj statys Berto Brechto „Galilejų" ir įscenizuos dvi filmas.

* Prie Heimbolhauseno, Amerikiečių, zonoje, netoli rusų sienos, buvo rasti slapti sandėliai, kuriuose buvo suversti įvairių literatūros veikalų, mokslinės literatūros, rankraščių, teatro kostiumų etc. maždaug už 10 milijonų dolerių vertės. Dabar jų žymi dalis jau išimta ir pavesta Marburgo un-to dispozicijai. Sandėlyje, įsteigtame vienoje kasykloje, kilo gaisras, trukęs kelis mėnesius, ir sunaikino apie 50.000 tomų. Tačiau likusią dalį, iš viso apie 3 milijonus tomų, kurių 1,4 mil. sudaro Prūsų valstybinės bibliotekos turtai, pavyko išgelbėti.

* Prie Erlangeno universiteto įsteigtas mokslinių filmų institutas jau pagamino pirmąsias mokslines filmas. Joms siužetas imtas iš medicininės srities. Bendradarbiai buvo patys žymieji Erlangeno ir Göttingeno universitetų mokslininkai.

* Bodeno ežero krantus ir Konstancos apylinkės lanko organizuotos prancūzų ir anglų studentų ekskursijos. Vokiečių spauda reiškia pasitenkinimą, kad neseniai Konstancoj posėdžiavusioj tarptautinėj juristų konferencijoj, pirmoj tos rūšies po šio karo, vokiečių atstovai sėdėjo drauge su Saj. Tautų atstovais už vieno stalo garbės prezidiume ir kad taip pat sutikta, nors ir su tam tikromis salygomis, vokiečių atstovus įsileisti į Penklubą ir į tarpt. profesines sąjungas. Drauge apgailestaujama, kad vokiečiai neįsileisti į tarptautinę socialistų sąjungą. Užtat su juo didesniu atsidėjimu stengiamasi skleisti tarptautinį bendradarbiavimą.

* Šveicarų studentų sąjunga pasikvietė į Šveicariją 43 Göttingeno un—to vokiečius studentus, kurie dvi savaites gyvens šveicarų šeimose, o po vieną savaitę galės lankyti kurį norėdami Šveicarų universitėtą ir susipažinti su jo gyvenimu. Išlaidas apmokės šveicarai. Užsieniečių, ypač DP šveicarai nesikviečia, nors ir buvo prašyti.

Stratosferinių salų projektas

Kai J. Verne'as ar Welsas rašė, žmonės šaipėsi iš jų romanų. Tačiau daug dalykų dabar virto gryniausia tikrove. Taip ir Donaldas J. Ritchie vaizduoja, kaip ateities žmogus, norėdamas pakliūti į mėnulį, pakeliui dangaus sferoje pasidarys reikalingų salų.

Pasitraukęs iš amerikiečių aviacijos, jis atsidėjo iš vokiečių paimtų oro ginklų gilesnėms studijoms. Jam ypač kvaršina galvą viena mintis: pastatyti nepaprastam aukšty reikalingą oro bazę. Šoviniai, su 20.000 valandų-kilometrų pabaigos greičiu pasiektų stratosferą, nebekrisių atgal ir pasidarytų žemės satelitais. Tokių šovinių suleidus daugiau į vieną vietą, būtų galima dirbtiniu būdu sudaryti tam tikrą dangaus bazę. Kitais sviediniais ją galėtų pasiekti žmonės, kurie ten drauge atgabentų reikalinga degamosios medžiagos kiekį. O iš ten paskum būtų galima toliau keliauti į mėnulį.

Tam tikslui jis jau turi pasidaręs ir reikalingus modelius ir sako: „Viskas yra paruošta — tereikia tiktai įvykdyti praktikoje" („Ambiance", Paryžius).

Atominė ateities muzika

„Nepaprastai tyliai gatvėmis siuva automobiliai, be jokio garso, tylutėliai po orą skraido mažesni ir dideli orlaiviai, lyg šešėliai, be joko motorų ūžimo, per gatves įpusėtoj žiemoj traukia šiltas, švelnus vėjo atkvapas. Vasaros metu vėsus vėjelis pūkšuoja į veidus tiems nedaugeliui, kurie dar ryžtasi vaikščioti pėsti. Pakelėse auga palmės ir orchidėjos, apelsinai ir citrinos, šalimais traukiasi gražiausių tropikų augmenų prižėlę parkai, pilni skraidančių rojaus paukščių plevenimo, balzamo prisisunkęs oras nusileidęs ant miesto.

Butuose marmorinėse voniose tyliai srovena vanduo, moderniškose keptuvėse patys kepa kepsniai ir verda valgiai, dulkių siurbliai išgaudo iš kambarių kiekvieną dulkelę, salonėly ekrane gali žiūrėti geriausių filmų iš viso pasaulio, po visą namą tik skamba muzika, iš kiekvieno kampo švyti kalnų saulė. Žmonėms nė nereikia dirbti — savininkas per dvi valandas atlieka savo profesinį darbą, niekur jokio triukšmo, ašarų, prakaito. Ir tai yra atominės energijos nuopelnas." Taip kalbėjo žymių medikų suvažiavime Čikagoje žymus amerikiečių atominės energijos fizikas („Südkurier" Konstanza).

Vietoj smegenų užteks elektros aparato

Elektronų technikos srity padarytoji pažanga įgalino sukonstruoti dirbtinius smegenis, vad. galvojamąją mašiną, funkcijonuojančią tūkstantį kartų greičiau už žmogaus smegenis.

Lordas Mountbaltenas, dabartinis Britų vicekaralius Indijoj, kuris yra laikomas taip pat žymiu aukštosios frekvencijos specialistu, neseniai plačiai išsitarė apie minimąjį aparatą britų radio inžinierių susirinkime. Aparatas yra tokio dydžio, kaip rašomasis stalas, ir susideda iš 18.000 vamzdelių. Tam tikrais įjungimais galima trumpiausiu laiku gauti iš mokslo srities visą reikalingą informaciją, sukrautą iš milijono tomų susidedančioj bibliotekoj.

Aparatai gali per porą valandų atlikti skaičiavimus, kuriems matematikui reikėtų šimto metų. Per penkias minutes jis įvykdo 10 milijonų sudėties ir dalybos veiksmą, o kvadratinę šaknį iš devyniaženklio skaičiaus ištraukia per $^1/_{30}$ sekundės dalį. Aparatą patobulino du jauni amerikiečiai, meteorologas J. W. Mauchly ir inž. J. P. Eckertas, padedami 200 asistentų. Tai jokios „baikos": tam reikėjo išsikovoti 2 metus laiko ir 100.000 svarų sterlingų. Karo metu jis padėjo apskaičiuoti šovinių kryptį ir bombų taiklumą. („Die Welt", Hamburgas.)

IVYKIAI IR ŽMONĖS

Milano kardinolo „Baltoji knyga"

1943 m. italų gyvenime buvo laimingi: buvo nuverstas fašistų režimas, Badoglio persimetė į anglų pusę, buvo nutraukta ginklo brolybė su vokiečiais. Ypač neaiškus tuo metu santykiai susidarė Siaur. Italijoje, kur italų tautiniam gyvenime tuo metu svarbų vaidmenį teko suvaidinti aukštesniems Bažnyčios dignitoriams.

Romoje gyventojai tuo metu aiškiai žinojosi neliksią be Apaštalų Sosto globos. Kai 1943 m. rugsėjo 8 d. karalius ir Badoglio pabėgo pas Santarvininkus, gausiai susirinkusios Romos gyventojų minios pradėjo prašyti šv. Tėvo, kad vėl būtų atstatyta bažnytinė valstybė, į kurią blogiausiu atveju įeitų bent Roma su artimiausiomis apylinkėmis. Netenka nė aiškinti, kiek tokie, nors ir gražiausiai pareikšti, gyventojų pageidavimai turėjo realios vertės. Tačiau tai, iš kitos pusės, negali vis dėlto nuneigti fakto, jog romėnai dabar popiežių laikė savo tikrąja galva, kuriam ypač spontaniška pagarba ilgai nesibaigiančiomis ovacijomis buvo pareikšta jam belankant smarkiai per bombardavimus nukentėjusias Romos bažnyčias.

Panašus vaidmuo yra tekęs kitose Italijos vietose kitiems italų episkopato nariams. Tokiu būdu, pavyzdžiui, pavyko Florencijos arkivyskupui kard. Della Cortai, Venecijos patriarchui kard. Piazzai, Milano arkiv. kard. Susteriui ir kt. ne tik, tarpininkaujant tarp kariaujančių šalių, išsaugoti minimosius miestus nuo sunaikinimo, bet ir išgelbėti tūkstančių nekaltų žmonių gyvybių. Jų padėtis buvo juo sunkesnė, kadangi susidariusi vadinamoji „neofašistinė vyriausybė" ėmėsi prieš partizanus tiesiog drastiškų priemonių, o besitraukiančios vokiečių kariuomenės dalys dar pagausino grobimus. Apie tos tat rūšies veiklą ir byloja prieš kiek laiko išėjęs Italijoj iš spaudos dokumentų rinkinys (I. Cardinale Schuster, Arcives-covo di Milano, Gli netimi di un regime. La Via, Milano), paties kardinolo Susterio vadinamas „baltąja knyga."

Toj dokumentų knygoj yra įdėtas jo susirašinėjimas su Mussoliniu ir vokiečių įstaigomis, kur kardinolas prašė pasigailėti pasmerktų mirti partizanų, pasisiūlydamas popiežiaus intervencija milijoninį miestą aprūpinti maistu, kad nemirtų iš bado, griežtas protestas prieš neofašistinės vyriausybės sauvaliavimą bei siautėjimus, reikalavimas tučtuojau palaidoti vienoj iš svarbiausių Milano aikščių sušaudytus 24 pogrindinio judėjimo dalyvius, paliktus miniai įbauginti ir pasityčioti, šiaip grasino, jis eisiąs ir juos palaidosiąs, smarkūs susikirtimai su vienu iš fašistų vadų, būtent — Farinačio, mėginimu sukurti Siaur. Italijoje „tautinę katalikų bažnyčią", kuri nusisuktų nuo „politikuojančio popiežiaus", etc. Po paskutinės savo garsiosios kalbos Mussolinis su besitraukiančiais vokiečių kariuomenės daliniais visur, kur tik žengė jų pėda, žadėjo palikti „pelenais virtusią žemę", tuo būdu žydinti Lombardija turėjo virsti griuvėsių krūva. Kard. Susteris nesnaudė ir čia. Dar 1944 m. jo ir jo kūrijos iniciatyvo buvo užmegsti tarp kariaujančių pusių ryšiai. Jis pats parašė Mussoliniui laišką, įrodinėdamas, kad „jei norima išgelbėti Italiją, turi būti išgelbėta Lombardija". Jo iniciatyva buvo rūpinamasi italų žemėje dar prieš karo pabaigą sudaryti specialią karo paliaubų sutartį, kuri būtų įgalinusi palikti tą kraštą galutinai nenuteriotą. Ir iš tikro, pietų-rytų kariuomenės daliniai sudėjo savo ginklus dar prieš karo pabaigą. Tam tikslui su didžiausiu slaptumu vestos derybos vyko Šveicarijoje. Panašūs tos rūšies pasitarimai su maršalo Aleksanderio įgaliotiniais ėjo ir Milane, kur jiems vadovavo pats kard. Susteris. Galiausiai jo kūrija virto derybų centru tarp vokiečių ir partizanų. Šveicarijoj sutarta kapituliacija ir buvo įvykdyta tuo būdu, kad vokiečių daliniams buvo duotas įsakymas nesprogdinti pastatų ir nekovoti, o jie be ginklų buvo pažadėti praleisti grįžti namo. Pats Milanas buvo išgelbėtas vien dėl to, kad vokiečių vadovybė atsisakė įvykdyti Hitlerio įsakymų ir pakluso Susterio bei partizanų įtikinėjimams.

Dokumentų rinkiny yra įdėtas aprašymas to dramatiško pasikalbėjimo, kuris įvyko prie kardinolo akių balandžio 25 d. tarp Mussolinio ir italų rezistencinio sąjūdžio vadų. Tuo būdu buvo norima sudaryti proga baigti niekam nenaudingą brolių žudymą, o pasirašyta su partizanais sutartimi būtų buvusi garantuota jam ir jo šalininkams gyvybė. Mussolinis pasižadėjo savo atsakymą gerai pagalvojęs duoti per parą laiko, teigiamu atveju, kad įtūžusi minia jo neužmuštų būtų globą radęs kardinolo bute, kur būtų palaukęs atžygiuojančios Santarvininkų kariuomenės. Tačiau tai neįvyko. Kas dėl to kaltas, sunku pasakyti, tačiau Mussolinis, greičiausiai, bus paklausęs paskutinio fašistų partijos sekretoriaus Pavolinio patarimo trauktis su vokiečiais. Todėl jis, užuot grįžęs į arkivyskupo kūriją, kaip galvos netekęs pasileido bėgti į šiaurę, bet pakeliui prie Comos ežero pakliuvo partizanams į rankas ir, kaip kad dabar paaiškėjo iš italų komunistų partijos vado Togliačio prisipažinimo, jo įsakymu buvo Dongo miestely sušaudytas. Apie paskutinį savo pasikalbėjimą su duče kardinolas įrašė tokią pastabą: „Dučė pasirodė kaip vyras, kuris neįstengia priešintis ir eina į savo likimą nekovodamas."

Tuo Milano kardinolo „baltoji knyga" ir baigiama.

Bendrumas?

Milašius ir pats to gerai nežinodamas, atskleidė 11 skaitmens paslaptį — to saulės ritmo, kuris pažymi kruvinuosius istorijos periodų pulsavimus. Napoleono I, Napoleono III ir Hitlerio gyvenimas lygiai yra gaubiamas 11 skaitmens paslaptingos jėgos. Napoleonas I išeina iš revoliucijos griuvėsių: 1793 metai jo pirmoji didžioji data. 1793 + 11 = 1804: Napoleonas paskelbiamas imperatorium. 1804+11=1815 Waterloo katastrofa.

Napoleonas III iškyla iš antrosios Europos revoliucijos 1848 m. 1848 + 11 = 1859: pergalė Italijoje. 1859 + 11 = 1870: Sedano katastrofa.

Hitleris, ruošdamas nacionalsocialistinę revoliuciją, 1923 m. mėgina Bavarijoj sukelti perversmą. 1923 + 11 = 1934: Hitleris — vienintelis Vokietijos valdovas. 1934 + 11 = 1945: Berlyno katastrofa, kurios griuvėsiuose jis ir pat žūva. („Destins", Paryžius).

MŪSŲ BUITY

* Liet. Žurnal. Sąjungos valdyba, be savišalpos fondo, įsteigė dar premijų fondą, iš kurio bus sumokamos premijos geriausiai redaguojamiems tremties laikraščių redakcijoms ir atskirų premijuotų straipsnių autoriams. Užsienio ir DP spaudai informuoti steigiamas informacijų biuras.

* JAV savaitinis „New Leader" rašo, kad baltams tremt. atsirado nauja erdvė, būtent — Pietų Sachalinas ir Kurilų salynas. Iš Lietuvos iki šiol ištremta 65.000, iš Latvijos 62.000 ir iš Estijos 61.000 žmonių.

* Berlyno dienraštis vokiečių kalba „Telegraf", uždėjęs antraštę „Lietuva išlaikė tradiciją", toliau rašo: „Lietuva, iš seno buvusi krepšinio tvirtovė, Sov. Sąjungos krepšinio pirmenybėse įrodė savo meistriškumą ir finalinėse rungtynėse nugalėjo Tibiliso karininkų komandą rezultatu 34:27, tuo būdu tapdama SSSR krepšinio meisteriu".

* Argentinoj bemedžiodamas žuvo 32 m. lietuvis dailininkas B. Anelauskas.

* JAV Massachusets štato baigusių aukštąjį moklą moterų klūbo sąjungos pirmininke išrinkta lietuvė adv. Zuzana Puišiūte-Šalnienė.

* Argentinoje šiuo metu gastroliuoja kaunietė balerina M. Zinkevičiūte, kuri yra ištekėjus už Estijos Žvaigždžių baleto artisto W. Lundmanno.

* Londono lietuviai yra sumanę princesei Elzbietai jos vestuvių proga įteikti dovaną, kuri bus skiriama vienai iš jos globojamų ligoninių.

* Latvių pasiuntinybės rūpesčiu Vašingtone pasirodė naujas ministerio Dr. A. Bilmanio veikalas „Baltic problem and United Nations". Latvių pasiuntinybė Vašingtone taip pat išleido buv. latvių senato nario Čakstės knygą „Latvia and the Soviet Union", kur taip pat minima ir Lietuva.

* Amerikoje steigiama nauja organizacija, kuri rūpinsis pastoviu lietuvių įkurdinimu Amerikoje. Iniciatyvos ėmėsi lietuvis pramoninkas D. T. Mitchel-Mačiulaitis. Pastoviu lietuvių įkurdinimu taip pat rūpinasi Balfas ir tėvai pranciškonai.

* Gautosiomis žiniomis Sibire, be Dr. Skrupskelio, Jono Dagelio ir Jono Valatkos, mirę ir daugiau lietuvių žurnalistų, būtent — „Mūsų Laikraščio" redakcijos narys Juozas Gudjurgis ir „Lietuvos Keleivio" redakcijos narys V. Gvazdinskas. Iš Vilniaus Vincas Uždavinys po antrosios balševikų okupacijos išvežtas į Vorkutą.

* Tautinę Kanados parodą Toronto mieste aplankė apie du milijonu žmonių. Joje pirmą kartą per 68 metus pasirodė ir lietuviai, kurie išstatė Lietuvos žemėlapį, keletą knygų, surašytą trumpą lietuvių tautos apibudinimą ir rankdarbių skyriuje — gintarinius karolius, Gedimino pilį, Vytį etc.

* Prancūzų „Nouvelles de France", aprašydamas Hamburge įvykusį Vokietijos filatelistų suvažiavimą, džiaugiasi, kad prancūzų zonos pašto ženklai priklauso prie pačių gražiausių visoj Europoj. Jų autorius yra dailininkas V. K. Jonynas.

* Paryžiuje, UNESCO salėje, buvo sušauktas tarptaut. moterų kongresas, kuriame Lietuvai atstovavo p. Bačkienė. Kongresas praėjo taikos saugojimo ir kūrimo ženkle. Jame buvo pačių įtakingiausių pasaulio moterų dėmesys atkreiptas į mūsų sprendimo belaukiančią bylą.

* Spaudos žiniomis, kaimas Maine valstybėję, kur buvo Balfo norima kurdinti lietuviai ir perkelti Pabaltijo universitetas, jau parduotas vienai amerikiečių bendrovei.

* Pabaltijo filatelistų rūpesčiu netrukus pasirodys Pabaltijo valstybių pašto ženklų katalogas, kuriame lietuviai, latviai ir estai kiekvienas turės po savo atskirą skyrių. Tekstai bus atspausdinti gimtosiomis, be to, anglų ir vokiečių kalbomis, duodant drauge trumpą visų trijų kraštų istoriją. Filatelistai turi plačių ryšių su visu pasauliu, todėl tai bus puikus propagandinis leidinys, juo labiau, kad Pabaltijo tautomis rodo didėjantį susidomėjimą Uno (Teisių komisija), antikomunistinis sąjūdis ir kt.

Atsiųsta paminėti

J. Ambrazevičius, J. Grinius, A. Vaičiulaitis **Visuotinės literatūros istorija** nuo klasicizmo iki dabarties. 293 psl., gausiai iliustruota. Išleido „Tėviškė", kaina RM. 12. *

Juozas Girnius **Tautiniai mūsų uždaviniai tremtyje.** Ateitininko Biblioteka Nr. 10. Išleido Moksleivių Ateitininkų Sąjunga, Würzburg 1947 m, Bavarija.

Patikslinimas

„Aidų" 7-tame numeryje Inž. K. Kriščiukaičio straipsnyje, 312 psl., antroje skiltyje, 14-toje eilutėje iš viršaus vietoje žodžio „Balkių" turi būti „salkių" ir 315 psl., pirmoje skiltyje, 26-toje eilutėje iš apačios vietoje žodžio „bažnyčiai" turi būti „mokyklai".

AIDAI — Lithuanian Culturai Magazine — ECHOES
Authorized by Headquarters European Command Civil Affairs Division
No. 8. — November, 1947
Editor and publisher — Jonas Sakevičius
Printed by Haas & Cie., Augsburg

Red. leidėjas — Jonas Sakevičius. Redaktorius Kazys Bradūnas. Redakcijos adresas: München 27, Lamontstr. 21, administracijos Augsburg, Hochfeld, D.P. Baltic Camp. Numerio kaina 6 RM.